

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ANAYASA HUKUKUNDA SEÇİM İTTİFAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ZEYNEP SOYSAL

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

ANKARA – 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 28 / 07 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Zeynep SOYSAL

Öğrencinin Numarası: 22110192

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Programı: Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Tez Başlığı: Anayasa Hukukunda Seçim İttifakları

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin, 28/ 07/ 2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 28 / 07 / 2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Babama

ve her bahar kayısı çiçekleriyle bezenen yaralı Memleketime...

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans eğitimim sürecince bana katmış olduğu her şey için, özellikle tez aşamasındaki ilgisi, desteği ve nezaketi için Kıymetli Hocam Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca değerli hocalarım Dr. Ceren Doğru ve Dr. Merve Ünal Açıkgöz'e tez jürimde bulunmaları ve tezime olan katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Hayatımın her anında yanımda olan, beni her konuda destekleyen, sonsuz güveni ile yüreklendiren, duasıyla ayakta durduğum, 15 Mayıs 2021'de bir bayram günü dünya sürgününü tamamlayarak çok sevdiği Rabbine kavuşan, dürüstlük ve vefa timsali rahmetli babam cennet mekân Mehmet Alkaya'ya ve yine duasını, desteğini, bana olan inancını her daim hissettiğim güzel yürekli annem Songül Alkaya'ya teşekkürü ve duayı borç bilirim. Her ne yapsam da haklarını ödeyemem.

Hiçbir zaman desteğini, yardımını ve duasını benden esirgemeyen, babamın nazlısı, ailemizin yardım meleği canım kız kardeşim Elif Ercan'a teşekkür ediyorum. Tanıştığım ve tanıdığım için Rabbime her daim şükrettiğim, sevincimde de, üzüntümde de, başım dara düştüğünde de hep yanımda olan dost ve arkadaşlarım Arzu Karabulut, Zehra Çift, Zöhre Koşum ve Zeynep Kaya'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Viyana'daki zorlu gurbet günlerinde Rabbimin bir lütfu olarak tanıştığım, o günden bu yana hep yanımda olan ablam Nihal Erdal'a ve kıymetli ailesine, ayrıca her hayır duasına beni de katan kıymetli kayınvalidem Kadriye Soysal'a teşekkür ediyorum. Ve adlarını burada tek tek sayamadığım, gerek duaları gerekse yardımları ile yanımda olan tüm hocalarıma, arkadaş ve yakınlarıma teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatımın her aşamasına tanıklık eden, gerektiğinde benimle derslere ve sınavlara gelen, ders çalışabilmem ve tez yazabilmem için oyun oynamak da dâhil birçok şeyden feragat ederek anlayış gösteren, Rabbimin emanetleri canım oğullarım, kıymetlilerim Muhammed Yusuf'uma ve İbrahim Salih'ime böyle güzel evlatlar oldukları için teşekkür ediyorum. Ayrıca gün içinde biraz daha çalışabilmem için kardeşi ile ilgilenerek bana yardımcı olmaya çalışan Muhammed Yusuf'uma bu kadar iyi bir abi olduğu için hem kardeşi hem de kendi adıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatıma girdiği ilk günden beri beni her konuda destekleyen, cesaretlendiren, gerek lisans eğitimimi tamamlama, gerekse yüksek lisans eğitimine başlama ve nihayete erdirmeye süreçlerinde bebek bakmak da dâhil birçok fedakârlık yaparak her türlü zorluğu bana kolaylaştıran ve yolumu açan kıymetli eşim, dostum, hayat arkadaşım Zekeriya Soysal’a şükran borçluyum. O’nun varlığı, desteği, yardımı ve bana olan inancı olmasaydı yapamazdım.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin yaşandığı, eşimle birlikte ailelerimizi Malatya ve Hatay’dan tahliye etmek için uğraştığımız, sonrasında hep birlikte yaralarımızı sarmaya çalıştığımız, her biri bir öncekinden zorlu geçen günlerde yazmaya çalıştığım tezimi bitirmeyi nasip eden Rabbime bana lütfettiği her şey için hamd ve şükür ile...

Zeynep SOYSAL

Ağustos-2023

ÖZET

Zeynep SOYSAL, Anayasa Hukukunda Seçim İttifakları, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023.

Seçim olgusu demokratik sistemlerin olmazsa olmaz şartlarından biridir. Temsili demokrasilerde iktidarı belirlemenin, ona meşruiyet kazandırmanın ve daha önce seçilmiş olan iktidarı denetlemenin ya da bu iktidarı bir başkası ile değiştirebilmenin yolu genel, eşit, gizli, bireysel ve serbest seçimlerdir.

Demokratik rejimlerde seçmen iradesinin sandıktan çıkan tablosu çok çeşitli şekillerde yorumlanmış ve farklı seçim sistemleri geliştirilmiştir. Seçim sistemlerinin kısıtlayıcı faktörleri ile birlikte, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinde başkanlık seçimlerinde aranan mutlak çoğunluğa ya da parlamenter sistemlerde hükümetin kurulabilmesi için aranan yeter sayıya ulaşmaya çalışan siyasi partiler, seçim ittifakı kurarak seçimlere girme yolunu tercih etmişlerdir. Bu tez dünya ülkeleri ve özellikle Türkiye bağlamında seçim ittifaklarını anayasa hukuku açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu tezde siyasi partileri seçim ittifaklarına yönlendiren sebepler, ittifak kurarak seçimlere girmenin avantaj ve dezavantajları ile seçim ittifaklarının kısa ve uzun vadede demokratik rejimlere olan etkileri incelenmektedir. Dünya üzerinde başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen örnek ülkelerden bazıları seçilerek, seçim ittifakları bağlamında değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye’de seçim ittifaklarının kanunlarla yasaklandığı 2018 öncesi dönemde kurulan ittifaklar ele alınmaktadır. Son bölümde ise 2018 seçim yasası değişiklikleri sonrası gerçekleşen Parlamento, Cumhurbaşkanlığı ve yerel yönetim seçimlerinde gerçekleşen seçim ittifakları ele alınmaktadır. 14 Mayıs 2023 Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yapılan seçim ittifakları ve bu ittifakların Türkiye siyaseti açısından anlamı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçim Sistemleri, İttifaklar, Seçim İttifakları, 14 Mayıs 2023 Seçimleri

ABSTRACT

Zeynep SOYSAL, Electoral Alliances in Constitutional Law, Başkent University, Institute of Social Sciences, Department of Public Law, Public Law Master's Program with Thesis, 2023.

Elections are a sine qua non of democratic systems. The way to determine the government in representative democracies, to give it legitimacy, and to control the previously elected government or to replace it with another is through general, equal, secret, individual, and free elections.

The electoral picture of the will of the voters in democratic regimes has been interpreted in various ways and different electoral systems have been developed. Political parties trying to reach the absolute majority required for presidential elections in presidential and semi-presidential systems or the quorum required for the formation of a government in parliamentary systems, along with the constraining factors of electoral systems, have preferred to enter the elections by forming electoral alliances. This thesis aims to evaluate electoral alliances in the context of world countries and especially Türkiye in terms of constitutional law.

This thesis examines the reasons that lead political parties to electoral alliances, the advantages and disadvantages of entering elections by forming alliances, and the effects of electoral alliances on democratic regimes in the short and long term. Selected countries around the world with presidential, semi-presidential, and parliamentary systems are evaluated in the context of electoral alliances. Besides, the alliances formed in the period before 2018, when electoral alliances were prohibited by law in Türkiye, are analyzed. The last section deals with electoral alliances in the parliamentary, presidential, and local government elections that took place after the 2018 electoral law amendments. 14 May 2023 electoral alliances in the parliamentary and presidential elections and the meaning of these alliances for Turkish politics are evaluated.

Keywords: Elections, Electoral Systems, Alliances, Electoral Alliances, 14 May 2023 Elections

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SEÇİM İTTİFAKLARINA GİRİŞ

1.1. Kavramlar	5
1.1.1. İttifak, seçim ittifakı ve koalisyon kavramları	5
1.1.2. En geniş anlamda ittifak kavramı	6
1.1.3. Seçim öncesi ya da sonrası ayrımına göre ittifaklar	7
1.2. Seçim İttifakları	9
1.2.1. Seçim ittifaklarına neden olan faktörler	9
1.2.2. Parti sisteminin seçim sistemi ile ilişkisi	11
1.2.3. Seçim ittifaklarının seçim sistemi ile ilişkisi	14
1.2.3.1. Çoğunluk seçim sistemlerinde seçim ittifakları	21
1.2.3.2. Nispi temsil seçim sistemlerinde seçim ittifakları	24
1.2.3.2.1. Ülke düzeyinde nispi temsil sistemlerinde seçim ittifakları	25
1.2.3.2.2. Seçim çevresi düzeyindeki nispi temsil sistemlerinde seçim ittifakları	26
1.2.3.2.2.1. d'Hondt sisteminde seçim ittifakları	27
1.2.3.3. Seçim barajlarının seçim ittifaklarına etkisi	28
1.2.4. Seçim ittifaklarının avantajları	32
1.2.5. Seçim ittifaklarının dezavantajları	33
1.2.6. Seçim ittifaklarının kısa ve uzun vadede etkileri	35
1.2.7. Seçim ittifaklarının türleri	37

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SEÇİM İTTİFAKLARI

2.1. Hükümet Sistemleri ile Seçim İttifakları İlişkisi	39
2.1.1. Parlamenter sistemlerde seçim ittifakları	41
2.1.1.1. İngiltere’de seçim ittifakları	42
2.1.1.2. İtalya’da seçim ittifakları	45
2.1.1.3. Almanya’da seçim ittifakları	49
2.1.1.4. Belçika’da seçim ittifakları	53
2.1.2. Yarı-başkanlık sistemlerinde seçim ittifakları	55
2.1.2.1. Fransa’da seçim ittifakları	56
2.1.3. Başkanlık sistemlerinde seçim ittifakları	60
2.1.3.1. Amerika’da seçim ittifakları	62
2.1.3.2. Brezilya’da seçim ittifakları	66
2.1.3.3. Meksika’da seçim ittifakları	69
2.1.3.4. Güney Kore’de seçim ittifakları	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SEÇİM İTTİFAKLARI

3.1. 2018 Öncesinde Türkiye’de Seçim İttifakları	75
3.1.1. 2018 öncesinde Türkiye’de seçim sistemleri	75
3.1.1.1. Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında Türkiye’de seçim sistemleri	78
3.1.1.2. Türkiye’de seçim barajı uygulaması	81
3.1.2. 2018 öncesi dönemde seçim ittifaklarını yasaklayan düzenlemeler	84
3.1.3. 2018 öncesi dönemde Türkiye’de gerçekleşen seçim ittifakları	86
3.1.3.1. 1982 Anayasasına kadar gerçekleşen seçim ittifakları	86
3.1.3.2. 1982-2018 yılları arasında gerçekleşen seçim ittifakları	88
3.1.4. 2018 Seçim ittifakı düzenlemesine kadar olan döneme dair genel bir değerlendirme	92
3.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim İttifakları	94
3.2.1. Seçim ittifakı düzenlemeleri ve getirdiği yenilikler	97

3.2.1.1. 13 Mart 2018 tarihli seçim ittifakı düzenlemesi ve getirdiği yenilikler	98
3.2.1.2. 31 Mart 2022 tarihli seçim yasası değişiklikleri ve getirdiği yenilikler	100
3.2.2. 2018 sonrası dönemde Türkiye’de gerçekleşen seçim ittifakları	103
3.2.2.1. 24 Haziran 2018 tarihli TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçim ittifakları	104
3.2.2.1.1. Cumhur İttifakı	106
3.2.2.1.2. Millet İttifakı	108
3.2.2.2. 31 Mart 2019 yerel seçimleri ve seçim ittifakları	110
3.2.2.3. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimlerinde seçim ittifakları	111
3.2.3. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde gerçekleşen ittifakların Türkiye siyaseti açısından anlamı	114
SONUÇ	117
KAYNAKLAR	122

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Metin
AA	Anadolu Ajansı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
AYMKD	Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.	Çeviri
Der.	Derleyen
DEVA P.	Demokrasi ve Atılım Partisi
DP	Demokrat Parti
Dr.	Doktor
E.T.	Erişim Tarihi
Ed.	Editör
HDP	Halkların Demokratik Partisi
m.	Madde
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
Ord.	Ordinaryüs
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
SETAV	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SPK	Siyasi Partiler Kanunu
ss.	Sayfadan Sayfaya
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK	Türk Dil Kurumu
TESAM	Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
Vd.	Ve Devamı
Vol.	Volume (Cilt)
YRP	Yeniden Refah Partisi
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Adil, serbest, yarışmacı, düzenli aralıklarla yapılan, birden çok siyasi parti ya da grubun katıldığı ve iktidarda olmayanların bir gün iktidar olabilmesine imkân veren seçimler, demokrasinin olmazsa olmaz şartıdır. Demokratik rejimlerde halk seçimler ile parlamentoyu oluşturan temsilcileri yani milletvekillerini, kimi devletlerde devlet başkanını, yerel yönetimler bazında belediye başkanını ya da muhtarı, kısacası halk adına temsil görevi yürütecek olan temsilcileri belirler.

Temsili demokrasilerde temsilcilerin ne şekilde belirleneceği ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Toplumların demografik yapısı, kültürel, dini, ekonomik ve sosyal farklılıkları ülkelerin siyasi yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Böylelikle her ülkede farklı örgütlenmeler ortaya çıkmış, siyasi temsilin en önemli aracı olan siyasi parti oluşumları da farklılık göstermiştir. Tüm bu etkenler, demokratik rejimlerin her birinde farklı seçim sistemleri oluşmasına neden olmuştur.

Ülkelerin seçim sistemleri ya siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda hükümetlerin verimliliğinin ve sürekliliğinin üstün tutulduğu “*yönetimde istikrar*” ya da hemen her görüşün parlamentoda temsil edilmesinin mümkün olduğu “*temsilde adalet*” ilkesi üstün tutularak belirlenmiştir. Tercih edilen seçim sistemleri, ülkelerin siyasi yapılarının şekillenmesinde birinci derecede etkili olmuştur. Seçim sistemlerindeki yönetimde istikrarın sağlanmasını amaçlayan, seçim barajı gibi kısıtlayıcı faktörler ya da temsilde adaleti öne çıkaran ve bu sebeple istikrarlı hükümetlerinin kurulmasını zorlaştıran bazı uygulamalar, siyasi partileri seçimler sırasında ya da seçim sonrasında iş birliği yapmaya zorlamaktadır. İşte seçim ittifakları “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini dengeli bir şekilde bağdaştırmayı sağlayan önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir.

Seçim ittifakları, siyasi partilerin seçimlere ortak bir ittifak çatısı altında fakat kendi tüzel kişilikleri ile girmesi şeklinde gerçekleşebileceği gibi, farklı ideolojilere sahip olan siyasi partilerin ortak milletvekili listesi ile seçimlere girmesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Bir siyasi partinin seçimlere girmeyerek başka bir siyasi partiyi destekleme kararını açıklaması ya da ortak bir adayın ittifak kuran siyasi partiler tarafından desteklenmesi de seçim ittifakı olarak değerlendirilmektedir. Yine bir siyasi partinin üye ya da üyelerinin kendi partilerinden istifa ederek başka bir siyasi partinin listesinden seçimlere

girmeleri ve seçimlerden sonra istifa ederek eski partilerine geri dönmeleri veya partilerin seçimler sırasında herhangi bir ittifak kurmayarak seçim sonrası işbirliği yapacaklarını açıklamaları da seçim ittifakı olarak kabul edilmektedir.

Çok çeşitli şekillerde gerçekleşebilen seçim ittifakları; mevcut hükümeti korumak, hükümeti değiştirerek iktidarı elde etmek, seçimlerde daha fazla oy kazanabilmek, parlamentoda daha çok temsilci ile temsil edilebilmek veya seçim barajlarını aşabilmek maksatlarıyla hemen her ülkede siyasi partiler tarafından sıklıkla başvurulmuş bir yöntem haline gelmiştir. Bazı ülkelerde yasal olarak düzenlenen seçim ittifakları bazı ülkelerde ise fiilen uygulanmaktadır.

2018 yılında seçim kanunlarında yapılan değişikliğe kadar yasal olarak seçim ittifaklarına izin verilmeyen Türkiye’de, “muvazaalı” denilebilecek ve kanunları hile ile aşmak suretiyle yapılan seçim ittifakları görülmektedir. Seçim ittifakları özellikle ittifaklara yasal olarak izin verilen 2018 sonrası dönemde, gerek Türkiye siyasetinin gerekse Türkiye seçimlerinin en önemli olgusu haline gelmiştir. 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan 28. Dönem TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de en önemli konusu siyasi partiler arası seçim ittifakları olmuştur. Bu da konu üzerine yapılan analiz ve akademik çalışmalara ilginin daha da artmasına neden olmuştur.

Seçim ittifaklarını Anayasa Hukuku açısından değerlendirmeye çalıştığımız, gerek dünya ülkeleri gerekse Türkiye açısından seçim ittifaklarını, ittifakların siyasi yapı üzerindeki etki ya da olası etkilerini, gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek seçimler açısından ele aldığımız tezimiz bu alana katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda şekillenmiş olan tezimizin “*Seçim İttifakları’na Giriş*” başlığını taşıyan birinci bölümünde, seçim ittifakları kavramsal açıdan ele alınarak, “*İttifak, Seçim İttifakı ve Koalisyon*” kavramları karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Seçim ittifakını Anayasa Hukuku kavramı olarak değerlendirmeye çalıştığımız tezimizde “*ittifak*”; “*seçim öncesi*” ve “*seçim sonrası*” yapılan ittifaklar şeklinde iki kategoriye ayrılmış, tezimize konu olan “*seçim öncesi ittifaklar*” açıklanmıştır.

Birinci bölümde ayrıca siyasi partileri seçim ittifaklarına zorlayan ya da teşvik eden faktörler ele alınmıştır. Parti sisteminin seçim sistemi ile ilişkisi ve seçim sistemlerinin seçim ittifakları ile ilişkisi, çoğunluk ve nispi temsil seçim sistemlerine göre ayrı ayrı değerlendirilerek, özellikle nispi temsilde görülen seçim barajı uygulamalarının ittifak kurulmasına olan etkisi araştırılmıştır. Siyasi partilere temsil imkânı sunan seçim ittifaklarının avantaj ve dezavantajlarının da incelendiği bu bölümde ayrıca seçim ittifaklarının ülkelerin siyasi ve sosyal yapılarına etkileri incelenmiştir. Siyasi partiler arasındaki seçim ittifaklarının hangi şekillerde gerçekleştirilebileceğinin ifade edildiği “*Seçim İttifaklarının Türleri*” başlığı ile birinci bölüm sonlanmaktadır.

“*Dünyada Seçim İttifakları*” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise seçim ittifaklarını, ülkelerin hükümet sistemleri tercihleri bağlamında değerlendirmek tercih edilmiştir. “*Hükümet Sistemleri ile Seçim İttifakları İlişkisi*” başlığı altında parlamenter, yarı-başkanlık ve başkanlık sistemlerinde seçim ittifaklarının görülme sıklıkları ve seçim ittifakı türleri ele alınmıştır. Parlamenter sistem ile yönetilen ülkelere İngiltere, İtalya, Almanya ve Belçika; yarı-başkanlık sistemine sahip Fransa; başkanlık sistemi ile yönetilen Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Meksika ve Güney Kore’de seçim ittifaklarının yasal olarak düzenlenip düzenlenmediği ele alınarak, bu ülkelerde gerçekleşen seçimlerde kurulan ittifak oluşumları ve yapıları üzerinde durulmaktadır.

Tezimizin üçüncü ve son bölümüne ismini veren “*Türkiye’de Seçim İttifakları*” konusu, seçim ittifaklarına izin verilen ve kamuoyunda “2018 İttifak Düzenlemesi” olarak bilinen yasal düzenlemeler dikkate alınarak “*2018 Öncesinde Türkiye’de Seçim İttifakları*” ve “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim İttifakları*” olarak iki ayrı başlıkta incelenmiştir.

Üçüncü bölümün “*2018 Öncesinde Türkiye’de Seçim İttifakları*” adını taşıyan ilk başlığı altında seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilmeyen 2018 öncesi dönem konu edilmektedir. Seçim ittifaklarına neden olan önemli faktörlerden birinin seçim sistemi olması sebebiyle, Türkiye’de şimdiye kadar uygulanan seçim sistemlerinin hangileri olduğu ifade edilmiş, tercih edilen bu sistemler “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkeleri bağlamında değerlendirilmiştir. Türkiye’de nispi temsil sistemine geçilen 1960’lardan sonra uygulanmaya başlanan seçim barajı uygulaması, Anayasa Mahkemesi kararları ışığında değerlendirilmiştir. Seçim ittifaklarını yasaklayan düzenlemeler ve gerekçeleri açıklandıktan

sonra ittifakların yasaklandığı dönemde gerçekleşen “fiili seçim ittifakları” ele alınmıştır. Türkiye siyasi tarihinde seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilen 2018 yılına kadar çok sayıda seçimin gerçekleşmesi sebebiyle bu dönem; “1982 Anayasasına kadar gerçekleşen seçim ittifakları” ve “1982-2018 yılları arasında gerçekleşen seçim ittifakları” olarak iki ayrı alt başlıkta incelenmektedir.

Üçüncü bölümünün ikinci başlığı olan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim İttifakları”nda öncelikle 13.03.2018 Tarih ve 7102 Sayılı “Seçim İttifakı Düzenlemesi” ve bu düzenlemenin seçim sisteminde meydana getirdiği yenilikler açıklanmıştır. Sonrasında, yakın zamanda yapılan ve ilk kez 14 Mayıs 2023 seçimlerinde tecrübe edilen 6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 31.03.2022 Tarih ve 7393 Sayılı seçim yasası değişiklikleri ve bu son değişikliklerin seçim sistemi açısından anlamına yer verilmektedir.

Bu başlıkta ayrıca, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile bir zorunluluk haline gelen ve nitekim seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilen “2018 Seçim İttifakı Düzenlemesi” sonrası kurulmuş olan ittifaklar üzerinde durulmakta, özellikle “Cumhur İttifakı” ve “Millet İttifakı”, kendilerini meydana getiren siyasi partiler ve kurulma süreçleri açısından değerlendirilmektedir. Son olarak, Türk siyasi tarihi açısından şimdiye dek görülmemiş geniş katılımlı, çoklu ittifakların yarıştığı 14 Mayıs 2023 seçimlerinde gerçekleşen ittifaklar ile bu ittifak oluşumlarının Türkiye siyasetine etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM İTTİFAKLARINA GİRİŞ

1.1. Kavramlar

1.1.1. İttifak, seçim ittifakı ve koalisyon kavramları

İttifak kelimesi Arapça kökenli olup TDK sözlüğüne göre “*anlaşmak, uyuşmak, oy birliği yapmak, bağlaştırmak*” anlamlarına gelmektedir.¹ İttifak kavramı sözlük anlamının yanında fikir ve düşünceleri farklı olan devletlerin, grupların, partilerin, cemaatlerin ya da bireylerin herhangi bir konuda karşılıklı olarak menfaatlerini gözeterek birlikte hareket etmeleri doğrultusunda anlaşmaya varmaları, geçici olarak birlikte hareket etmeleri ya da ortaklık yapmaları olarak tanımlanabilir.²

Seçim ittifakı kavramı “*...siyasal partiler arasında (çoğunlukla) gayri resmî olarak gerçekleşen ve ittifaka konu seçim çevrelerindeki sandalye dağıtımını yönlendirmek suretiyle partilerin toplam seçim başarılarını artırmayı amaçlayan işbirliği yöntemlerinin tümü*” olarak tanımlanabilir.³ Anayasa hukuku kavramı olarak seçim ittifakları en geniş anlamda, birden fazla siyasi partinin ya da platformun veyahut partileşmemiş siyasi hareket ya da oluşumun, seçim öncesinde ya da seçimler sırasında geçici ya da kalıcı bir şekilde işbirliği yapmasıdır. Siyasi grup ya da partilerin güçlerini birleştirmesi ve bu sayede seçim sonuçlarına etki ederek, seçim sonrası hükümet kurulmasını ya da parlamentoda yasa yapılmasını daha kolay ve mümkün hale getirmeyi amaçlayan işbirlikleri olarak nitelendirilebilir.

Koalisyon ise Fransızca kökenli bir kelime olup “*çeşitli güçlerin bir araya gelmesi ile oluşturulan birlik, ortak yönetim*” anlamına gelmektedir.⁴ Bu bakımdan ittifak kavramı ile koalisyon kavramı eş anlamlı kelimelerdir denilebilir. Anayasa hukukunda ise bu iki kavram

¹ Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 25.12.2022.

² GUDERGAN, Siegfried P., “Alliance”, George RITZER (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, pp. 121-123, United Kingdom: Blackwell Publishing, 2017, s.121.

³ KUGLER, Jacek, SWAMINATHAN, Siddharth, “Electoral Alliances and Political Outcomes in India”, *Comparative Political Parties and Party Elites*, Essays in Honor of Samuel J. Eldersveld, Derleyen: Birol A. YEŞİLADA, University of Michigan Press, Ann Arbor 1999, ss. 177-196.

⁴ Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 25.12.2022.

genel olarak seçim öncesi ve sonrası dönem için ayrı ayrı ve farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Modern demokrasilerde koalisyon; iki veya daha fazla siyasi grup veya partinin ortak bir amaç doğrultusunda birleşmelerini ve iş birliği yapmalarını ifade eder.⁵ Bir anayasa hukuku kavramı olarak koalisyon, parlamentoda yer alan siyasi partiler arasında gerçekleşen ve sıklıkla hükümeti kurmak amacıyla seçim sonrasında yapılan siyasi iş birlikleri olarak tanımlanabilir.⁶

1.1.2. En geniş anlamda ittifak kavramı

Anayasa hukuku ve siyasal bilimler disiplinlerinin ortak konusu olan seçim ittifakları çok çeşitli sebeplerle, farklı şekillerde ve türlerde gerçekleşebilir. En geniş manada ittifaklar:

- a. İttifakta yer alan taraflar bakımından hem partiler arasında, hem de partileşmemiş siyasi hareket, örgütlenme, platform ya da gruplar arasında yapılabilir.
- b. Seçimden önce ya da seçimden sonra yapılmasına bağlı olarak seçim ittifakları ya da koalisyonlar olarak iki grupta incelenebilir.
- c. Her hükümet sisteminde; parlamento seçimlerinde, başkanlık sistemini benimseyen rejimlerde başkanlık seçimlerinde ayrıca yerel yönetimleri belirleyen belediye başkanı, belediye meclis üyesi seçimlerinde yapılabilir.
- d. Her türlü seçim sisteminde gündeme gelebilir.⁷
- e. Seçim sonrasında yasama faaliyetleri, bakanlıkların paylaşımı, yürütme faaliyetleri konularında yapılabileceği gibi mevcut hükümeti düşürmek gibi maksatlarla da yapılabilir.
- f. Seçim öncesinde parlamentoda daha fazla sandalye ile temsil edilmek ya da daha fazla oy almak, seçim barajını aşabilmek gibi sebeplerle yapılabilir.

⁵ DOWNS, William M., “Coalition”, *International Encyclopedia of The Social Sciences*, Vol. I, Der. William A. Darity Jr. MacMillan Social Science Library, USA 2008, s. 586.

⁶ KONTACI, Ali Ersoy, “Siyasi İstikrar Temelli Koalisyon Eleştirileri: Anayasa Hukuku Açısından Ampirik Bir Analiz”, *TBB Dergisi*, 2016, Sayı:123, s. 34.

⁷ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2022, s. 400.

- g. Yasa ile ittifaklara izin verilen rejimlerde yasanın öngördüğü şekillerde hukuken yapılırken, yasaların izin vermediği hatta yasakladığı bazı durumlarda fiilen ya da kanunları dolanarak (muvaazalı yöntemlerle) yapılabilir.

1.1.3. Seçim öncesi ya da sonrası ayrımına göre ittifaklar

Anayasa hukuku terimi olarak “ittifak” kavramı hem seçim öncesi ve seçim süresince hem de seçim sonrası süreçte yapılan iş birliklerinin tamamını ifade etmektedir. Seçim öncesinde meydana gelen ittifaklar “*seçim ittifakları*” (*pre-electoral alliances*) olarak adlandırılır.⁸ Siyasi partiler arasında seçim sonrasında meydana gelen ittifaklara ise partilerin hükümette sahip oldukları görev ve yetkinin kapsamına göre değişen, “*koalisyon hükümetleri*” (*coalition governments*) ya da “*yasama koalisyonları*” adı verilmektedir.⁹

Burada öncelikle şunu belirtmek yerinde olacaktır: Konuyu anayasa hukuku açısından ele almamız sebebiyle bundan sonraki tüm bölümlerde ittifakın tarafları olarak siyasi partilerin anlaşılması gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ittifaklar, partileşmemiş siyasi oluşum ve gruplar arasında da yapılabilir. Fakat biz tezimizde sadece siyasi parti ittifakları konusunu değerlendirmeye çalışacağız.

Siyasi partiler arasında yapılan ittifaklar üzerine ilk ve en kapsamlı değerlendirmeler ünlü Fransız siyaset bilimci Duverger tarafından yapılmıştır.¹⁰ Duverger “*Les Partis Politiques*” (*Siyasi Partiler*) adlı eserinde parti ittifaklarının çok çeşitli şekillerde ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Duverger, bu ittifakların kimi zaman seçim öncesi dönemde seçimlerde daha yüksek sayıda temsilci çıkarabilmek amacıyla; kimi zaman seçim sonrası dönemde, kurulmuş olan hükümete destek vermek ya da kurulu hükümeti meclis oylarıyla düşürmek amacıyla yapılabileceğini vurgulamıştır. Farklı sebeplere dayanan ittifakların ise bazen geçici bazen de uzun süreli olabileceğini ifade etmiştir. Duverger’in yaptığı sınıflandırmaya göre partiler arası ittifakları üç ana kategoride değerlendirmek mümkündür.¹¹ Bu ittifaklar şu şekildedir:

⁸ ANAYURT, Ömer, EKİNCİ, Ahmet, “Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Anısına Armağan”. A.Kendigelen ve S. Yüksel (Ed.), Koalisyonlu Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Uygulaması, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2019, s. 234.

⁹ AÇIL, Murat, “Başkanlık Sisteminde Koalisyonlar”. *TBB Dergisi*, Sayı: 149, 2020, s.4.

¹⁰ DUVERGER, Maurice, *Siyasi Partiler*, (çev.) Ergün Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s.417.

¹¹ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 425.

- a. Seçim ittifakları,
- b. Parlamento ittifakları,
- c. Hükümet ittifakları.

Seçim ittifakları, seçimlerde başarılı olmak ve mecliste daha fazla sandalye ile temsil edilebilmek maksadıyla küçük, bazen de büyük partiler arasında yapılan iş birlikleridir. Bu iş birlikleri ortak aday belirlemek ve desteklemek, ortak seçim listesi hazırlamak şeklinde olabileceği gibi, iki turlu seçimlerde birbirleri lehine adaylıktan çekilme şeklinde de olabilir.

Parlamento ittifakları ise partilerin seçimlerden sonraki dönemde kurulacak hükümeti desteklemek ya da -aleyhte olarak- var olan hükümeti düşürmek maksadıyla yaptıkları ittifaklardır. Bu ittifaklar milletvekilleri düzeyinde yapılır. Parlamentoda karar alma, yasa yapma süreçlerine etki etme amaçlı yapılan ittifaklar ve partilerin ortak tutumları da parlamento ittifakları olarak kabul edilir.¹²

Duverger'in yapmış olduğu sınıflandırmanın üçüncü çeşidi ise hükümet ittifaklarıdır. Bu ittifaklar, hükümeti temsil eden bakanlar seviyesinde gerçekleşir. İktidarın ne şekilde kullanılacağını belirleyen çalışmalar kapsamında yapılan bu ittifaklara “Koalisyon” adı verilmektedir. Hükümet çalışmalarının daha koordineli ve aksamadan yapılmasına imkân veren ve iktidara ortak olan partiler arası yapılan koalisyonların yanında muhalefetin iktidar icraatlarına karşı bir araya geldikleri muhalefet ittifakları da mümkündür.¹³

Duverger'e göre *“milletvekilliği kazanmak amacıyla ittifak yapmak, iktidarı kullanmak amacıyla ittifak yapmaktan daha kolaydır.”*¹⁴ Seçim ittifakları seçimler öncesi ya da seçim sırasında gündeme gelir. Bu tür ittifaklar seçim sonrası parlamento ya da hükümet ittifakları yani koalisyon şeklinde sürdürülebilir. Seçim ittifaklarının seçimler sonrası devam etme gibi bir zorunluluğu yoktur. Parlamento ve hükümet ittifakları, seçim öncesi ittifak yapılmamış olsa da mümkündür. Bu üç ittifak türü varlıkları itibariyle birbirine bağlı olmasa da seçim sonrası yapılan bir hükümet ittifakının başarısının, seçim aşamasından itibaren başlayan ittifaklar ile daha da güçlü ve başarılı olacağı aşîkârdır.

¹² DUVERGER (1974), a.g.e. s. 427.

¹³ DUVERGER (1974), a.g.e. s.428.

¹⁴ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 429.

1.2. Seçim İttifakları

Seçim sistemlerinde temsilde adaletsizliklere neden olan uygulamalar, seçim barajı kısıtlamaları, siyasi coğrafyanın çok çeşitli olması, küçük ve sayıca fazla siyasi partinin varlığı gibi etkenler siyasi partilerin seçim öncesinde “seçim ittifakı” yaparak bu zorlukları aşması zorunluluğunu doğurmuştur. Seçim ittifakları dünya genelinde özellikle son yıllarda yoğun bir ilgi görmektedir. Bunun en önemli sebebi ise seçim ittifakları sayesinde azınlık olarak nitelendirilen küçük siyasi parti ya da grupların, ülke yönetiminde söz sahibi olabilmelerinin yolunun açılmasıdır. Bunun yanında büyük siyasi partiler de seçim ittifakları sayesinde güçlerini artırma imkânı bulabilmektedirler.

Seçim ittifaklarının şekli ve usulü o ülkenin seçim sistemine bağlıdır. Seçim ittifakları, tek turlu yapılan seçimlerde tek liste ile birden fazla partinin seçimlere katılması şeklinde olabileceği gibi, ittifakta yer alan partilere verilecek tüm oyların birlikte sayılması şeklinde de olabilir. İki turlu yapılan seçimlerde ise ikinci turda siyasi parti ya da partilerin bir partinin lehine seçimlerden çekilip o partiyi destekleme kararı alması şeklinde tezahür edebilir. Seçim barajı yüksek olan ülkelerde, bu kısıtlamayı aşmak amacıyla da seçim ittifakı yapılabilir. Nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı yerlerde artan oyların taksim edilmesine yönelik olarak, partiler arası seçim ittifakları gündeme gelebilir. İşte bu gerekçelerle yapılan seçim ittifakları kimi zaman yasaların izin verdiği ölçüde açıktan kimi zaman ise örtülü bir şekilde fiilen vuku bulabilir. İttifakın gerektiği ölçüde bazen ulusal düzeyde bazen de bölgesel ittifaklar söz konusu olabilir.¹⁵ Ayrı seçim sistemlerinde yapılan seçim ittifaklarını incelediğimiz başlıkta bu konuyu daha ayrıntılı ele alacağız.

1.2.1. Seçim ittifaklarına neden olan faktörler

Partilerin seçim öncesinde ittifak kurmalarının farklı sebepleri olabilir. Seçim ittifakları, parlamenter sistemle yönetilen rejimlerde seçim sonrasında hükümetin ne şekilde kurulacağı üzerinde anlaşarak ortaya çıkabilecek belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla yapılabilir. Ayrıca yine parlamenter sistemlerde oyların farklı partiler arasında bölünmesini ve azınlık grupların ortaya çıkmasını engelleyerek seçim sonrasında istikrarlı bir hükümet

¹⁵ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 425.

kurulmasını sağlamak amacıyla da seçim ittifakları kurulabilir.¹⁶ Seçim ittifaklarının en önemli nedeni, seçim sonrası istikrarlı bir hükümet kurulması olarak zikredilse de, ittifaka dâhil olan partiler seçim sonrasında ittifaktan özgürce ayrılabilir ve başka partilerle yeni ittifaklar kurabilirler. Seçim öncesi kurulan ittifak seçim sonrasında devam etmek zorunda değildir. Siyasi partiler sadece seçimlerde geçerli olmak üzere istedikleri oy ve başarıyı elde etmek için de ittifak kurabilirler.

Seçim ittifakları daha önce ifade ettiğimiz gibi ortak bir liste ya da ortak bir blok ismi altında seçimlere girme veya bir partinin başka bir parti lehine bazı bölgelerde seçimden çekilmesi ya da aday göstermemesi gibi farklı yöntem veya şekillerde gerçekleşebilir. Böylelikle güçlü olan ittifak ortağı parti, aday gösterdiği bölgede kazanma ihtimalini güçlendirir. Ayrıca o bölgede aday göstermeyen ittifak ortağı parti ise, güçlü olduğu diğer bölgelere ağırlık vererek oy oranını ve sandalye sayısını artırmış olur.¹⁷ Seçim ittifaklarının bu farklı yol ve yöntemleri ittifakların hangi sebeplerle yapıldığı sorusuna da cevap verir niteliktedir.

Siyasi partilerin en önemli amacı, seçimlerde iktidarı elde edebilecek sayıda ya da hükümetin kurulmasında ve yasama faaliyetlerinde etkin olabilecek yeter sayıda temsilci çıkarabilmektir. İktidarda olan siyasi partiler ise iktidarlarını seçimden sonra da korumak isterler. Seçimlerin teknik olarak ne şekilde yapılacağını ve seçmen oylarının parlamentoya nasıl yansıtılacağını o ülkenin seçim sistemi belirler. Seçim ittifaklarına neden olan en önemli faktör o ülkenin seçim sistemidir. Seçim sistemlerinde kullanılan teknik, demokratik temsil anlamında orantısızlıklara sebep olduğunda, siyasi partiler bu orantısızlığı seçim ittifakları ile aşmaya çalışırlar.¹⁸ Çoğunluk seçim sistemleri ile nispi temsil seçim sistemlerinin seçim ittifaklarına ne şekilde etki ettiği konusunu daha sonra ayrıntılı bir şekilde ifade edeceğiz.

Seçim sisteminin bir özelliği olarak her ülkede farklı olarak uygulanabilen seçim barajları da seçim ittifaklarına neden olan önemli faktörlerden biridir. Ülke seçim barajı ne kadar yüksekse seçim ittifakları da partiler açısından o denli zorunludur. Çünkü seçim barajının altında oy oranına sahip olan siyasi partiler ancak ittifak sayesinde temsil

¹⁶ BANDYOPADHYAY, CHATTERJEE, SJÖSTRÖM; “Pre-Electoral Coalitions and Post-Election Bargaining”, *Rutgers University, Department of Economics*, New Brunswick, NJ, 2009-08, s. 26.

¹⁷ MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, *Seçim İttifakları*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), S. 232, Şubat 2018, s.9.

¹⁸ NIKOLENYI, Csaba, “The Institutional Regulations of Electoral Coalitions in Post-Communist Democracies”, ECPR, Reykjavik, İzlanda, 2011, s. 3-4.

edilememe sorununu aşabilirler. Ülkelerin hangi hükümet sistemini benimsedikleri, parlamenter sistem ya da başkanlık sistemi ile yönetildikleri de seçim ittifaklarının yapılması açısından önem taşır. Seçim ittifakları özellikle başkanlık ve parlamento seçimlerinin aynı zamanda yapıldığı başkanlık sistemlerinde, küçük partilerin ittifaklar sayesinde seçim barajı sorununu aşmaları ve mecliste temsil edilebilmeleri açısından fırsat olarak değerlendirilebilir.¹⁹

Sadece büyük partilerin parlamentoda temsil edilmesine imkân veren, seçim barajının yüksek olduğu veya seçim ittifaklarına izin verilmeyen sistemlerde seçmenler verdikleri oyların boşa gideceği düşüncesi ile seçimlerde farklı reaksiyonlar gösterebilirler. Seçmenler temsil edilmeme sorununu aşmak ve oylarının boşa gitmesinin önüne geçmek için büyük partilere oy verme yolunu seçebilirler. Siyasi partiler ise bu tür durumlarda yasal zemine dayanmayan fiili ittifaklar kurabilirler. Bu fiili ittifaklar belli bir bölge ya da seçim çevresinde başka bir parti ya da aday lehine seçimden çekilmek ya da aday göstermemek şeklinde olabilir. Seçim ittifakları, seçim sisteminin temsilde adaletin tesisine verdiği önem nispetinde gündeme gelir. Seçim sistemlerinin neden olduğu temsilde adaletsizlikler ne kadar artarsa seçim ittifaklarına olan yönelim de o kadar artacaktır.

1.2.2. Parti sisteminin seçim sistemi ile ilişkisi

Doktrindeki bazı görüşlere göre bir rejimin demokratik olarak kabul edilebilmesi için seçimlerin özgür bir şekilde yapılması, yarışmacı bir parti sisteminin ve aynı zamanda temsili bir hükümetin varlığı yeterlidir.²⁰ Modern demokrasiler günümüzde “*partiler demokrasisi*” olarak adlandırılmakta, birden fazla partinin aynı anda etkin olarak var olabildiği sistemler demokratik rejimler olarak kabul edilmektedir. Keza siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası’nın 68/2 maddesinde “*demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru*” olarak nitelendirilmiştir. Teziç siyasi partileri “*üyelerinin düşünce ve menfaatlerini gerçekleştirmek için iktidarı kısmen ya da tamamen elde etmek amacı ile siyasi hayata katılan teşkilatlanmış bir grup*” olarak tanımlamıştır.²¹ Özbudun ise siyasi partileri

¹⁹ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s.10.

²⁰ TURHAN, Mehmet, “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekları”, *Anayasa Yargısı*, S.8, ss. 401-420, 1991, s. 411.

²¹ TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2013, s. 372.

“siyasi iktidarı ele geçirmek veya paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar” olarak ifade eder.²²

İktidarı ve gücü ele geçirmek maksadıyla bir araya gelen grupların varlığı çok eski zamanlara dayanmakla birlikte, bu grupların siyasi parti çatısı altında, sürekli ve örgütlü olarak faaliyet göstermelerine 19. yy.’da rastlanmaktadır. 1800’lü yılların başlarında Amerika’da ortaya çıkan ilk siyasi partilerin kuruluş amacı seçimlerde yarışan adayların kazanmalarını sağlamaktır. Duverger bu amacı “*Seçim gaye, parti ise vasıtaydı.*” sözleriyle ifade etmiştir.²³ İlerleyen dönemde ise siyasi partiler ülkelerin siyasi hayatını doğrudan etkileyen kurumlar haline gelmiş, statüleri ve yapısal özellikleri yasalarla belirlenerek hukuki güvence altına alınmıştır.²⁴

Modern demokrasilerin önemli araçlarından biri olan siyasi partiler, siyasal sistemler içerisinde çeşitli işlevlere sahiptirler. Bunların ilki toplumda dağınık şekilde bulunan farklı düşünce ve hareketleri bir araya toplayarak seçmen kitlelerine şekil vermek olarak ifade edilebilir.²⁵ Bunun yanında siyasi partilerin; parti bünyesinde görev alan kişileri, bir nevi siyaset okulu olan parti teşkilatlarında eğiterek olası iktidar durumunda kamu istihdamını kolaylaştırmak ve temsil ettiği seçmen kitlelerinin sözcüsü olarak çeşitli girişimlerde bulunmak gibi işlevleri vardır.²⁶ Siyasi partiler ayrıca iktidar olma durumunda iktidarı kullanmak, muhalefette olma durumunda iktidarı denetlemek, iktidar olabilmek için hazırlık yapmak, seçimlerde adayları tanıtmak, parti adına propaganda faaliyetleri yürütmek, seçmenlerin siyasal katılımını sağlamak gibi işlevleri de yerine getirmektedir.

Siyasal sistemde yer alan partilerin sayısına göre yapılan geleneksel ayrıma göre parti sistemleri; tek-parti, iki-parti ve çok-parti sistemleri olarak üç gruba ayrılırlar.²⁷ Tek-parti sistemleri yarışmacı bir siyaset kültürüne olanak tanımaz. İki-parti sistemleri daha çok Anglosakson ülkeleri olan Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de karşımıza çıkarken, üç-parti sistemleri ise İngiltere hariç Batı Avrupa ülkelerinde görülmektedir. Duverger tarafından yapılan ve siyasal sistemde var olan partilerin sayısına göre yapılan klasik

²² ÖZBUDUN, Ergun, *Siyasal Partiler*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 4.

²³ DUVERGER, Maurice, ÖZBUDUN, Ergun, *Partiler ve Siyasi Rejimler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.19/1, ss. 95-171, 1962, s. 110.

²⁴ WHITE, John Kenneth, “What Is A Political Party?”, Eds. R. S. Katz & W. Crotty, *Handbook of Party Politics*, ss. 5-15, SAGE Publications, London, 2006, s. 8.

²⁵ FENDOĞLU, 2022, a.g.e. s. 406.

²⁶ ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2015, s. 326.

²⁷ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 216 vd.

sınıflandırmanın yanında siyasi partilerin etkinliğine veya kuvvetlerine göre yapılan ayrımlar da söz konusudur.

Bir ülkede siyasi parti oluşumları ve parti sistemlerinin yapısı geleneksel, tarihsel, sosyal, siyasal, toplumsal, ideolojik ve hatta ekonomik birçok etkene göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte ülkelerin hükümet sistemleri, bu hükümet sistemlerinde uygulanan seçim sistemi tercihleri siyasi parti sistemi üzerinde etkili olan önemli faktörlerdendir. Duverger'e göre ise bir ülkenin siyasi parti sisteminin oluşmasında “*en önemli teknik etken*” seçim sistemidir. Ülkelerin seçim sistemi tercihleri, o ülkede ortaya çıkan siyasi partilerin yapısını, partilerin sayısını ve partiler arası ittifak oluşumlarını etkilemektedir.²⁸

Duverger parti sistemi ile seçim sistemi arasındaki ilişkiyi “*birbirlerine çözülemez şekilde bağlı ve bazen çözümlene yoluyla bile ayrılmaları güç iki gerçeklik*” olarak nitelendirmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Duverger'e göre seçim sistemi parti sistemini meydana getiren tek etken değilse de en önemli etkidir. Ona göre orantılı nispi temsil seçim sistemlerinin uygulandığı ülkelerde “*sert, bağımsız, istikrarlı çok partili sistemler*” daha yaygınken, iki turlu çoğunluk seçim sistemlerinin uygulandığı yerlerde nispeten daha “*yumuşak, bağımlı çok partili sistemler*” meydana gelir. Duverger tek turlu basit çoğunluk seçim sistemlerinin ise “*iktidarın büyük bağımsız partiler arasında el değiştirdiği bir iki-parti sistemini*” teşvik ettiğini savunur.²⁹

Duverger'in 1951 yılında ortaya atmış olduğu bu tez, uzun yıllar sonrasında Hollandalı siyaset bilimci Arend Lijphart'ın kaleme aldığı, önce yirmi bir, daha sonrasında yaptığı eklemelerle otuz altı demokratik rejimin ve seçimlerinin incelendiği eserlerinde de doğrulanmış ve farklı şekillerde formüle edilmiştir. Lijphart'a göre seçim sistemlerinin izin vericiliği ne kadar artarsa partilerin etkin sayısı (*effective number of parties*) o kadar yüksek olur.³⁰ Burada ifade edilen partilerin parlamentodaki düz sayısı değildir. Örneğin İngiltere

²⁸ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 274.

²⁹ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 274.

³⁰ Mehmet Salih UZUN “Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri” başlıklı doktora tezinin “Seçim Sistemleri ve Parti Sistemleri Arasındaki İlişki” başlığında, ünlü siyaset bilimciler Duverger, Lijphart ve Sartori'nin seçim sistemlerinin parti sistemlerine etkileri bağlamında ortaya koydukları tezleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, Mehmet Salih; Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, s. 135-139.

parlamentosunda iki büyük partinin yanında küçük siyasi partiler de temsil edilmekte, fakat bu durum İngiltere’de etkin iki-partili sistem olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Lijphart farklı seçim sistemlerinin uygulandığı farklı ülkelerden örneklerle tezini savunmuştur. Buna göre; İngiltere ve Yeni Zelanda gibi tek turlu çoğunluk seçim sistemlerinin uygulandığı ülkelerde siyasi partilerin etkin sayısı ikiye, nispi temsil seçim sisteminin uygulandığı İsrail ve İsviçre’de beşten daha fazladır. Ayrıca çoğunluk seçim sisteminden nispi temsil sistemine geçen Yeni Zelanda’daki değişimden sonra etkin siyasi partilerin sayısında artış gözlenmiştir.³¹

Günümüz siyasal rejimleri açısından, seçim sistemleri ile siyasi parti sistemleri arasındaki ilişkinin yukarıda Duverger ve Lijphart’ın ifade ettikleri teknik formüllerden ibaret olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Toplumların demografik yapısı, sosyolojik, etnik, kültürel, dini, dilsel, ekonomik ve sosyal farklılıkları ülkelerin siyasi yapılarının şekillenmesinde etkili olmuştur.³² Böylelikle her ülkede farklı örgütlenmeler ortaya çıkmış, siyasi temsilin önemli araçlarından biri olan siyasi parti oluşumları da buna paralel farklılık göstermiştir. Gerek seçim sistemlerindeki gerekse parti oluşumlarındaki bu farklılıklar seçim ittifaklarının ortaya çıkmasında, uygulanmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur.

1.2.3. Seçim ittifaklarının seçim sistemi ile ilişkisi

Demokrasinin olmazsa olmazı seçimler ile bir taraftan ülkeyi yönetecek iktidar ve dolayısıyla muhalefet diğer taraftan da halkın parlamentodaki temsilcileri belirlenir. Parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme organlarının belirlenmesi için tek bir seçim yapılır. Bu seçim ile hem halk tarafından parlamentoda temsil edilecek temsilciler, hem de hangi siyasi parti ya da partilerin hükümeti kuracağı belirlenir. Başkanlık sistemlerinde ise yürütme organının belirlendiği seçimler ile yasama organındaki temsilcilerin belirlendiği seçimler ayrı yapılmaktadır.³³

Demokratik ilkelere uygun olarak adil, serbest, eşit, dürüst ve gizli yapılan seçimler hem temsilcilerin hem de iktidarların ve iktidarlar tarafından alınan kararlarının meşruiyetini

³¹ LIJPHART, Arend, *Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, çev: Güneş AYAS, Utku Umut BULSUN, İthaki Yayınları, İstanbul, 2016, s. 105.

³² LIPSON, Leslie, *Demokratik Uygarlık*, Çev: Haldun Güllalp, Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s.278.

³³ ORMANOĞLU, Hatice Derya, “Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 73.

sağlamaktadır.³⁴ Anayasa hukuku ve siyaset bilimi disiplinlerinde seçimlerin hangi ilke, usul ve tekniklere göre yapılacağı, seçim süreçleri ile ilgili düzenleme ve değerlendirmeler, kaç türlü seçim olacağı, seçmen oylarının parlamentodaki sandalye dağılımına nasıl etki edeceği soruları “seçim sistemleri” başlığı altında incelenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde demokratik seçimlerin genel ilkeleri belirlenmiş, ne tür bir seçim sisteminin uygulanacağı ise ülkelerin takdirine bırakılmıştır.³⁵

Seçim sistemleri dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. “Geniş anlamda seçim sistemi”; seçmenlerin seçme ve seçilme yeterlilikleri, temsilcilerin aday olma koşulları, oy verme işleminin ilke ve usulleri, oyların sayım ve değerlendirilme usulleri, seçimlerin yönetim ve denetimi, seçmen, aday ve siyasi partilerin görev ve sorumluluklarının yer aldığı bir bütünü yani seçimlerle ilgili tüm hususları kapsamaktadır.³⁶ “Dar anlamda seçim sistemi” ise; seçmenlerin verdikleri oyların parlamentodaki sandalyelere dönüştürülmesinde hangi hesaplama yöntemlerinin kullanılacağını ifade eder.³⁷ Dar anlamda seçim sistemi, çoğunluk ve nispi temsil seçim sistemleri ile bu sistemlerin alt türlerini kapsamaktadır.

Seçim sisteminin ve o sistem ile uygulanan metotların onu uygulayan ülke için anlamı ve etkisi birden fazladır. Bu etkilerin ilki; seçim sistemindeki uygulamalar, hesaplama metotları ve seçim barajları gibi etkenlerin seçmen davranışları üzerindeki “psikolojik” etkisidir. İkincisi ise seçmen oylarının parlamentodaki sandalye sayısına nasıl dönüştürüleceğini belirleyen “teknik-mekanik” etkidir.³⁸ Seçim sistemlerinde uygulanan kurallar, bazı partileri avantajlı duruma getirirken aynı kurallar bazı partiler için dezavantaj oluşturabilirler. Bir ülkenin seçim sisteminin, o ülkenin siyasi yapısına, istikrarına, seçmen davranışlarına ve demokrasisine başta olmak üzere birçok alana etki etmesi muhtemeldir.

Seçim sonucu ortaya çıkan tabloya göre alınan oyların milletvekillerinin ya da temsilcilerin belirlenmesine ne şekilde etki edeceği teknik bir konu olmakla birlikte sonuçları itibariyle siyasi etkileri olan bir konudur. Demokratik seçimler sonucu oluşan

³⁴ KÖKER, Levent, “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23, ss. 199-210, 2006, s. 200.

³⁵ EREN, Abdurrahman, “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, ss. 63-110, 2008, s. 71.

³⁶ ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 17. Basım, Ankara, 2017, s. 264.

³⁷ TEZİÇ (2013), s. 333.

³⁸ BALDINI, Gianfranco, PAPPALARDO, Adriano, *Elections, Electoral Systems and Volatile Voters*, Palgrave Macmillan, London, 2009, s. 169.

seçmen iradesinin sandıktan çıkan tablosu çok çeşitli şekillerde yorumlanmış ve dünya genelinde farklı seçim sistemleri geliştirilmiştir.³⁹ Demokratik rejimlerde şimdiye kadar yetmişten fazla seçim sisteminin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sistemler hakkında en iyi, en uygulanabilir ya da en ideal olan gibi değerlendirmelerde bulunmak doğru değildir.⁴⁰

Bir ülkenin seçim sistemi, yönetimde istikrarı sağlamak adına oyların çoğunluğunu alan partilere iktidar olma yolunu açan yani büyük partilere hükümet kurma imkânı veren çoğunluk seçim sistemi olabilir.⁴¹ Çoğunluk sistemleri, oyların siyasi partilere adaletli bir şekilde yansıtan bir parlamento oluşumunu amaçlamazlar. Bu sistemin amacı; Sartori'nin ifadesi ile “*açık bir galibe*” hükümeti teslim etmektir.⁴² Seçim sistemi kimi ülkelerde ise temsilde adaleti ön planda tutarak azınlık gruplarına ve küçük partilere yönetimde söz sahibi olabilme hak ve yetkisi tanıyan, siyasi partilere çoğulcu demokrasiye uygun olarak aldıkları oylar oranında parlamentoda temsil edilebilme imkânı tanıyan nispi temsil sistemleridir.⁴³ Bu iki seçim sistemi dışında, temsilde adalet ve yönetimde istikrar arasında bir denge kurmaya çalışan karma seçim sistemlerini benimseyen ülkeler de mevcuttur.⁴⁴ Demokratik rejimler serbest seçim hakkına ilişkin genel ilkelere uymak şartıyla temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri doğrultusunda seçim sistemlerini kendi ihtiyaç ve şartlarına uygun olarak belirleme ve tercih etme hakkına sahiptirler.⁴⁵

Yukarıda seçim sistemlerini tasnif ederken de belirttiğimiz gibi, siyasi karar alma mercileri, ülkelerin seçim sistemlerini belirlerken ya “temsilde adalet” ilkesinin daha ağır bastığı nispi temsil sistemlerini ya da “yönetimde istikrar” ilkesinin daha üstün tutulduğu çoğunluk seçim sistemlerini tercih ederler.⁴⁶ Birbiriyle tamamen zıt gibi görünen bu ilkeler çoğunluk seçim sistemlerinde “*sosyal fayda*”, nispi temsil sisteminde ise “*sosyal adalet*”

³⁹ AYDOĞDU, Yasin, *Seçim Sistemleri Ve Türkiye*, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s. 52.

⁴⁰ LIJPHART, Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, 1991, Ankara, s. 26.

⁴¹ GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 13. Baskı, Mayıs 2021, S. 316. AYDOĞDU (2015), a.g.e. s. 53.

⁴² İBA, Şeref, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2020, s. 184.

⁴³ KARATEPE, Şükrü, *Anayasa Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara 2013, s.300.

⁴⁴ TÜRK, Hikmet Sami, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Yetkin Yayınları, Ankara 2019, s. 446.

YAVAŞGEL, Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Aralık 2004, s. 83-84; AYDOĞDU, a.g.e. s. 52.

⁴⁵ EREN, Abdurrahman, “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, ss. 63-110, 2008, s. 71.

⁴⁶ İBA (2020), a.g.e. s. 184. TÜRK (2019),a.g.e. s.446.

anlayışının ön plana çıkmasına neden olur.⁴⁷ Nispi temsil sistemleri yönetimde istikrarı göz ardı ettiği ölçüde çok partili ve dağınık bir sisteme, parlamenter sistemle yönetilen rejimlerde koalisyon hükümetlerine, böylelikle de istikrarsız ve daha düşük bir demokrasiye neden olabilir.⁴⁸ Çoğunlukçu sistemler ise temsilde adaleti geri planda tuttuğu ölçüde çoğulcu demokrasi idealinden uzaklaşır. Bu iki ilkenin aynı anda ve eşit ölçüde tesis edilmesi pek mümkün olmadığından ülkeler, kendilerine özgü siyasal yapılarını da dikkate alarak iki ilkeden birine ağırlık vermiş ve seçim sistemlerini de ona göre belirlemişlerdir.

Ülkelerin seçim sisteminin belirlenmesinde etkili olan bu iki ilkeden “temsilde adalet” kavramı doktrinde seçmenlerin verdikleri oyların parlamentodaki sandalyelere adil bir şekilde dağıtılması, bunun sonucunda da siyasi partilerin ya da bağımsız adayların aldıkları oylar oranında mecliste temsil edilmelerine imkân verilmesi olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ Temsilde adaletin sağlanmasına etki eden en önemli faktör, verilen oylar ile bu oyların parlamentodaki sandalyelere yansımaları arasındaki orantılılıktır.⁵⁰ Bunun dışında temsilde adalet ilkesinin sağlanmasında, seçim çevrelerindeki toplam seçmen sayısının aynı seçim çevresinden çıkarılacak temsilci sayısı ile de orantılı olması gerekmektedir. Seçmenlerin verdikleri oyların parlamentodaki sandalyelere orantılı olarak yansımadığı durumlarda temsil edilememe veya eksik ya da aşkın temsil sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu da beraberinde siyasi istikrara etki edebilecek meşruiyet sorunlarını getirebilmektedir.⁵¹

Temsilde adaleti sağlamaya yönelik olarak geliştirilen nispi temsil sistemleri, verilen oyların parlamentodaki sandalye sayısına adaletli olarak dağıtılmasını öngördüğünden, eksik ya da aşırı temsil sorununun en az ortaya çıktığı sistemlerdir. Fakat nispi temsil sistemleri, özellikle parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde, çok sayıda siyasi partiden oluşan parlamento yapılarına neden olduğundan koalisyon hükümetlerine en çok rastlanan sistemlerdir. Başkanlık sistemlerinde ise yürütme organı olan başkan halkın oylarıyla

⁴⁷ BAŞGİL, Ali Fuat; *Esas Teşkilat Hukuku*, I. Cilt, Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, 2. Fasikül, Baha Matbaası, İstanbul 1960, s. 403.

⁴⁸ FENDOĞLU (2022), s. 398.

⁴⁹ TÜRK, Hikmet Sami, Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.22 (1), ss. 75-113, 2006, s. 78. YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 55 (1-2), ss. 103-150, 1996, s. 105.

⁵⁰ GÜRSEL, Seyfettin, “Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasa’nın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, S. 16, ss. 46-68, 1999, s. 48.

⁵¹ GÜRSEL (1999), a.g.m. s. 51.

doğrudan seçildiğinden parlamentonun parçalı bir yapıda olması kurulacak hükümetin yapısı üzerinde etkili olmamaktadır.

Seçim sistemlerinin belirlenmesinde etkili olan bir diğer ilke olan “yönetimde istikrar” ise seçimler sonucunda oluşan parlamento tablosunun hükümeti kuracak yeterli çoğunluğu sağlayacak şekilde oluşmasını ifade etmektedir. Yönetimde istikrar kavramı doktrinde geniş manada “*demokratik siyasi istikrar*” anlamında, dar manasıyla da “*hükümet istikrarı*” anlamında kullanılmaktadır. Hükümet istikrarı kavramı yalnızca hükümetlerin kısa ya da uzun süreli olması ile ilişkilidir.⁵² Siyasi istikrar ise hükümet istikrarını da kapsayan bir üst kavram olup, hükümet istikrarının olmadığı ya da çeşitli sebeplerle kesintiye uğradığı zamanlarda da varlığını sürdürmeye devam edebilmektedir. Bununla birlikte tarih boyunca uzun süreli hükümet istikrarının sağlandığı fakat siyasi istikrarın sağlanamadığı rejimleri görmek mümkündür.⁵³ Örneğin hükümetlerin kısa süreler iktidarda kaldığı dönemlere de şahitlik eden İngiltere’de, böyle dönemlerde bir siyasi istikrar sorunu ortaya çıkmamıştır. Aynı zamanda koalisyon hükümetleri ile yönetilen birçok ülkede başarılı hükümetler kurulabilmekte ve yönetimde istikrar açısından bir sıkıntı doğmamaktadır. Yine koalisyon hükümetlerinin yaygın olduğu Almanya’da rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin yönetimde istikrarı sağlayan önemli araçlarından “*yapıcı güvensizlik oyu*”⁵⁴ sayesinde koalisyon hükümetlerinin düşürülmesi zorlaştırılmakta ve bu hükümetler daha uzun süre görevde kalabilmektedirler. Böylelikle yönetimde istikrar da sağlanabilmektedir.⁵⁵

Siyasi istikrarın varlığı sistemin şiddetten uzak olmasına, karar alma noktasında etkin bir hükümetin varlığına, kurulan hükümetin sürekliliğine ve hükümet programını gerçekleştirebilme potansiyeline, demokratik rejimin meşruluğuna ve anayasal rejimin temelden değişmesine sebep olacak durumların ortaya çıkmamasına bağlıdır.⁵⁶ Siyasi istikrarın sağlanması açısından ülkelerin seçim sistemi tercihleri önemli bir etken olmasına karşın tek etken değildir. Siyasi parti sistemi, hükümet sistemi, siyasi kültür, sistemin seçim

⁵² FARRELL, David M., *Electoral Systems A Comparative Introduction*, Palgrave Publishers, Hampshire (United Kingdom), 2001, s. 194.

⁵³ ORMANOĞLU (2019), a.g.e. s. 78.

⁵⁴ Rasyonelleştirilmiş Parlametarizmin hükümet istikrarını sağlama amacına yönelik olarak Almanya’da uygulanan “yapıcı güvensizlik oyu” kavramı için ayrıca bkz. DOĞRU, Ceren, “Rasyonelleştirilmiş parlametarizm”, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, ss. 51 vd.

⁵⁵ DOĞRU (2017), a.g.e. s. 79.

⁵⁶ HURWITZ, Leon, “Contemporary Approaches to Political Stability”, *Comparative Politics Special Issue on Revolution and Social Change*, Vol. 5 no:3, pp. 449-463, 1973, p. 449.

ittifaklarına izin vericiliği ve ittifakların yapısı gibi etkenler de yönetimde istikrar üzerinde etkilidir.

Yönetimde istikrarı sağlamaya yönelik geliştirilen çoğunluk seçim sistemleri, uygulandığı ülkelerde tek ya da iki partili yapıları meydana getirirler.⁵⁷ Böylelikle parlamenter sistemlerde hükümet istikrarı sağlanmış olur. Başkanlık sistemlerinde parlamentonun çok sayıda siyasi partiden oluşmasının yürütme organının belirlenmesi bakımından bir etkisinin olmadığını daha önce ifade etmiştik. Fakat başkanlık sistemlerinde parlamento çoğunluğu ile başkanın farklı siyasi partilerden olması hem hükümet istikrarı hem de siyasi istikrar anlamında bazı sorunlara sebebiyet verebilecektir.⁵⁸

Seçim sonrasında kurulacak hükümetlerin tek parti hükümeti veya iki ya da daha fazla partiden oluşan koalisyon hükümeti olmaları, yönetimde istikrarın sağlanması açısından belirleyici değildir. Buna rağmen nispi temsil sisteminin uygulandığı parlamenter sistemlerde koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlığa sebep olduğu kanaati sebebiyle ülkeler, koalisyonları ve dolayısıyla da istikrarsızlığı önlemek maksadıyla seçim sistemlerinde farklı usul ve seçim barajı gibi kısıtlamaları içeren düzenlemeler yapma yolunu tercih etmektedirler.

Doktrindeki ağırlıklı görüşe göre seçim sistemleri bağlamında, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin aynı anda ve eşit bir şekilde uygulanması mümkün değildir.⁵⁹ Seçim sistemleri, adı geçen iki prensibin hangisinin diğerine tercih edildiği sorusunun cevabına göre şekillenmektedir. Anlam ve amaç olarak tamamen zıt gibi görünen “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerine göre şekillenen seçim sistemlerinin ortaya çıkardığı sıkıntıların giderilmesi, bu iki temel ilkenin birbiri ile bağdaştırılarak daha çoğulcu ve demokratik bir sistemin geliştirilmesi için ülkeler, seçim ittifaklarına imkân veren düzenleme yapma yolunu tercih etmişlerdir. Böyle bir düzenlemenin yapılmadığı ülkelerde de ya seçmen davranışları ya da siyasi partilerin fiili işbirlikleri ile ittifaklar gündeme gelmiştir.

⁵⁷ LARDEYRET, Guy, “Orantılı Temsile İlişkin Sorun”, Çev. Mehmet Turhan, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Der. Larry Diamond-Marc F. Plattner, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 200.

⁵⁸ TURHAN, Mehmet, *Hükümet Sistemleri*, Gündoğan Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1993, s. 37.

⁵⁹ YAVAŞGEL (2014), a.g.e. s. 142.

Bir ülkenin seçim sistemi tercihi, sadece seçim sonrası oluşacak parlamento yapısına ya da sandalye sayısına etki etmez. Küçük denilebilecek siyasi partilerin bir hesaplama şekli olan seçim sistemi sebebiyle dezavantajlı duruma düşmesi ya da yüksek sayılabilecek seçim barajları sebebiyle parlamentoda temsil sorunu yaşaması gibi problemlerle karşı karşıya gelmesi söz konusu olabilir.⁶⁰ Seçim ittifakları bu tür problemleri bertaraf etmek için ideal bir tercih olabilir. Küçük siyasi partiler seçim sistemleri sebebiyle aleyhlerine oluşan bu durumu ya başka partiler ile birleşerek veyahut da seçimlerden başka bir parti lehine çekilerek yani başka bir partiyi destekleyerek aşabilirler.⁶¹ Fakat bu sebeplerle tercih edilecek ittifaklara yine seçim sistemini belirleyen düzenlemelerle izin verilmesi gerektiği de unutulmamalıdır.

*“Azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi”*⁶² olarak tanımlanan demokrasi ancak seçim sistemleri ile buna imkân tanıdığı ölçüde başarılı olabilecektir. Seçim ittifaklarına izin veren düzenlemeler ile azınlık gruplarına ve küçük siyasi partilere parlamentoda temsil edilme sorununu aşabilecekleri bir imkân sunulmuş olacaktır. Bu imkân bazı toplumlarda siyasal ve toplumsal alanda ortaya çıkabilecek gerilimlerin önüne geçilmesini sağlarken, bazen de keskin ve iki kutuplu bir siyasal yapının oluşmasına neden olarak toplumdaki kutuplaşmanın daha da derinleşmesine neden olabilmektedir. Seçim sistemleri toplumlarda, seçim ittifaklarına izin verme-uygun olma ya da izin vermeme-uygun olmama durumlarına göre farklı reaksiyonlara neden olabilmektedir.⁶³ Seçim ittifaklarının avantaj ve dezavantajlarını inceleyeceğimiz başlıklarda bu konuyu daha ayrıntılı şekilde ifade edeceğiz.

⁶⁰ ERDOĞAN, Emre, “Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçlar: İstikrar ve Temsiliyet”, Eylül 1999, s.14-15, <https://www.academia.edu/346993/> Erişim Tarihi: 29.12.2022.

⁶¹ BURAN, Hasan, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Önerisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s.2.

⁶² KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Eylül 2006, Ankara, s. 238; SOYSAL, Mümtaz; *Anayasaya Giriş* (İlter Ertuğrul/Mümtaz Soysal’ın ve Kitabın Yargılanışı), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Kasım 2011, s. 107.

⁶³ İstanbul Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Emre ERDOĞAN “*Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar Ve Temsiliyet*” adlı makale çalışmasında seçim sistemlerinin sonuçlarını “statik” ve “dinamik” olarak ikiye ayırmıştır. Seçim sonrası oluşan parlamento dağılımının seçim sisteminin “statik sonucu” olduğunu ifade etmiştir. Seçim sisteminin bir sonucu olarak parlamentoda temsil edilemeyen siyasi partilerin ve bu tür küçük sayılabilecek partileri destekleyen seçmenlerin seçim öncesi ve sonrası göstermiş oldukları reaksiyonları da seçim sistemlerinin “dinamik sonucu” olarak nitelendirmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. ERDOĞAN, Emre; “*Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçlar: İstikrar ve Temsiliyet*”, Eylül 1999, s. 14-15, <https://www.academia.edu/346993/>.

Oyların çoğunluğunu alan parti ya da kişilerin seçimi kazandığı, çoğunluk seçim sistemlerinde, nispi temsil sistemlerine göre daha yaygın bir şekilde seçim ittifakları gözlenmektedir.⁶⁴ Fakat bu nispi temsil seçim sistemlerinde seçim ittifakları yapılmadığı anlamına gelmez. Daha az görülmekle birlikte nispi temsil sistemlerinde yapılan ittifakların da partilerin seçim başarılarına olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Nispi temsil seçim sistemlerinde ittifaklar genelde küçük partilerin daha büyük partilerle iş birliği yaparak parlamentodaki sandalye sayısını ve dolayısıyla da temsiliyet oranını artırdıkları ittifaklar olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁵ Çoğunluk seçim sistemlerinde ise seçim ittifakları ile seçim sonrası meclis dışı kalması muhtemel azınlıkların parlamentoda temsil edilemeyişi sorununun önüne geçilebilir. Şimdi çoğunluk seçim sistemleri ile nispi temsil sistemlerinde özellikle de nispi temsilin dünyada en yaygın uygulaması olan d'Hondt seçim sisteminde seçim ittifaklarının hangi durumlarda ve ne şekilde yapıldığını ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağız.

1.2.3.1. Çoğunluk seçim sistemlerinde seçim ittifakları

“Temsilde adalet” ilkesinin “yönetimde istikrar” ilkesinin gerisinde kaldığı, oyların çoğunluğunu alan partinin seçimleri kazandığı sisteme çoğunluk seçim sistemi denir.⁶⁶ Çoğunluk sistemlerinde oyların hesaplanma metodu kolay ve basittir. Avrupa’da çoğunluk seçim sistemleri “*first-past-the post*” yani “*yarışı önde bitiren kazanır*” sözleriyle ifade edilir.⁶⁷ Tek turlu ve iki turlu çoğunluk sistemleri olarak iki uygulama şekli vardır.⁶⁸ Ayrıca hem tek turlu hem de iki turlu çoğunluk seçim sistemlerinde tek isimli ya da listeli seçimler görülmektedir.

Çoğunluk seçim sistemleri “yönetimde istikrar” ilkesine dayanan sistemler olduğundan uygulandıkları ülkelerde hükümet istikrarsızlıkları pek görülmez.⁶⁹ Fakat çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı ülkelerde “temsilde adalet” ilkesinin varlığından söz

⁶⁴ FENDOĞLU (2022), s. 401.

⁶⁵ LIJPHART, Arend, *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty Seven Democracies 1945-1990*, Oxford Üniversitesi Yayınları, New York, 1994, s. 134.

⁶⁶ TÜRK (2019), a.g.e. s. 447. İBA (2020), a.g.e. s. 165.

⁶⁷ LIJPHART (1991), s. 18.

⁶⁸ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Mayıs 2021, s. 316; AYDOĞDU, a.g.e. s. 53.

⁶⁹ GÜNAL, *Erdoğan, Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 25.

etmek pek de mümkün değildir. Çünkü bu sistemin en önemli amacı, seçimde en fazla oyu alan partiye hükümeti kurma yetkisi vermektir.⁷⁰

Seçim ittifakları, tek turlu çoğunluk seçim sistemlerinde en çok oyu alan partinin kazanması sebebiyle nerdeyse hiç görülmez. Tek turlu çoğunluk sisteminin benimsendiği ülkelerde iktidar genellikle iki büyük parti arasında el değiştirir. Küçük partilerin varlığına imkân vermeyen bu sistem, uygulandığı ülkeyi iki kutuplu, iki parti ya da iki platformlu bir yapıya dönüştürür. Duverger bunu *“Tek-turlu basit çoğunluk sistemi, iktidarın büyük bağımsız partiler arasında el değiştirdiği bir iki-parti sistemini teşvik eder.”* önermesi ile ifade etmiştir.⁷¹ Birleşik Krallık örneği bu önermeyi doğrular niteliktedir. Duverger’e göre iki partili ülkeler çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı yerlerdir. Yine aynı şekilde bir ülke çoğunluk seçim sistemine sahipse o ülke iki partilidir denilebilir. Sadece iki büyük partinin etkili olduğu tek turlu seçim sistemlerinde oyların çoğunluğunu alan parti kazandığından ne seçim ittifaklarına ne de seçim sonrası ittifaklara pek rastlanmaz.⁷²

İki turlu çoğunluk sistemlerinde seçim ittifakları, ilk turda hiçbir aday ya da partinin yeterli oyu (mutlak çoğunluk ya da yüzde 50+1) alamaması ve ikinci tur oylama yapma zorunluluğunun doğması durumlarında, ikinci tur öncesinde sıklıkla gündeme gelmektedir. İlk turda hiçbir adayın seçilememesi partileri birbirleri ile ittifak yapmaya teşvik etmekte, hatta kısmen zorlamaktadır.

Tek turlu sistemin aksine iki turlu sistemlerde sadece iki parti ya da iki platformlu yapılar meydana gelmez. Seçimlerde ikinci bir turun varlığı bütün partilere ilk turda yarışma imkânı verir. Böylece daha yumuşak ve çok partili bir yapı meydana gelir.⁷³ Nispeten küçük sayılabilecek partiler, iki turlu seçim sisteminin ilk turunda genelde seçim ittifakı yapma yolunu değil, seçimlere kendi tüzel kişilikleriyle girme yolunu tercih ederler. Seçimin kazananının belirlenmesinin ikinci tura kaldığı durumlarda ittifaklar gündeme gelir. Bu sebeple bu çeşit ittifaklar partilerin kurumsal olarak birleşmesi şeklinde değil, ikinci turda seçimi kazanmak amaçlı yaptıkları iş birlikleri şeklinde gerçekleşmektedir.⁷⁴

⁷⁰ İBA (2020), a.g.e. s.184.

⁷¹ DUVERGER (1974), a.g.e. s.274.

⁷² TEZİÇ (2013), s. 289.

⁷³ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 274. TEZİÇ (2013), a.g.e. s. 292.

⁷⁴ ERDOĞAN (1999), a.g.m. s. 25.

Tek turlu çoğunluk seçim sistemlerinin seçim ittifaklarına olanak tanımayan iki partili ya da iki platformlu yapısı sebebiyle küçük partiler varlıklarını sürdüremez ve parlamentoda temsil edilme şansı elde edemezler. İki turlu çoğunluk sistemlerinde ise seçimlerin iki tur şeklinde yapılabilmesi, hem küçük partilerin ilk turda seçimlere katılarak varlık gösterebilmelerine, hem de ikinci turda yaptıkları seçim ittifakları sayesinde parlamentoda temsil edilebilmelerine imkân verir.

İki turlu seçim sistemlerinde seçimin kazanılması için gerekli olan mutlak çoğunluk ilk turda genellikle sağlanamamaktadır. Bunun bir sonucu olarak iki turlu seçim sistemlerinde partiler tek turlu sistemlere göre daha uzlaşmacı ve iş birliğinden yana bir tavır sergilerler.⁷⁵ Bu durum seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilip verilmemesinden bağımsızdır. Şöyle ki; seçim ittifaklarına yasalar ile izin verilsin ya da verilmesin gerek seçmen davranışları gerek parti yaklaşımları ittifak kurma eğilimindedir. Seçmenler ilk turda oy verdikleri adayın yeterli oy alamadığı durumlarda, ikinci turda kendi ideolojilerine en yakın veya ilk turda en fazla oyu alarak seçilmesi daha muhtemel aday ya da partiden yana oy kullanabilirler. Bu durum seçim ittifakının seçmen davranışında ortaya çıkması olarak nitelendirilebilir. Partiler de adaylarını belirlerken ikinci turu ve diğer partilerle ittifak kurulması ihtimalini göz önünde bulundurarak hareket ederler. Bu da toplumda uzlaşmacı siyasal kültürün yerleşmesinin yolunu açar.⁷⁶

Çoğunluk seçim sistemleri en başta da belirttiğimiz gibi “yönetimde istikrar” ilkesini temel alan ve bundan dolayı temsilde adaletsizliklere neden olan sistemlerdir. İster tek turlu, isterse iki turlu seçim sistemi olsun partilerin aldıkları oylar parlamentoda elde edecekleri sandalye sayısına adaletli bir şekilde yansımaz. Buna rağmen, iki turlu çoğunluk sistemlerinde daha seçimler öncesinde ikinci tur ihtimalinin varlığının seçim ittifaklarını teşvik etmesi, demokrasi açısından olumlu olarak yorumlanmaktadır.⁷⁷

⁷⁵ ŞENCAN, Hüdai, “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”, Semra Gökçimen (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi* (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri), TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:6, Ankara, 2017, s.68.

⁷⁶ UZUN, Mehmet Salih, “Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri”, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, s. 148.

⁷⁷ DIAMOND, Larry, PLATTNER, Marc F., (Der.) *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ankara 1995, s.202.

1.2.3.2. Nispi temsil seçim sistemlerinde seçim ittifakları

Siyasi partilerin seçimlerde aldıkları oylarla orantılı şekilde milletvekili çıkarmalarına olanak sağlayan sisteme “nispi temsil sistemi” denmektedir.⁷⁸ “Temsilde adalet” ilkesinin üstün tutulduğu bu sistem her ne kadar küçük partilere parlamentoda temsil edilme imkânı tanınması açısından avantajlı olsa da; mecliste meydana gelen parçalı yapı sebebiyle hükümetlerin kurulması zorlaşmakta ve dolayısıyla yönetimde istikrar sağlanamamaktadır.⁷⁹ Duverger nispi temsil sistemlerindeki bu durumu “*Orantılı temsil, sert, bağımsız ve istikrarlı partilerden kurulu birçok-parti sistemini teşvik eder.*” şeklinde ifade etmiştir.⁸⁰

Çoğunluk seçim sistemlerindeki temsilde adalet ilkesine yer vermeyen hesaplama yöntemlerine bir karşı tepki olarak ortaya çıkan ve her partinin aldıkları oylar nispetinde temsil edilmesine imkân veren nispi temsil sistemleri, çok partili bir parlamento oluşmasına sebebiyet vermektedir. Duverger’in tezinde öne sürdüğü “*sert, bağımsız ve istikrarlı*” partiler sebebiyle, özellikle parlamenter sistemlerde, her parti seçimlerde kendi adı ve adayıyla yarışmak isteyecek ve bunun sonucu olarak da ittifaklar genellikle seçimlerde değil hükümetin kurulması aşamasında gündeme gelecektir. Böyle durumlarda hükümeti kuran parti ortaklarından biri olma, hükümet ortağı olmadan kurulacak hükümeti destekleme, ya da hükümetin kurulmasını engelleme şeklinde ittifaklar yapılması muhtemeldir.

Nispi temsil sistemlerinde daha çok seçim sonrası dönemde ittifaklarının gündeme geldiğini ifade etmiş olsak da bu “saf” nispi temsil sistemleri için geçerli bir durumdur. Dünya genelinde saf nispi temsil sisteminin uygulaması ise yok denecek kadar azdır. Nispi temsil sisteminin temsilde adaleti yüksek ölçüde gerçekleştirmesine rağmen yönetimde istikrarsızlığa sebebiyet verme ihtimali azımsanmayacak bir durumdur. Bundan dolayı nispi temsil sisteminin uygulandığı rejimlerde de zaman zaman seçim ittifakları gündeme gelmektedir.⁸¹ Zorunlu olmamasına rağmen ittifakların kurulması, hükümetin kurulmasını kolaylaştırıcı ve yönetimde istikrar sağlayıcı bir etkiye sahiptir.

Günümüzde nispi temsil seçim sistemleri her ülkede farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu farklılıkların sebebi; seçim çevrelerinin büyüklük açısından değişkenlik göstermesi,

⁷⁸ KARATEPE (2013), a.g.e. s. 299. TÜRK (2019), a.g.e. s. 452-453. İBA (2020), a.g.e. s. 170.

⁷⁹ KARATEPE (2013), a.g.e. s. 300.

⁸⁰ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 274.

⁸¹ GÜNAL (2005), a.g.e. s. 61.

oyların hesaplanma yönteminde farklı metotların uygulanması ve ülkeden ülkeye değişkenlik gösteren seçim barajlarıdır. İşte bu farklı hesaplama yöntem ve uygulamalarının parlamentoda farklı görünümlere sebep olmasından dolayı seçim ittifakları gündeme gelmekte hatta küçük partiler açısından kısmen zorunluluk olmaktadır.

Küçük partilerin parlamentoda temsil problemi yaşamaması ve hükümetin de istikrarlı olacak şekilde kolaylıkla kurulabilmesi için nispi temsil sistemlerinde en çok uygulanan seçim ittifakı modeli “*ortak liste*” (*joint list*) yöntemidir.⁸² Bu yöntemde seçim ittifakı oluşturan partilerin bütün adayları tek bir liste halinde birlikte seçime girerler. Bir diğer ittifak modeli ise İsviçre’de uygulanan “*listeler birliği*” (*Listenverbundung*) yöntemidir. Bu sistemde ise partiler kendi isimleri ile fakat ittifak çatısı altında seçimlere girerler. Bu yöntemde oyların değerlendirilmesi iki aşamalıdır. İlk aşamada ittifak partilerine verilen oyların tamamı ittifakın tamamının oyu olarak kabul edilir ve bu şekilde baraj uygulaması gibi kısıtlayıcı ya da engelleyici faktörler aşılmış olur. Sonrasında ise her bir partinin aldığı oya göre parlamentodaki sandalye sayıları belirlenir. Örneğin Türkiye’de 2018 seçim ittifakı düzenlemesinin ilk hali bu şekildedir. Bu sistem ortak liste yönteminden daha avantajlıdır. Çünkü seçmenler oy verecekleri adayı özgürce belirlerler, ayrıca partiler de ortak liste oluşturmak zorunda olmadıklarından problem yaşamazlar.

Nispi temsil seçim sistemi ulusal düzeyde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere iki gruba ayrılır. Bu iki farklı sistemi seçim ittifaklarına yol açma potansiyelleri ve ittifakların kuruluş şekilleri bağlamında ayrı başlıklarda değerlendirmek daha uygun olacaktır.

1.2.3.2.1. Ülke düzeyinde nispi temsil sistemlerinde seçim ittifakları

Ülke düzeyinde (ulusal düzeyde) nispi temsilde ülkenin tamamı tek bir seçim çevresi olarak kabul edilir. Her siyasi parti parlamentodaki toplam milletvekili sayısı kadar aday gösterir. Seçimler sonucunda her bir partinin aldığı oyların oranına göre parlamentoda temsil edileceği milletvekili sayısı belirlenir. En küçük siyasi partilerin dahi temsil edilme olanağı bulunduğu bu sistemde artan oy kalma ihtimali düşüktür. Nispi temsilin bu en saf hali küçük birkaç ülke dışında (İsrail ve Hollanda gibi) uygulanmamaktadır.⁸³

⁸² UZUN (2018), a.g.e. s. 155.

⁸³ GÖZLER (Mayıs 2021), a.g.e. s. 320.

Duverger nispi temsili bu en saf halinin ittifaklara izin vermediğini savunur.⁸⁴ Bu tez kesin bir şekilde doğrulanmamaktadır. Hollanda örneği⁸⁵ bu tezi doğrulasa da İsrail⁸⁶, nispi temsili ulusal düzeyde uygulandığı bir ülke olarak farklı seçimlerde çok sayıda ittifakın kurulmasına şahitlik etmiştir. Ulusal düzeyde uygulanan nispi temsilde partiler açısından ittifak kurmak bir zorunluluk değilse de, yüksek seçim barajlarının temsil sorunu oluşturmaları gibi faktörler sebebiyle siyasi partilerin ittifak kurmalarının önünde herhangi bir engel de yoktur. Özellikle yüksek seçim barajlarının olduğu ülkelerde seçim ittifakları tam nispi temsil sistemlerinde de görülmektedir.

1.2.3.2.2. Seçim çevresi düzeyindeki nispi temsil sistemlerinde seçim ittifakları

Uygulamada pek yer bulmayan ulusal düzeyde nispi temsil yerine, ülkenin birden fazla seçim çevresine bölündüğü, her bir seçim çevresinden farklı sayılarda milletvekilinin seçildiği ve siyasi partilerin her bir seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar aday gösterebildikleri sistem “seçim çevresi düzeyinde nispi temsil” sistemidir. Seçim çevresi düzeyinde nispi temsil sisteminde siyasi partilerin aldıkları oylar ve çıkarabilecekleri milletvekili sayıları hesaplanırken bir miktar oy artabilir ve bu şekilde bazı milletvekilleri partilere dağıtılamamış gibi bir görüntü ortaya çıkar. İşte bu artan oyların ne şekilde dağıtılacağı sorusuna cevap olarak farklı usuller ve sistemler geliştirilmiştir.⁸⁷ En yüksek artık yöntemi, en yüksek ortalama yöntemi, milli bakiye yöntemi ve d’Hondt yöntemi bu yöntemlerin en bilinen ve en çok uygulananlarıdır.⁸⁸

Tez konumuz olmaması sebebiyle bu hesaplama usullerinin ayrıntılarına girmeyeceğiz. Bu denli ayrıntılı bir çalışma ancak başka bir makale ya da tezin konusu olabilir. Konuyu seçim ittifakları bağlamında değerlendirdiğimizden, nispi temsil sisteminin dünya genelinde en fazla uygulandığı d’Hondt sistemi ve seçim ittifakları konusunu, ayrıca

⁸⁴ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 423.

⁸⁵ Hollanda seçim sistemi, partilerin parlamentoda sandalyeye sahip olması için geçerli oyların ne kadarını alması gerektiği ve seçim barajı oranı ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Enes BAYRAKLI, Oğuz GÜNGÖRMEZ, “Hollanda Parlamento Seçimleri ve Aşırı Sağın Yükselişi”, Analiz, Sayı:194, SETA Yayını, Mart 2017, s.9 vd.

⁸⁶ İsrail’de 2015 yılında yapılan seçimlerde meydana gelen ittifaklar ve seçim barajı uygulaması için ayrıca bkz. Ufuk ULUTAŞ, Selin M. BÖLME, Gülşah Neslihan DEMİR, Furkan TORLAK, Saliha ZİYA; “İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu”, SETA Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s.32.

⁸⁷ GÖZLER (Mayıs 2021), a.g.e. s. 321.

⁸⁸ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 384-388.

nispi temsil sistemlerinde uygulanan seçim barajlarının seçim ittifaklarına olan etkisini ele alacağız.

Buraya geçmeden önce, seçim çevresi düzeyindeki nispi temsil sistemlerinde seçim ittifaklarının seçim çevrelerinin büyüklüğü oranında gündeme geleceğini belirtmek gerekir. Seçim çevresi büyüdükçe, bir bölgeden büyüklüğü ile orantılı olarak, o kadar çok sayıda milletvekili çıkmaktadır. Bu da büyük seçim çevrelerinde temsilin daha üst seviyede gerçekleştiği anlamına gelir. Fakat seçim bölgelerinin küçülmesi beraberinde yeterli temsil edilememe sorununu getirecek ve nispeten küçük siyasi partiler bu sorunu aşmak için seçim ittifakı kurma yolunu tercih edeceklerdir.⁸⁹

1.2.3.2.2.1. d'Hondt sisteminde seçim ittifakları

d'Hondt Sistemi nispi temsil seçim sistemleri arasında dünya genelinde en çok kullanılan yöntemdir. Türkiye, Finlandiya, İzlanda, Hollanda, Belçika, Portekiz ve Avusturya dâhil birçok ülkede uygulanmaktadır. Bu sistemin en çok rağbet gören sistem olmasının sebebi ise artık oy ya da açık milletvekilliği bırakmayan bir sistem oluşudur.⁹⁰

Bu yönteme göre milletvekillerinin partiler ya da bağımsız adaylar bazında dağılımı şu şekilde gerçekleşir: Bir seçim çevresinde seçimlere katılmış olan bağımsız adaylar ve siyasi partiler alt alta yazılarak, isimlerinin yanlarına aldıkları toplam geçerli oylar yazılır. Daha sonra aldıkları oyları gösteren bu sayılar sırasıyla önce 1, sonra 2,3,4,...'e bölünür. Bölme işlemi o seçim çevresinden parlamentoya gönderilecek temsilci sayısı tamamlanana kadar devam eder. Bölme işleminin sonunda elde edilen sonuçlar büyük sayıdan küçüğe doğru ve o seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısı kadar olacak şekilde sıralanır.⁹¹ Bu yöntem sayesinde milletvekillerinin dağılımında artık oy kalmamış olur.

d'Hondt sisteminin seçim ittifaklarını teşvik edip etmediği, ya da ittifak kurulmasına uygun olup olmadığı sadece sistemin teknik olarak uygulamasına değil, aynı zamanda seçim barajının yüksekliği ya da seçim çevresinin büyüklüğü gibi faktörlerin varlığına da bağlıdır. d'Hondt sistemi birlikte uygulandığı daraltılmış seçim çevrelerinin, en çok oyu alan partiye

⁸⁹ UZUN (2018), a.g.e. s. 159.

⁹⁰ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 388.

⁹¹ ÖZBUDUN, Ergun, "Seçim sistemleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.44/1, ss. 521-539, 1995, s. 523.

avantaj sağlaması bakımından temsil açısından adaletsizliklere sebebiyet verebilir.⁹² Sistemin uygulanmasında ortaya çıkan temsil sorununun en önemli sebebi, seçim bölgelerinin çok küçük seçim çevrelerine ayrılmış olmasıdır. Temsilde adaletsizliğin ortadan kalkması için seçim çevrelerinin en azından belli bir sayıda milletvekili çıkaracak şekilde bölünmesi gerekmektedir.⁹³ Çok küçük seçim çevrelerinde yapılan seçimler, d'Hondt sisteminde küçük partilerin parlamentoda temsil edilememesine sebep olur.

Yüksek seçim barajları d'Hondt sistemi ile birlikte uygulandığında temsilde adaletsizliğe sebep olan faktörlerden bir diğeridir. Ülkenin geneli itibariyle çok fazla oy alamayan fakat bazı seçim çevrelerinde çok başarılı olan küçük siyasi partiler, dar seçim çevresine rağmen parlamentoda temsil imkânı elde edebilirler. Fakat d'Hondt sisteminde daraltılmış seçim çevreleri ile birlikte ulusal ve yüksek seçim barajının birlikte uygulanması ile küçük partilerin temsil olanağı tamamen ellerinden alınmış olacaktır.

d'Hondt sisteminin seçim ittifaklarına elverişliliği ya da teşvik ediciliği, ülkeler arası değişiklik gösteren dar seçim çevreleri ve yüksek seçim barajları ile birlikte değerlendirilmelidir. Temsil sorunu yaşayan küçük siyasi partiler bu engelleri aşmak için seçim ittifakı kurma yolunu tercih edeceklerdir. İttifaklar sayesinde hem yüksek seçim barajı sorununu aşacak hem de başarılı oldukları dar seçim çevrelerinde avantajlı hale gelecek ve muhtemelen parlamentoda daha yüksek seviyede temsil edilme olanağı elde edeceklerdir.⁹⁴

1.2.3.3. Seçim barajlarının seçim ittifaklarına etkisi

Ülkeler seçim sistemlerini belirlerken ya “yönetimde istikrar” ilkesini üstün tutar ve çoğunluk seçim sistemlerini benimser ya da “temsilde adalet” ilkesini üstün tutar ve nispi temsil seçim sistemlerini benimserler.⁹⁵ Sadece temsilde adalet ilkesinin üstün tutulduğu

⁹² LIJPHART, Arend, *Degrees of Proportionality of Proportional Representation Formulas*, Electoral Laws and Their Political Consequences, (eds. Bernard Grofman & Arend Lijphart), Agathon Press, New York, 2003, s. 173.

⁹³ Nispi temsil seçim sistemlerinde temsilde adaletin gerçekleşebilmesi için, seçim bölgelerinin en azından sekiz ya da dokuz milletvekili çıkarabilecek seçim çevrelerine bölünmesi gerekmektedir. Seçim çevresi ne kadar küçük olursa çıkarılabilecek vekil sayısı o kadar az olacaktır. Az sayıda vekilin seçilebileceği seçim çevrelerinde doğal olarak büyük partiler avantajlı hale gelecek ve küçük partiler parlamentoda temsil edilme şansı bulamayacaktır. Daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Luis Lopez GUERRA, “İspanya’da Demokrasi ve Seçim Sistemi”, Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri –Uluslararası Konferans Tebliğler Kitabı, 9-10 Haziran 1995, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul 1996, s.103.

⁹⁴ UZUN (2018), a.g.e. s. 161.

⁹⁵ ATAR, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, Konya, 2009, s. 190.

fakat yönetimde istikrarın sağlanamadığı sistemler nasıl başarılı olamıyorsa, aynı şekilde sadece hükümetin istikrarının üstün tutulduğu fakat temsilde adaletin sağlanamadığı sistemler de başarılı olamamaktadır.

Seçim barajı, yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkeleri arasındaki dengenin yönetimde istikrar aleyhine bozulduğu, küçük siyasi partilerin bile temsil edilebildiği parçalı parlamentolara sebep olan nispi temsil seçim sistemlerinde görülen ve yönetimde istikrarı sağlamaya yönelik bir uygulamadır.⁹⁶ Seçim barajı uygulamasının bir ülkenin siyasi yapısına olan etkilerinden biri, o ülkedeki siyasi parti sayısının azalması ve bunun sonucunda temsilde adalet ilkesinin zayıflamasıdır.⁹⁷ Venedik Komisyonu seçim barajlarını siyasi partilerin parlamentoya girmesini etkileyen bir “kısıt” olarak ifade etmiştir. Venedik Komisyonu’na göre bu kısıtlamalar, siyasi partilerin parlamentoda temsil edilebilmesi için aşmaları gereken belirli bir yüzdeyi öngören “genel” veya “ulusal” seçim barajı olabileceği gibi, bir seçim çevresinde siyasi partilerin temsilci çıkarabilmesi için almaları gerekli olan oyu ya da yüzdeyi ifade eden “çevre barajı” şeklinde de uygulanabilir.⁹⁸ Ayrıca seçim barajlarının yapısı itibarıyla ortaya çıkan söz konusu kısıtlama, parlamentoda meydana gelebilecek parçalanmışlıkların önüne geçmek maksadıyla küçük siyasi partiler aleyhine olabileceği gibi büyük siyasi partilerin aleyhine de olabilir. Örneğin meclis üye sayısı 120 olan Kırgızistan’da bir siyasi parti en fazla 65 sandalye sahibi olabilmektedir.⁹⁹

Seçim barajlarının siyasi partiler açısından bir diğer etkisi ise partilere yapılan devlet yardımları ve bu yardımın miktarı hususudur. Siyasi partilere yapılacak devlet yardımları partilerin parlamentodaki temsiline, seçimler sonucu aldığı toplam oy oranına, belirli sayıdaki seçim çevrelerinde aday göstermesine ya da belirli miktarda oy almasına göre belirlenebilmektedir.¹⁰⁰

⁹⁶ TÜRK (2019), a.g.e. s. 466; AYDOĞDU (2015), a.g.e. s. 99.

⁹⁷ SARTORI, Giovanni, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997, s. 23.

⁹⁸ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), “Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament”, Study No: 485/2008, ss. 2-8, Strasbourg, 2008.

⁹⁹ Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası m. 70. f. 2. Bkz. ÖZER, Attila, DOĞRU, Ceren, *Türk Cumhuriyetlerinin Anayasaları*, Turhan Kitabevi, Ankara, Kasım 2018, s.214.

¹⁰⁰ UZUN, Cem Duran, *Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 53 vd.

Seçim sistemleri bağlamında tek turlu çoğunluk seçim sistemlerinde seçim barajı uygulaması görülmez. Çünkü tek turlu çoğunluk sistemleri teknik olarak seçim barajı uygulanmasına olanak vermez. Örneğin tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi ülkelerde seçim barajı yoktur. İki turlu çoğunluk sistemlerinin ilk turunda çevresel seçim barajı uygulanabilir. Nitekim Fransa seçim sisteminde bu durumun bir rneği söz konusudur.¹⁰¹

Nispi temsil sistemlerinin hesaplama yöntemleri ile bir taraftan temsil sorunu aşılırken diğer taraftan seçim barajları ile çok küçük siyasi partilerden oluşan parçalanmış bir parlamento yapısının önüne geçilmiş olacaktır. Böylelikle temsilde adalet ile yönetimde istikrar dengesi sağlanabilecektir.¹⁰² Seçim barajı düzenlemelerinin çıkış noktası denge kurmak olsa da bazen yönetimde istikrarın ağır basması bazen de iktidarda kalmanın politik kaygısı ile amacından sapma gösterir. Yüksek oranlarda belirlenen seçim barajları ile denge bir kez daha bozulmuş olur. Yüksek seçim barajı uygulanan sistemlerde yönetimde istikrar ve temsilde adalet dengesi “*temsilde adalet ilkesi*” aleyhine bozulacaktır. İşte bozulan bu denge, siyasi partilerin aralarında seçim ittifakı yapması ile yeniden sağlanabilir.

Seçim barajları ne kadar yüksek olursa seçim ittifakları o kadar çok gündeme gelecektir.¹⁰³ çünkü siyasi partiler, yüksek baraj uygulamasının neden olabileceği, küçük siyasi partilerin temsil olanağı bulamama endişesi sebebiyle daha en baştan kurulmaması, ya da seçimlerde varlık gösterememesi veya parlamentoda temsil edilememesi gibi engelleri seçim ittifakları sayesinde aşabilirler.

Daha önce de ifade edildiği üzere dünya genelinde farklı hükümet sistemi ile yönetilen ve farklı seçim sistemlerini uygulayan birçok ülkede farklı seçim barajı uygulamaları söz konusudur. Bir ülkede seçim barajı uygulamasının varlığı ya da yokluğu veyahut barajın oranı siyasi partiler arası ittifakların oluşumuna etki eden önemli faktörlerden biridir. Bununla birlikte bazı ülkelerde farklı durumlar için farklı seçim barajı uygulamaları öngörülmektedir. Örneğin seçim barajı normalde yüzde 5 olan Slovakya’da, iki partinin

¹⁰¹ SEZER, Abdullah, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 38.

¹⁰² SABUNCU, M. Yavuz, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:22 (1) (Anayasa Mahkemesinin 44. Kuruluş Yıldıönm Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2006, s. 193.

¹⁰³ GOLDER, Sona Nadenichek “Pre-electoral Coalitions in Comparative: A Test Of Existing Hypotheses” *Electoral Studies*, Vol.24, 2005, p.661, Aktaran; Abdullah Sezer, a.g.e., s.28.

oluşturduğu ittifaklar için yüzde 7, ikiden daha fazla siyasi partiden oluşan ittifaklar için yüzde 10 seçim barajı uygulanmaktadır. Moldova’da ise normal durumlarda yüzde 5 olan ülke seçim barajı ittifaklar için yüzde 12 olarak uygulanmaktadır.¹⁰⁴

Seçim barajı uygulanan seçtiğimiz bazı ülkelerde resmi seçim barajı oranını ve farklı durumlar için belirlenmiş farklı uygulama ya da oranları gösteren aşağıdaki Tablo, seçim barajı uygulamalarını karşılaştırma imkânı sunacaktır:¹⁰⁵

Ülke	Seçim Barajı	Farklı Uygulamalar
Arnavutluk	Seçim Çevresinde %3, Ulusal Baraj yok	İttifaklar için baraj oranı seçim çevresinde %5
Bulgaristan	Ulusal Seçim Barajı %4	
Çekya	Ulusal Seçim Barajı %5	İki partili ittifaklar için %10, üç partili ittifaklar için %15, dört veya daha fazla partili ittifaklar için %20
Ermenistan	Ulusal Seçim Barajı %5	İttifaklar için baraj %7
Macaristan	Ulusal Seçim Barajı %5	İki partili ittifaklar için %10, ikiden fazla partili ittifaklar için %15
Polonya	Ulusal Seçim Barajı %5	İttifaklar için baraj %8
Sırbistan	Ulusal Seçim Barajı %3	Ulusal azınlıklar için seçim barajı uygulanmamaktadır.
Slovakya	Ulusal Seçim Barajı %5	İttifaklar için Baraj %7
Yunanistan	Ulusal Seçim Barajı %3	Seçim barajı bağımsız adaylar için de geçerlidir. En çok oyu alan parti Mecliste 50 sandalyenin sahibi olmaktadır.
Türkiye	Ulusal Seçim Barajı %7	İttifak toplam oyunun %7’yi aşması halinde, ittifaka dâhil olan her parti barajı aşmış sayılır.

Yüksek seçim barajlarının siyasi partileri birbirleriyle seçim ittifakı kurmaya teşvik etmesi hatta bazı durumlarda zorlaması gibi politik etkilerinin yanında seçmenlerin ittifaklara yönelmesi bakımından psikolojik sonuçları da vardır. Seçim ittifaklarının kurulmadığı ve yüksek seçim barajlarının uygulandığı ülkelerde seçmenler, oylarının boşuna gideceği endişesi ile ya seçimlere katılmama yolunu ya da siyasi ideolojilerinden farklı tercihler yapma yolunu tercih edebilirler. Böyle bir durum en başta demokrasiye olan inancı

¹⁰⁴ UZUN (2018), a.g.e. s. 234.

¹⁰⁵ Bu Tablo “TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Dünyada Seçim Sistemleri, Yayın No: 12, TBMM Basımevi,1. Baskı, Ankara, Eylül 2020, ss. 151-162” künyeli eserin “Çeşitli Ülkelerdeki Seçim Barajları” başlıklı içeriğinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

olumsuz etkileyecektir. Ayrıca oylarının boşa gittiğini düşünen seçmenlerin başka partilere oy vermesi aşırı temsil sonucunu ortaya çıkarabilmektedir.¹⁰⁶ Seçim ittifaklarının gündeme gelmesi seçmenlerin bu endişesini ortadan kaldırarak, hem seçimlere katılımın artmasını hem de küçük partilerin baraj engeline takılmadan parlamentoda temsil edilmesini sağlamaktadır.

1.2.4. Seçim ittifaklarının avantajları

Seçim ittifakları, siyasal sistemler ve partiler açısından farklı avantaj ve dezavantajlara neden olabilirler. Parlamento seçimleri için yapılan bir ittifak, siyasi partilerin parlamentodaki sandalye sayısının belirlenmesinde birinci derecede etkilidir. Seçim sonrası süreçte hükümetin kurulmasını kolaylaştırıcı etkisi, seçim ittifaklarının en önemli avantajı olarak sayılabilir. Böylelikle seçim sonrası belirsizlik ve krizlerin önüne geçilebilir ve istikrarlı hükümetlerin kurulması mümkün olabilir.¹⁰⁷

Seçim ittifaklarının bir diğer olumlu etkisi, seçim barajının yüksek olduğu ülkelerde ittifak sayesinde bu sorunun aşılması ve küçük partilere de parlamentoda temsil edilebilme imkânı verilmiş olmasıdır. Seçim barajının yüksek olduğu ve parti bölünmelerinin fazla olduğu çok partili rejimlerde ittifaklar genelde küçük partilerin büyük partiler ile ittifak kurması şeklindedir. Bu tür ittifaklar bir çeşit Kazan-Kazan (*Win-Win*) ittifaklarıdır. Küçük partiler ittifak sayesinde baraj sorununu aşarak parlamentoda sandalyeye sahip olma şansını yakalarken, büyük partiler ise oylarını en yüksek seviyeye taşıma imkânı bulurlar.¹⁰⁸

Seçim ittifaklarının bir başka avantajı, siyasal düşünce bağlamında farklı düşünen grup ve partilerin bir araya gelmesine imkân sağlayarak toplumsal birlik ve beraberliği kuvvetlendirmesidir.¹⁰⁹ Farklı ideolojilere sahip partilerin ve seçmenlerinin bir araya gelmesini mümkün kılan ittifaklar sayesinde partilerin aşırı olarak nitelendirilebilecek yönleri törpülenmiş olur. Bunun yanında ittifaklar sayesinde mecliste temsil imkânı bulan küçük siyasi partiler sistem dışına itilmemiş olurlar. Ayrıca büyük ve köklü geleneklere

¹⁰⁶ ORMANOĞLU, Hatice Derya, “Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 387-410, 2020, s. 391.

¹⁰⁷ IBENSKAS Raimondas, “Understanding Pre-Electoral Coalitions in Central and Eastern Europe”, *British Journal of Political Science*, Cilt: 46, Sayı: 4, 2016, s. 743-744.

DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123414000544>.

¹⁰⁸ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s.13.

¹⁰⁹ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 401.

sahip olan siyasi partiler kendisiyle ittifak kuran küçük partilere tecrübe konusunda örnek olabilirler. Seçim ittifakları saydığımız tüm bu olumlu yanları ile demokratik toplumlardaki uzlaşma kültürüne katkı sunmaktadır.¹¹⁰

Seçim ittifaklarının seçmen davranışları ve demokratik katılım üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Seçim sistemlerindeki teknik hesaplama yöntemleri veya yüksek seçim barajları sebebiyle temsil problemi yaşayan küçük sayılabilecek siyasi partileri destekleme eğiliminde olan ve bu sebeple verdikleri oyların boşa gittiğini düşünen seçmenlerin oyları, seçim ittifakları ile birlikte önemli hale gelmektedir. Verecekleri oyların daha önemli hale geldiği bilinci ile seçmenlerin seçimlere katılma oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.¹¹¹ 1970-2002 yılları arasında 19 demokratik rejimde yapılan 223 seçim sonucunun ittifaklar açısından değerlendirildiği bir araştırmaya göre, seçim ittifaklarının seçimlere katılımı yüzde 1,5’den fazla bir oranda artırdığı görülmüştür.¹¹²

Seçim ittifaklarının olumlu yönlerinin belki de en önemlisi, seçim ittifaklarının doktrinde birbiri ile bağdaşması “güç ya da imkânsız”¹¹³ olarak nitelendirilen temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştırma potansiyeline sahip oluşudur. Seçim ittifakları, seçim sisteminden kaynaklanan ya da seçim barajlarının yüksekliğinden dolayı temsil dışı kalan küçük siyasi partilere mecliste temsil imkânı sağlaması açısından temsilde adalet ilkesine, parlamenter sistemlerde hükümetlerin kurulmasına yetecek parlamento çoğunluğunun sağlanması açısından da yönetimde istikrar ilkesine hizmet etmektedir.¹¹⁴

1.2.5. Seçim ittifaklarının dezavantajları

Seçim ittifakları sadece olumlu sonuçlar doğurmaz, bazı açılardan dezavantajlara, olumsuz denilebilecek etkilere de sahiptirler. Bunlardan biri, ittifakı kuran partilerin, hükümette de ittifaka devam etmişlerse, hükümette ortaya çıkan olumsuz durumlar neticesinde birbirlerini suçlayarak sorumluluktan kaçabilmeleridir. Bu tarz bir durum

¹¹⁰ GÖNENÇ, Levent, “Seçim İttifakları”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Politika Notu, 2017, <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5909>, E.T. 20.06.2023.

¹¹¹ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 12.

¹¹² TILLMAN, Erik R., Pre-electoral Coalitions and Voter Turnout, *Party Politics*, Volume 21, Issue 5, ss. 726-737, 2013, s. 726.

¹¹³ YAVAŞGEL (2014), a.g.e. s. 146.

¹¹⁴ ORMANOĞLU (2019), a.g.e. s. 161

ittifakların uzun soluklu değil kısa süreli olması sonucunu doğurabilir. Bu da uzun vadede istikrarsız yönetimlere sebep olabilir.

Bir diğer dezavantaj sayılabilecek durum, partilerin başka parti ya da partilerle işbirliği yapabilmesi adına kendi değer ve ilkelerinden taviz vermesi ihtimalidir.¹¹⁵ Böyle bir durum seçmen davranışları üzerinde de olumsuz bir etkiye neden olacak ve partinin oy kaybetmesine ya da bölünmesine sebep olabilecektir. İdeolojik olarak yakın sayılabilecek partilerin birbirleriyle seçim ittifakı kurmaları ile bu sorun aşılabılır. Bu şekilde daha uzun süreli ve istikrarlı ittifaklar kurulabilecek ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlanmış olacaktır.¹¹⁶ Seçim ittifaklarının farklı siyasal görüş ve ideolojiden siyasi partileri bir araya getirmek suretiyle demokratik uzlaşma kültürüne katkı sağlaması, ancak ittifakın ideolojik olarak birbirine yakın siyasi partilerden oluşmasına bağlı olduğunu ifade etmek gerekir.¹¹⁷

İttifak süresince ittifakı oluşturan partiler arasında oluşan fikir ayrılıkları hem ittifaka hem de ayrı ayrı partilere zarar verebilir. Aday listelerinin belirlenmesi süreçleri ittifaklar açısından uzun, zorlu ve tartışmalı olabilir. Böyle bir durumun yaşanmaması ve sürecin krize neden olmaması için, partilerin güçlü oldukları ve diğer ittifak ortaklarından daha fazla oy almalarının muhtemel olduğu bölgeleri iyi bilerek, beklentilerini ve aday belirleme müzakerelerini daha sağlam bir zeminde yürütmeleri gerekmektedir.¹¹⁸

Seçim ittifaklarında özellikle büyük partilerle iş birliği yapan küçük siyasi partiler ve bu partilerin liderleri, büyük ve baskın siyasi partinin gölgesinde kalarak güç kaybına uğrayabilirler. İttifak öncesi yükseliş eğiliminde olan küçük partiler, ittifak içinde zayıflayabilir ve bölünme ya da dağılma tehlikesi yaşayabilir.

Ayrıca seçim sonuçlarının ortaya çıkmasının ardından, ittifak ortağı olan bir parti, diğer parti ya da partileri ittifaka yeterli katkıyı sunmadıkları gerekçesi ile suçlayabilir. Bu şekilde bir durumun ortaya çıkması ittifakın sonlanmasına neden olabilir.

¹¹⁵ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 401.

¹¹⁶ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 13

¹¹⁷ KONTACI, Ali Ersoy, *Kırılan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2016, s. 182.

¹¹⁸ IBENSKAS (2016), a.g.m. s. 750.

1.2.6. Seçim ittifaklarının kısa ve uzun vadede etkileri

Siyasi partiler arasında kurulan seçim ittifaklarının siyasal ve toplumsal alanda çok önemli etkileri vardır. Seçim ittifakları; seçim sistemlerinin, parti sistemlerinin ve seçim barajlarının küçük partiler ve azınlık gruplar açısından neden olduğu temsil edilememe problemini aşmalarının en etkin yoludur. Seçim ittifakları, hem seçim barajları ile temsilde adalet aleyhine bozulan dengenin yeniden kurulmasının hem de uzun süreli ve istikrarlı hükümetler kurulabilmesinin yolunu açar. Farklı siyasi partilerin bir araya gelerek kurdukları seçim ittifaklarının toplumsal uzlaşma açısından da faydaları vardır.¹¹⁹

Seçim ittifakları bir yandan azınlık olarak nitelendirilebilecek küçük partilere bile ülke siyasetinde etkin olabilme imkânı vererek çoğulcu demokrasiye katkı sağlarken, diğer yandan ittifakların seçim sonrası dönemde hükümetin kurulması ve hükümet çalışmaları ile parlamento çalışmaları sırasında devam etmesiyle, yönetimde uzun süreli istikrarın sağlanmasına imkân verir.

Toplumsal anlamda ise seçim sisteminin kısıtlayıcı özelliklerinin seçim ittifakları ile ılımlaştırılması sayesinde farklı ideolojilere sahip hatta marjinal olarak nitelendirilebilecek siyasi parti grupları sistem dışına itilmemiş ve bu sayede toplumsal barışa katkı sunulmuş olur.¹²⁰ Seçim sistemlerinin matematiksel hesaplamalarının neden olduğu toplumsal hoşnutsuzluk kimi zaman ülke barışını tehdit edecek hale gelebilmektedir. İşte seçim ittifakları ile temsil probleminin aşılması, ülkenin siyasi yapısının değişmesine ve bunun sonucu olarak da toplumsal barışın sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Gerek dünya gerekse Türkiye örneği seçim ittifaklarının kurulmasının seçmen davranışları, seçim sonuçları, sonuçlar ekseninde oluşan siyasi tablo üzerinde büyük etkileri olduğunu göstermektedir. Seçim ittifakları çok kez ifade ettiğimiz gibi küçük partilere parlamentoda temsil imkânı verir. Küçük siyasi partiler, temsil edilebilmenin yanında hem ittifak içerisinde hem de seçim sonrasında hükümetlerin kurulması aşamasında veya parlamento faaliyetlerinde etkin bir role sahip olurlar. İttifakların siyasi partiler üzerindeki bu etkisi sebebiyle yeni oluşum ve partilerin ortaya çıkışı kolaylaşabilir. Hatta mevcut siyasi partilerden fikir ayrılıkları sebebiyle ayrılan gruplar yeni siyasi partiler kurabilirler.

¹¹⁹ UZUN (2018), a.g.e. s. 163-164.

¹²⁰ ERDOĞAN (1999), a.g.m. s.25.

Böylelikle çok partili, çok parçalı sistem daha da yaygın hale gelebilir. Bu da seçim ittifaklarının varlığını zorunlu hale getirerek bu durumun bir döngü şeklinde devam etmesine neden olacaktır. Yani ne kadar çok seçim ittifakı gündeme gelirse o kadar çok parti oluşabilecek, ne kadar çok siyasi parti varsa seçim ittifakları da o kadar çok gündeme gelecektir.

Seçim ittifaklarının en önemli sonuçlarından bir diğeri ise siyasal sistemin, büyük ya da küçük siyasi partilerin tüzel varlıklarını sürdürmelerine rağmen, iki platformlu, iki bloklu bir sisteme dönüşmesi riskidir.¹²¹ Blokların oluşmasında ise siyasi partilerin birbirleriyle olan ideolojik uyumları etkili olacaktır. Siyasal yapının ittifaklar sonucu iki bloklu hale geldiği rejimlerde kimi zaman bir parti "*hâkim parti*" konumuna yerleşebilir.¹²² Hâkim partinin varlığı ve bu partinin uzun zamandır değişmemesi her ne kadar siyasetin daha belirgin hale gelmesini sağlasa da, uzun vadede muhalefet blokunun iktidara gelmesinin zorlaşması sonucunu doğurabilir.¹²³

Temsilde adalet açısından olumlu etkileri olan seçim ittifakları, yönetimde istikrar anlamında uzun vadede bazı olumsuzlukları beraberinde getirebilmektedir. Parlamenter sistemle yönetilen rejimlerde, Parlamentodaki küçük siyasi partilerin sayısının artmasına paralel olarak yüzde bir oy bile almış olsalar, ittifakın bir parçası olmaları sebebiyle hükümette etkin role sahip olan siyasi partilerin sayısı da artabilecektir. Bu durum daha küçük siyasi partileri büyük partilerle siyasi pazarlık yapmaya teşvik ederek büyük partilerin zararına sonuçlar doğurabilecektir.¹²⁴ İktidarı elde etmek maksadıyla kurulan ittifaklarda, büyük siyasi partilerin ideolojilerinden taviz vermek zorunda kalmaları ve bunun bir sonucu olarak da seçmen desteğini kaybetmeleri söz konusu olabilecektir. Bunun yanında yine parlamenter sistemlere özgü olarak, seçim sonrası dönemde "koalisyon hükümeti" kurulması daha sık hale gelecek, bu da istikrarsızlığa neden olabilecektir.

¹²¹ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 401.

¹²² Hâkim Parti kavramı için ayrıca bkz. UZUN, Cem Duran, "Hâkim Parti Sistemi ve Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı", *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.5, S. 1, ss. 3429-3451, 2020, s. 3435 vd.

¹²³ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 30.

¹²⁴ MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, "Seçim Sistemi ve İttifaklar", Sabah Gazetesi, Yayın Tarihi: 26 Haziran 2021, <https://www.setav.org/secim-sistemi-ve-ittifaklar/?t=1673113243545>, E.T: 07.01.2023.

1.2.7. Seçim ittifaklarının türleri

“Seçim ittifaklarının seçim sistemleri ile ilişkisi” başlığında her ülkenin siyasi, sosyal, toplumsal ve demografik yapısı sebebiyle farklı seçim sistemini benimsediğini ve Dünya üzerinde yetmişden fazla seçim sisteminin var olduğunu ifade etmiştik.¹²⁵ Bir ülkenin seçim sisteminin seçim ittifakları kurmaya izin vericiliği veya uygunluğu ya da ittifaklara dâhil olacak siyasi partilere ayrıca bir barajın uygulanıp uygulanmayacağı gibi hususlar da o ülkedeki seçim ittifaklarının türünü etkilemektedir.¹²⁶ Bunların yanında her ülkenin siyasal yapısının ve hükümet sisteminin kendi içinde farklılıklar gösterdiğini göz önünde bulundurduğumuzda, seçim ittifaklarının da bu değişen etkenlere göre farklılık göstermesi kaçınılmaz olacaktır.

Seçim ittifaklarının uluslararası hukuk literatüründe yapılmış kesin bir sınıflandırması bulunmamakla birlikte, kimi çalışmalar seçim ittifaklarını “geçici, zayıf, basit ve örgütsüz ittifaklar” ile “sürekli, kuvvetli ve örgütlü ittifaklar” olmak üzere iki tür olarak ifade etmektedir.¹²⁷

Geçici, örgütsüz, zayıf ve basit olarak nitelendirilen seçim ittifaklarında;

- Partiler seçimlere ortak liste ya da ortak adayla girebilirler,
- İttifak üyesi olan siyasi partilerin oyları birlikte (ortak) sayılabilir ya da
- Seçimlerden önce bir veya daha fazla siyasi parti seçime katılan başka bir partinin listesini ya da adayını destekleme kararını açıklayabilir ve destekledikleri parti lehine seçimden çekilebilirler.

Bu saydıklarımız dışında farklı seçim ittifakı modelleri geliştirilebilir. Hatta siyasi partilerin herhangi bir seçim ittifakı kurmaksızın, seçim sonrasında hükümetin kurulması aşamasında işbirliği yapacaklarını ilan etmesi ile meydana gelen ittifaklar da bu gruba dâhil edilebilir.

¹²⁵ LIJPHART (1991), a.g.e. s. 26.

¹²⁶ KONTACI (2016), a.g.m. s. 182.

¹²⁷ DUVERGER (1974), a.g.e. s. 417.

Sürekli, kuvvetli ve örgütlü olarak ifade edilen ittifaklar ise tek bir seçim için değil, uzun süreli bir dönem için kurulan güçlü ittifaklardır. Bu ittifak türlerinde ise;

- Farklı siyasi ideolojilere sahip gruplar tek bir siyasi parti çatısı altında birleşebilir ve seçime bu siyasi parti adıyla katılabilirler ya da
- Siyasi partiler kendi tüzel kişiliklerini koruyarak ittifakı oluşturan yeni bir üst yapı kurarlar ve seçime de bu yapının adı ile katılabilirler.¹²⁸

Seçim ittifaklarının usulleri ve türleri:

1. Bir ülkede yasal olarak ittifaklara izin verilip verilmemesine,
2. İzin verilmediği durumlarda kanunlardaki boşluklardan faydalanılarak yapılan fiili ittifakların gündeme gelip gelmemesine,
3. İttifakların yasal olarak düzenlendiği rejimlerde ittifak için ayrıca bir seçim barajı uygulanıp uygulanmamasına,
4. Hükümet sisteminin ne olduğuna,
5. Seçim iş birliklerinin devlet başkanlığı veya parlamento seçimleri ya da her iki seçimin birlikte yapılmasına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir.

Bu bakımdan Dünya genelinde gerçekleşmiş olan seçim ittifaklarını, siyasi yapının belirlendiği hükümet sistemleri bağlamında değerlendirmenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple tezimizin ikinci bölümünde seçim ittifaklarını, kuvvetler ayrılığına dayanan parlamenter, yarı-başkanlık ve başkanlık sistemleri ile yönetilen seçtiğimiz örnek ülkeler özelinde tek tek ele almaya çalışacağız.

¹²⁸ UZUN (2018), a.g.e. s. 233.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SEÇİM İTTİFAKLARI

2.1. Hükümet Sistemleri ile Seçim İttifakları İlişkisi

Anayasa hukukunun en temel konularından biri olan kuvvetler ayrılığı, devletin hukuki üç işlevinin; yani yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının birbirinden ayrı organlar tarafından yerine getirilmesini savunur. Kuvvetler ayrılığı denilen şey aslında kuvvetlerin değil görevlerin (fonksiyonların) ayrılığıdır.¹²⁹ Demokratik rejimlerde hükümet sistemlerinin sınıflandırılması yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişkinin niteliğine göre yapılır.¹³⁰ Devletin yargı fonksiyonu işin dışında tutulur çünkü yargı her durumda bağımsız olmalı ve bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirilmelidir.¹³¹

Hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığına veya birliğine göre sınıflandırılır. Kuvvetler (fonksiyonlar) ayrılığı ilkesine dayanan hükümet sistemleri; parlamenter sistem, yarı-başkanlık sistemi ve başkanlık sistemi olarak üçe ayrılır. Her bir hükümet sisteminin yapısı ve kurumları, yasama ve yürütme erklerinin sert ya da yumuşak şekilde birbirinden ayrılmasına göre şekillenir.¹³²

Bir ülkede uygulanan seçim sistemi, o ülkede anayasal olarak belirlenmiş olan hükümet sistemi, siyasi parti sistemi ve hükümet sisteminin öngördüğü siyasi yapılanma üzerinde birinci derecede etkilidir.¹³³ Parlamenter hükümet sistemlerinde yasama organı doğrudan halkın oylarıyla belirlenirken, yürütme organı parlamento içinden seçilmektedir. Yürütme yani hükümet yasama organının güvenine sahip olduğu ölçüde görevde kalmaya devam edebilmektedir.¹³⁴ Parlamenter sistemi benimseyen İngiltere, Avusturalya, Kanada, Malezya ve Hindistan gibi ülkelerde çoğunluk seçim sistemi uygulanmaktadır. Çoğunluk seçim sistemleri parlamenter sistemlerde uygulandığında tek ya da iki partili bir yapıya

¹²⁹ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 61.

¹³⁰ ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 17. Basım, Ankara, 2017, s. 192-193.

¹³¹ GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I)*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa Mart 2020, s. 623.

¹³² GÖZLER (Mart 2020), a.g.e. Cilt I, s. 636.

¹³³ LARDEYRET, Guy, *Orantılı Temsile İlişkin Sorun*, Çev. Mehmet Turhan, Demokrasinin Küresel Yükselişi, Der. Larry DIAMOND-Marc F. PLATTNER, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 200

¹³⁴ TURHAN, Mehmet, “Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.66, ss. 57-75, 2012, s. 62.

sebeptir. Bunun dışında parlamenter sistemle yönetilen birçok ülkede nispi temsil seçimi sistemi uygulanmaktadır. Parlamenter sistemlerde nispi temsil sisteminin uygulanması, bir taraftan her görüşten siyasi partinin temsiline olanak sağlarken diğer taraftan yönetimde istikrarın sağlanması güç olabilmekte ve ülkeler seçim barajı gibi uygulamalarla küçük siyasi partilerin mecliste temsilini kısıtlayabilmektedirler. Nispi temsil sistemini benimseyen parlamenter sistemlerde, gerek bu kısıtlamaları aşmak gerekse diğer partiler ile işbirliği yaparak iktidarı elde edebilmek amacıyla seçim ittifakları sık gündeme gelmektedir.

Başkanlık sistemini benimseyen rejimlerde ise yürütme organı doğrudan halk tarafından, belirli bir süre için seçilmekte ve görevde kalması için yasama organının güvenine ihtiyaç duymamaktadır.¹³⁵ Başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerden ABD, Porto Riko ve Filipinler seçim sistemi olarak çoğunluk sistemini benimserken, başkanlık sistemine sahip Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda ise nispi temsil sistemi uygulanmaktadır. Sert kuvvetler ayrılığına dayanan, bununla birlikte yasama ve yürütme erkleri arasında bir çeşit “*fren ve denge*” mekanizmasını öngören Başkanlık sistemlerindeki başkanlık seçimlerinde, çoğunluk seçim sistemleri uygulandığında iki parti ya da iki bloklu bir yapı meydana gelmektedir. Nispi temsil seçimi sistemini uygulayan başkanlık rejimlerinden Brezilya ve Meksika’da ise seçim ittifakları kanunlarla ayrıntılı şekilde düzenlenmiş olup siyasi yapının bir parçası olarak sıklıkla gündeme gelmektedir. Bunun dışında başkanlık sistemlerinde parlamento seçimlerinde nispi temsil seçimi sisteminin uygulanması, bunun sonucunda parlamentoda çok sayıda partiden oluşan bir yapının meydana gelmesi yürütme organının belirlenmesine etki etmeyeceğinden hükümet istikrarı sorunu ortaya çıkmayacaktır.

Biz bu bölümde farklı hükümet sistemlerinde seçim ittifaklarının ne sıklıkla ve hangi şekillerde gerçekleştiğini açıklamaya çalışacağız. Parlamenter sistem, yarı-başkanlık sistemi ve başkanlık sistemlerinde yasama ve yürütme organlarının seçimi, uygulanan seçim sistemleri ve seçim ittifaklarını, seçtiğimiz örnek ülkeler üzerinden değerlendireceğiz.

¹³⁵ TURHAN (2012), a.g.m. s. 62.

2.1.1. Parlamenter sistemlerde seçim ittifakları

Parlamenter sistem kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan, yasama ve yürütme erkleri arasında eşitlik, denge ve işbirliğini öngören bir hükümet sistemidir.¹³⁶ Parlamenter sistemlerde ülkeyi parlamento ile hükümet birlikte ve uyum içerisinde yönetmek zorundadırlar. Aksi durumda yönetsel aksaklıkların ve istikrarsızlıkların ortaya çıkmaması mümkün değildir. Bu sistemde parlamento üyeleri seçimle halk tarafından belirlenirken, bakanlar kurulu ve bakanlar kuruluna başkanlık eden başbakanın seçilmesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Devlet başkanı (Cumhurbaşkanı) ise ya parlamento tarafından belirlenir ya da irsi olarak intikal edebilir.¹³⁷ Başbakan ve bakanlar kurulu yasama organına karşı sorumludur. Parlamenter sistemlerde başkanlık sisteminden farklı olarak sabit görev süresi yoktur.

Parlamenter sistemlerde halkın iradesinin parlamento ve yönetime (hükümete) yansımaları siyasi partiler aracılığı ile olur. Hükümetler seçimlerde anayasal çoğunluğu sağlayabilen parti ya da partiler tarafından kurulur. Parlamenter sistemler, güçlü siyasi partilerin ortaya çıkmasına ve parti grupları arasında yapılan ittifakların oluşmasına en fazla imkân veren sistemlerdir.¹³⁸ Fakat parlamenter sistemin işleyişi her ülkede aynı değildir. Bir ülkenin parti sistemindeki değişiklikler veya seçim sistemi tercihi parlamenter sistemin işleyişini de etkiler.¹³⁹

Parlamenter sistem ile yönetilen ülkelerde siyasi partiler arasındaki ittifaklar, iktidar olmak ve yürütme yetkisini elde etmek amacıyla sık sık gündeme gelmektedir. Seçimler sonrası oluşan parlamento tablosunun koalisyon hükümeti kurulmasını zorunlu hale getirdiği durumlarda seçim sonrası ittifaklar gündeme gelir. Zaten parlamenter sistemin en çok eleştirisi alan yönü de hükümetlerin daha zor kurulması ve koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlığa neden olmasıdır.¹⁴⁰ Parlamenter sistemin neden olabileceği istikrarsızlık tehlikesini

¹³⁶ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *171 Soruda Başkanlık Sistemi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 106.

¹³⁷ Devlet başkanının irsi olarak intikali, başkanlık yetkisinin babadan oğula geçmesi anlamına gelmektedir. Günümüzde monarşik parlamenter sistemle yönetilen İngiltere, İspanya, Norveç, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Danimarka gibi ülkelerde devlet başkanı irsi olarak hanedan içinde, babadan oğula intikal etmekte ve devlet başkanına da kral-kraliçe denmektedir.

¹³⁸ AKGÜL, Mehmet Emin, *Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği*, Turhan Kitabevi, Ankara 2015, s. 45.

¹³⁹ FENDOĞLU (2017), a.g.e. s. 133.

¹⁴⁰ ORMANOĞLU, Hatice Derya, “Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 143.

aşabilmek maksadıyla birçok ülkede ve her geçen gün artan bir şekilde seçim öncesi ittifaklar gündeme gelmektedir.¹⁴¹

Parlamente sistemle yönetilen ülkelerden İtalya, Almanya (fiilen), Belçika, Finlandiya, İsveç, Hollanda, Macaristan, Birleşik Krallık, İrlanda, Yunanistan, Çekya, Danimarka ve Nepal’de seçim ittifakları uygulanmaktadır.¹⁴² Bu bölümde parlamente sistemi benimseyen seçtiğimiz bazı ülkelerde gerçekleşen seçim ittifaklarını, seçimlerden örneklerle ele alacağız. Böylelikle farklı ülkelerde farklı şekillerde işleyen parlamente sistemlerde uygulanan farklı seçim ittifaklarını değerlendirme imkânı bulabileceğiz.

2.1.1.1. İngiltere’de seçim ittifakları

Çok uzun bir tarihsel arka planı olan parlamente sistem İngiltere’de doğmuş ve burada şekillenmiştir. Halen daha anayasal monarşi ile yönetilen ülkenin resmi adı “*Kuzey İrlanda ve Büyük Britanya Birleşik Krallığı*”dır. Birleşik Krallık; İngiltere, Galler, İskoçya ve değişen ölçülerde özerkliği bulunan deniz aşırı topraklardan oluşmaktadır. Birleşik Krallıkta yazılı bir anayasa yoktur. Fakat Birleşik Krallık için, anayasanın yerini tutan kanunlar ve gelenekler bütünü sebebiyle, yazılı bir anayasası olmamasına rağmen anayasalı bir devlettir demek daha doğru olacaktır.¹⁴³

İngiltere’de yasama organı olan Parlamento “*Avam Kamarası*” ve “*Lordlar Kamarası*” adları verilen ikili bir yapıdadır. Avam Kamarası üyeleri seçimlerle belirlenen 650 temsilciden oluşmaktadır. Lordlar Kamarası ise yaklaşık 850 temsilciden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı seçimlerle belirlenirken diğer bir kısmı ise çeşitli şekillerde gerçekleşen atamalarla belirlenir. Yasama faaliyetlerinde, hükümetlerin kurulması ve güvenoyu almasında etkin olan meclis Avam Kamarasıdır.

Avam Kamarası üyeleri “*dar bölge basit çoğunluk*” seçim sisteminin uygulandığı genel seçimlerle 5 yıllığına görevlendirilirler. Milletvekili sayısına göre seçim bölgelerine ayrılan İngiltere’de, her seçim bölgesinde en çok oyu alan aday Avam Kamarasına üye olarak seçilmektedir. Ayrıca İngiltere seçimlerinde baraj uygulaması yoktur. Lordlar

¹⁴¹ GOLDER, Sona Nadenichek, “Pre-electoral coalition formation in parliamentary democracies”, *British Journal of Political Science*, 36(2), 2006, s. 193.

¹⁴² FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara 2022, s. 401.

¹⁴³ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 529.

Kamarası üyeleri ise; istifa, yasama faaliyetlerine bir yıl boyunca katılmama veya bir yıldan daha uzun süre hapis cezasına çarptırılma halleri dışında ömür boyu görev yapmak üzere atanır ya da seçilirler.¹⁴⁴

İngiltere’de yürütme iki başlıdır. Yürütmenin bir başı “Kabine” diğer başı ise aynı zamanda Devlet Başkanı olan ve belirli bir hanedandan irsi olarak intikal eden Kral ya da Kraliçedir. Kral ya da Kraliçenin yetkileri sembolik olarak nitelendirilir. Yürütmenin ikinci kanadı olan ve yürütmenin esas sahibi “Kabine” ise Başbakan ve Bakanlardan oluşmaktadır. Kabine, Avam Kamarasından güvenoyu alarak göreve başlar.

İngiltere’de uygulanan “*dar bölge basit çoğunluk seçim sistemi*” sebebiyle seçim bölgelerinde en çok oyu alan parti Mecliste en fazla sandalyenin de sahibi olmaktadır. Geri kalan sandalyelerin çoğunu ise ikinci olarak en çok oyu alan parti elde etmektedir. Bu durum İngiltere’de iki büyük partinin etkin olduğu ve bu iki büyük partinin birbirinin yerine iktidara geçtiği bir sistemin oluşmasına neden olmuştur. İngiltere’de 1900’lü yılların başına kadar “Liberaller” ve “Muhafazakârlar” adı verilen iki büyük parti etkili olmuştur. Daha sonra kurulan “İşçi Partisi” “Liberaller”in yerine geçmiş, böylelikle iki partinin hâkim olduğu sistem korunmuştur.

İki partinin etkin olduğu siyasal sistemde, bu partiler içerisinde farklı görüş ve ideolojiye sahip olan gruplar her zaman bulunmuştur. İngiltere’de 1980’li yıllara gelindiğinde, İşçi Partisine dönüşen eski Liberal Parti üyelerinin bir kısmı partiden ayrılmış ve 1988 yılında Sosyal Demokrat Parti ile birleşerek Liberal Demokrat Partiyi oluşturmuşlardır. Etkin iki partinin olduğu ve iktidarın en fazla bu iki parti arasında el değiştirdiği istikrarlı bir sisteme sahip olan İngiltere’de, uzun bir zamandan sonra ilk kez 2010 yılında yapılan seçimlerde, Meclise giren hiçbir parti hükümet kurulmasına yeter sayıda sandalyeye sahip olamamıştır. 2010 yılındaki seçimlerde Liberal Parti ile Muhafazakâr Parti hükümeti kurmak için koalisyon ortağı olmuşlardır. 2015 yılı seçimlerinde ise İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti, Liberal Demokrat Parti, Yeşiller Partisi, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi ve İskoç Ulusal Partisi yarışmıştır. İngiltere’de uygulanan “dar bölge basit çoğunluk” seçim sisteminin bir dezavantajı olarak bütün partiler

¹⁴⁴ BİLGİN, Murat, “Parlamentar Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere”, Semra Gökçimen (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamentar Sistem* (Almanya Güney, Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri), ss. 183-229, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:8, Ankara, 2017, s. 208.

kayda değer bir oranda oy almasına rağmen, az sayıda siyasi parti önemli sayıda milletvekilinin sahibi olabilmiştir. Bu partilerden biri de seçimlerde aldığı oy oranına göre beşinci olan fakat mecliste en çok sandalyeye sahip olan üçüncü parti olan İskoç Ulusal Partisi'dir.¹⁴⁵

Yukarıda örnek seçimler üzerinden ifade edildiği gibi İngiltere'de yapılan seçimlerde uygulanan seçim sistemi temsilde adaletsizliklere neden olmaktadır. Bu durum İngiltere'de en çok tartışılan konulardan birinin seçim sistemi olması sonucunu doğurmuştur. Seçim sisteminin, daha düşük oy almasına karşın, Mecliste daha fazla milletvekili ile temsil edilen siyasi partilerin hükümeti kurmasına olanak sağlaması, hem temsil problemlerine ve belirsizliğe hem de uzun vadede istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Seçim sisteminin yarattığı dezavantajlı durumun bir diğer neticesi de seçmenlerin oy tercihlerine olan etkisidir. Oylarının boşa gideceğini düşünen seçmenler, tercihlerini iki büyük partinin birinden yana kullanmak zorunda kalabilmektedirler. Seçim sisteminden kaynaklanan ve temsilde adaletsizliğe neden olan özellikler, siyasi parti oluşumlarını da etkilemekte, böylelikle farklı siyasi oluşumların yolu daha en baştan kesilmektedir. Tüm bu sorunlara sebebiyet veren *"dar bölgesi basit çoğunluk"* seçim sisteminin değişmesi ve *"dar bölgesi alternatif oy"* yöntemine geçilmesinin oylandığı 2011 Referandumunda yüzde 68 "hayır" oyu çıkmış ve değişiklik teklifi reddedilmiştir.¹⁴⁶

Siyasi partiler İngiltere seçim sisteminin yukarıda izah edilen bu olumsuzluklarını aşmak için seçim ittifaklarına yönelmişlerdir. Nitekim küçük siyasi partilerin temsil sorununu aşmalarının ve varlıklarını sürdürebilmelerinin tek yolu ittifak yapmalarıdır. Özellikle 1983 ve 1987 yıllarında yapılan seçimlerde, Sosyal Demokrat Parti ile Liberal Parti arasında yapılan seçim ittifakları önemli bir yere sahiptir. İki parti ittifak kurarak girdikleri bu iki seçim sonrasında birleşme kararı almış ve "Liberal Demokrat Parti" adını almışlardır. Bu durumu birinci bölümün *"Çoğunluk Seçim Sistemlerinde Seçim İttifakları"* başlığı altında değerlendirmiş ve çoğunluk sistemlerinin siyasal sistemi iki partili olmaya zorladığını ifade etmiştik.

¹⁴⁵ BİLGİN (2017), a.g.e. s. 212.

¹⁴⁶ KAYAOĞLU, Arzu, "İngiltere'de Seçim Sistemi Nasıl İşliyor*", *Euronews*, Yayın Tarihi: 06.05.2015, <https://tr.euronews.com/2015/05/06/ingiltere-de-secim-sistemi-nasil-isliyor>, E.T. 08.05.2023.

Ayrıca 1992 yılında yapılan seçimlerde küçük partiler kendi aralarında ittifak sözleşmesi yaparak seçimlere girmiş ve bu sayede normalde tek başlarına seçilmeleri mümkün olmayan yaklaşık yirmi aday meclise girme şansını elde etmiştir.¹⁴⁷

Son olarak, parlamentodaki siyasi partilerin, İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasını ifade eden “Brexit”¹⁴⁸ üzerinde anlaşamaması, ülkeyi 2019 erken seçimlerine götüren sürecin başlamasına neden olmuştur. Avrupa Birliği yanlısı olan siyasi partilerden Yeşil Parti, Liberal Demokrat Parti ve bazı bağımsız adaylar “Brexit” yanlısı partilere karşı 60 seçim bölgesinde birlikte seçimlere girmelerini öngören bir seçim ittifakı anlaşması yapmışlardır. Bu ittifaka rağmen seçimlerden “Brexit” yanlısı Muhafazakâr Parti birincilikle çıkmıştır.

Ülke	Seçim sistemi	Seçim Barajı	Seçim ittifakları
İngiltere	650 üyeli Avam Kamarası dar bölge basit çoğunluk seçim sistemine göre belirlenir.	Seçim barajı yoktur.	Tercih edilen seçim sisteminin iki büyük partinin etkin olduğu bir yapıyı meydana getirmesi sebebiyle seçim ittifakları çok sık gündeme gelmemektedir.

2.1.1.2. İtalya’da seçim ittifakları

İtalya, ikinci dünya savaşı öncesi dönemde krallık ve faşizmi tecrübe etmiş ve nihayetinde 1945 yılında bağımsızlığını ilan ederek parlamenter sisteme geçmiş bir Avrupa ülkesidir. 1947 yılında kabul edilen İtalya Anayasası’na göre yasama çift kanatlıdır. Temsilciler Meclisi 630, Cumhuriyet Senatosu ise 315 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler 5 yıllığına seçilir. İtalya’da yürütme de yasama gibi iki başlıdır. Cumhurbaşkanı 7 yılda bir eş zamanlı olarak hem parlamentonun hem de senatonun 2/3’ünün oyunu alarak seçilir.¹⁴⁹ Başbakan ve Bakanlar Kurulu Parlamentoda güvenoyu alarak iş başına gelir. İtalya paralel seçim sisteminin uygulandığı bir ülkedir. Bu seçim sisteminde verilen oyların bir kısmı nispi temsil sistemi ile belirlenirken geri kalan kısmı ise tek isimli tek turlu sistemle belirlenmektedir.

¹⁴⁷ ÇİRKİN (2019), a.g.m. s. 436.

¹⁴⁸ BREXIT kelimesi Britanya ve Exit (çıkış) kelimelerden oluşmakta ve Birleşik Krallığın Avrupa Birliği’nden ayrılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

¹⁴⁹ İtalya Anayasası,
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2778/201104868.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, E.T. 14.01.2023. S. 319-354.

İtalya özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden 90'lı yıllara kadar ve hatta sonrası dönemde seçim sistemi sebebiyle çok sayıda koalisyon hükümetinin kurulmasına tanıklık etmiştir. Bazı İtalyan hukukçu ve siyaset bilimciler İtalya'daki istikrarsızlığın en büyük sebebinin koalisyonlar olduğunu, bunun nedeninin ise son otuz yılda seçim sisteminde yapılan değişiklikler olduğunu ifade etmektedirler.¹⁵⁰

İtalya, 1993 yılına kadar Temsilciler Meclisi seçimlerinde nispi temsil sisteminin, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde ise d'Hondt Sistemi'nin uygulandığı bir seçim sistemine sahiptir.¹⁵¹ İtalya'da 1993 yılında yapılan seçim yasası değişikliği ile karma seçim sistemine geçilmiş ve seçim ittifakları uygulanmaya başlamıştır.¹⁵² Koalisyonların neden olduğu istikrarsızlığı engelleme amaçlı yapılan ve “*Mattarellum*” adı verilen bu değişiklikten sonra 2005 ve 2017 yılında seçim yasasında yeniden değişiklikler yapılmış ve seçim ittifakları daha önemli hale gelmiştir.¹⁵³ Seçimlerde başarı elde etmek ve hükümette yer alabilmek maksadıyla artan bir şekilde geniş katılımlı ittifaklar kurulmuş, bu da İtalyan siyasetini merkez sağ ve merkez soldan oluşan iki kutuplu hale getirmiştir. Her ne kadar seçim ittifakları sebebiyle siyasi tablo iki kutuplu olsa da siyasi partiler açısından parçalanmışlık devam etmektedir. Bu durum literatürde “*parçalanmış iki kutupluluk*” (*fragmented bipolarism*) olarak nitelendirilmektedir.¹⁵⁴

90'lı yıllarda yaşanan ve İtalya ile birlikte tüm dünyada geniş yankı bulan “*Temiz Eller Operasyonu*”, o dönemki yolsuzluklara adı karışan birçok yönetici ve bürokratin yargılanması sonucunu doğurmuştur. Ardından yapılan 1992 erken genel seçimlerinde halkın siyasetçilere olan güveninin sarsılmasının bir sonucu olarak siyasi partiler büyük oy kayıpları yaşamışlardır.¹⁵⁵ Bunun sonucunda 1993 yılında seçim sisteminde yapılan değişiklik ile seçim ittifakların yolu açılmıştır. Seçim ittifaklarını seçim sonrası

¹⁵⁰ FUSARO, Carlo, “Party system developments and electoral legislation in Italy (1948-2009), *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1(1), ss. 49-68, 2009, s. 49.

¹⁵¹ AKMAN, Kaan, “Seçim Sistemi Değişiklikleri ve Siyasi Parti İttifaklarının Siyasal Sisteme Etkileri: İtalya Örneği”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, S. 19 (4), s. 1610-1625, DOI: 10.21547/jss.724242, 2020, s. 1618.

¹⁵² FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 402.

¹⁵³ ŞENÇELEBİ, Ceren; “Dünyada ve Türkiye’de Seçim İttifakları: Nedenleri ve Sonuçları”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2021, s. 54.

¹⁵⁴ MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, “Seçim İttifakları”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)*, Sayı.232, Şubat 2018, s. 25.

¹⁵⁵ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 24.

koalisyonlardan daha önemli hale getiren bu değişiklik her ne kadar parti parçalanmalarının önüne geçemese de, istikrarsızlığı önleme noktasında önemli bir adımdır.¹⁵⁶

Seçim yasasında yapılan değişiklik ile 1993-2005 yılları arasında Meclisteki temsilcilerin yüzde 75’inde “*dar bölge seçim sistemi*”, geri kalan yüzde 25’lik bölümünde ise “*nispi temsil sistemi*”nin uygulandığı karma seçim sistemine geçilmiştir. Bu da küçük partilerin dar bölgede başarı göstermesini daha zorlaştırmıştır. Bunun sonucu olarak küçük partiler seçilmesi daha muhtemel olan aday ya da partiler ile ittifak kurma yolunu tercih etmişlerdir. Seçim ittifakı kuran bu siyasi partiler, seçim sonrası koalisyon hükümetleri ile ittifaklarını sürdürmüşlerdir.¹⁵⁷

1993 değişiklikleri 1994, 1996, 2001 yılındaki seçimlerde uygulanmıştır. 2005 yılına gelindiğinde merkez sağ ittifakının önerisi ile yeniden seçim sisteminde değişikliğe gidilmiştir. “*Porcellum*” adı verilen bu değişiklik ile dar bölge usulünden vazgeçilip liste usulü seçim sistemine geçilmiştir. Dar bölge sisteminin değişmesi umulduğu gibi küçük partilere avantaj getirmemiştir. Yeni sistem ile birlikte uygulanan yeni seçim barajı düzenlemesi, partilerin ittifak içerisinde yer almaya devam etmelerine neden olmuştur. İttifaklara dâhil olmadan kendi tüzel kişilikleri ile seçimlere giren partiler için Temsilciler Meclisi’nde yüzde 4, Cumhuriyet Senatosu’nda ise yüzde 8 seçim barajı uygulanmıştır. İttifaklarda yer alan partiler için ise bu baraj Temsilciler Meclisi’nde yüzde 2, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde yüzde 3 olarak belirlenmiştir.¹⁵⁸

2005 seçim sistemi değişikliği ittifakların kurulmasına yasal olarak onay vermenin yanında, ittifaklara ittifak ortaklarından oluşan tek bir parti gibi davranma sorumluluğu yüklemektedir. İttifak grupları üzerinde anlaştıkları tek bir bildiri ve tek liderle seçimlerde yarışır. Partiler ittifaka girip girmeme konusunda özgürdürler.¹⁵⁹ 2005 değişiklikleri ittifakla seçime girilmesi durumunu ayrı, partilerin kendi tüzel kişilikleri ile seçimlere girmesi durumunu ayrı düzenlemiştir.¹⁶⁰ Ayrıca bu seçim sistemi, sandıktan birinci olarak

¹⁵⁶ GENÇKAYA, Ömer Faruk, ŞENÇELEBİ, Ceren, “İtalya’da Seçim Sistemleri, Seçim Koalisyonları ve Seçimler: 1993-2018”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 43, Ocak- Haziran 2021, ss. 11-60, Araştırma Makalesi, s. 15.

¹⁵⁷ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 24.

¹⁵⁸ GENÇKAYA, ŞENÇELEBİ (2018), a.g.m. s. 28.

¹⁵⁹ ARIKAN, Cengiz, ALTINSU, Onur, “Yönetimde İstikrar Arayışı Ekseninde İtalya’nın Seçim Sistemi Reformları”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9 (2) , ss. 607-630, DOI: 10.21492/inuhfd.480560, 2018, s. 621.

¹⁶⁰ MASSETTI, Emanuele, “Electoral Reform in Italy: From PR to Mixed System and (Almost) Back Again”, *Representation*, Vol: 42, No: 3, pp. 261-269, 2006, s. 264.

ıkan ittifak grubuna ya da partiye parlamentodaki temsilcilerin yüzde 55’ini kazanma imkânı vermektedir. Kazanan lehine yapılan bu düzenleme ile ek milletvekili elde etmek isteyen tüm partiler ittifak kurmaya teşvik edilmiştir.¹⁶¹

2005 seçim sistemi değişikliği 2006, 2008 ve 2013 seçimlerinde uygulanmış daha sonra 2015 yılında Başbakan Renzi döneminde “*Italicum*” adı verilen üçüncü bir seçim sistemi değişikliği yapılmıştır. Bu değişikliğe göre, oyların yüzde 40’ını alarak kazanan partiye, Temsilciler Meclisindeki sandalyelerin yüzde 54’n yani 340’ını elde etme imkânı verilmektedir. Hiç bir parti bu oy çokluğunu elde edemezse, en çok oyu alan iki parti ikinci turda yeniden yarışacaklardır. Yapılan bu değişikliğin amacı İtalya’da koalisyon hükümetlerine ve bunun neden olduğu istikrarsızlığa son vermektir. Fakat İtalyan Anayasa Mahkemesi bu değişikliği anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Bu sebeple 2015 değişiklikleri İtalya’da hiç bir seçimde uygulanmamıştır.¹⁶²

2017 yılında seçim sisteminde yeniden değişikliğe gidilmiştir. “*Rosatellum*” adı verilen bu değişikliğe göre seçim barajı ittifak için yüzde 10, seçime tek başına katılan partiler için ise yüzde 3 olmuştur. İttifaka dâhil olan en az bir parti yüzde 3 seçim barajını aşmak zorundadır. Ayrıca yüzde 1’den az oy alan ittifak partisinin oyları ittifak oyu olarak sayılmayacak ve ittifaka dâhil edilmeyecektir.¹⁶³

2017 Seçim Yasası değişikliği “*Rosatellum*” ile 2005 seçim sistemi değişikliğiyle uygulanmaya başlanan, kazanan ittifaka ya da partiye ek milletvekili verme düzenlenmesi kaldırılmıştır. Bu değişiklik tek partinin seçimleri kazanması ihtimalini iyice zayıflatarak seçim ittifakları ve seçim sonrası koalisyon hükümetleri kurulması ihtimalini daha da artırmıştır. Ayrıca bu değişiklik küçük siyasi partilerin ortaya çıkmasını engellememiş, aksine koalisyon hükümetlerinin ortağı olmak maksadı taşıyan çok sayıda küçük siyasi partinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Seçim sistemi değişikliğinin seçim ittifaklarına teşvik etmesi ve bunun da koalisyon hükümetlerinin devamına neden olması sonucunda, yıllardır süren istikrarsızlık döngüsü devam etmiştir.¹⁶⁴ Parlamenter sistemlerin en çok oyu

¹⁶¹ SOLAK, Mehmet, “İstikrarsız hükümetler ve sürekli reform arayışı: İtalya’da parlamenter sistem”, Gökçimen, S. (ed.), *Karşılaştırılmalı hükümet sistemleri: parlamenter sistem*, Ankara: TBMM Basımevi, 2017, s. 266.

¹⁶² AKMAN (2020), a.g.m. s. 1619.

¹⁶³ TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı; “*Dünyada Seçim Sistemleri*, Yayın No: 12, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara, Eylül 2020, s. 145 vd.

¹⁶⁴ AKMAN (2020), a.g.m. s. 1619.

alan partilerin iktidara gelmesini zorlaştıran güvenoyu müessesesi nedeniyle seçim sonrası koalisyona neden olan yapısı; İtalya'daki siyasi yapı seçim sistemi ve seçim ittifakı düzenlemeleriyle birleşince istikrarsızlık daha da yaygın hale gelmiştir.

1948 yılından bu yana 67 hükümetin kurulduğu İtalya'da parçalanmış siyasi parti yapısı, koalisyon hükümetlerinin uyumlu çalışmaması nedenleriyle hükümetlerin iktidarda kalma süresi ortalama 14 ay sürmektedir. En son 25 Eylül 2022 tarihinde geniş katılımlı koalisyon hükümetinin çökmesi ile erken genel seçimlerin yapıldığı İtalya'da, Merkez Sağ ittifak yüzde 44 oy ile seçimleri kazanırken, en fazla oyu alan ittifak üyesi aşırı sağcı İtalya'nın Kardeşleri Partisi'nin (Fdl) lideri Giorgia Meloni başbakan olmuştur.¹⁶⁵ Katılımın düşük olduğu seçimlerde Merkez Sol ittifak ise ancak yüzde 26 oy alabilmiştir.

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
İtalya	630 üyeli Temsilciler Meclisi'nin bir kısmının nispi temsil, geri kalanının ise tek isimli tek turlu sisteme göre belirlendiği paralel seçim sistemine sahiptir.	Ulusal seçim barajı % 3'tür. İttifaklar için baraj % 10'dur. İttifaklara dâhil olan her bir parti için baraj % 3'tür. İttifak üyesi bir parti % 1'den daha az oy aldığı anda, bu oy ittifak oylarına dâhil edilmez.	1993 yılında seçim sisteminde yapılan değişikliklerle seçim ittifaklarının yolu açılmıştır. Seçim ittifakları her seçimde sıklıkla gündeme gelmiş, koalisyonların neden olduğu istikrarsızlığın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2.1.1.3. Almanya'da seçim ittifakları

Almanya Anayasası'na göre Almanya federal bir parlamenter cumhuriyettir. Alman Federal Devleti 16 ayrı Federe Devletten oluşur. Yasama yetkisi Alman Federal Meclisi (Der Bundestag) ve Federal Konsey'e (Bundesrat) aittir. Federal Konsey yani Bundesrat, Alman Federe Devletlerinin (Länder) temsil organıdır. Yürütme görevini ise Federal Cumhurbaşkanı (Der Bundespräsident) ve Federal Başbakan'ın (Bundeskanzler) başkanlığındaki Federal Hükümet (Bundesregierung) yerine getirir.¹⁶⁶ Alman Federal Meclis üyeleri 4 yıllık bir süre için halk tarafından seçilirler. Federal Konsey üyeleri ise

¹⁶⁵ SEÇKİN, Barış, "İtalya'da Seçimlerin Galibi Sağ İttifak Oldu", *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 26.09.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyada-secimlerin-galibi-sag-ittifak-oldu/2694538>, E.T. 14.01.2023.

¹⁶⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 38-69, vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes (Artikel 82) vom 19. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2478), <https://www.bundestag.de/gg>, E.T. 04.06.2023.

ABD ve İsviçre gibi ülkelerin aksine, halk tarafından değil federe devlet hükümetlerinin üyelerinden ya da temsilcilerinden oluşmaktadır.

Almanya Federal Cumhurbaşkanı parlamenter sistemin yapısal özelliğine uygun olarak bazı sembolik görevleri yerine getirir. Cumhurbaşkanı 5 yıllık bir süre için Federal Meclis ve 16 Federe devlet parlamentosunun üyelerinin oluşturduğu Federasyon Kongresi yani “*Bundesversammlung*” tarafından seçilir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri iki turlu olup ilk turda hiçbir adayın Federasyon Kongresinin salt çoğunluğunu elde edememesi durumunda ikinci tur oylamada en çok oyu alan aday cumhurbaşkanı seçilir. Anayasaya göre Cumhurbaşkanının ikinci bir 5 yıl için yeniden seçilmesi mümkündür. Federal Hükümet ve Başbakan (Bundeskanzler) ise Cumhurbaşkanının önerisi ile Federal Meclis içinden seçilmektedir.¹⁶⁷

Federal Seçim Kanunu ile düzenlenen seçim sistemine göre Almanya’da karma üyeli orantılı seçim sistemi uygulanmaktadır. Bu sistem aynı zamanda “*kişiselleştirilmiş nispi temsil sistemi*” (*Personalisierte Verhältniswahl*) olarak da adlandırılmaktadır.¹⁶⁸ Bu sisteme göre Federal Meclis seçimlerinde iki oy kullanan seçmenler, ilk oylarını çoğunluk seçim sistemine göre seçim bölgesinde tercih ettikleri bir adaya, ikinci oylarını ise nispi temsil sistemine göre eyaletteki parti listelerine verirler.¹⁶⁹ Almanya Federal Meclisi üye sayısı 598 olmakla birlikte bu sayı, seçimleri düzenleyen kanunlardaki (BWahlG) hükümler sebebiyle bazı durumlarda artış gösterebilmektedir. Bu milletvekillerinin 299’u, seçmenlerin çoğunluk seçim sistemine göre verdikleri ilk oyları ile belirlenir. Buna göre ülkenin tümü 299 dar seçim bölgesine ayrılır ve her bir bölgede en çok oyu alan aday milletvekili seçilir. Geriye kalan milletvekilleri ise nispi temsil sistemine göre, seçmenlerin partilerin aday listelerine vermiş oldukları ikinci oylar ile belirlenir.¹⁷⁰ Ülke seçim barajı yüzde 5’tir. Seçmenlerin çoğunluk seçim sistemine göre verdikleri birinci oylarla seçilen milletvekilleri, halkın doğrudan oylarıyla seçildiklerinden, partileri yüzde 5 ülke barajını aşmamış olsa da seçilmiş

¹⁶⁷ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 63 ff.

¹⁶⁸ MIELKE, Nicolas, “So funktioniert das deutsche Wahlsystem”, Pflichtlektüre, *Onlinemagazin für Studierende*, <http://www.pflichtlektuere.com/18/09/2013/so-funktioniert-das-deutschewahlsystem>, 2013, E.T. 03.06.2023.

¹⁶⁹ Bundesministerium der Justiz, “Bundeswahlgesetz”, <https://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/index.html>, E.T. 03.06.2023.

¹⁷⁰ MEYER, D., DREYER, S., HOLETZEK, L., Bundestagswahlen, *Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn*, Mai 2017, E.T. 03.06.2023, <http://www.bpb.de/shop/lernen/einfach-politik/248340bundestagswahlen>, s. 26.

kabul edilir. Bunun yanında herhangi bir siyasi parti 3 seçim bölgesinden temsilci çıkarırsa ulusal seçim barajını aşmış kabul edilir.¹⁷¹

Almanya seçim sisteminin siyasal yapı üzerindeki en önemli sonucu tek parti iktidarına imkân vermemesi ve bu sebeple koalisyon hükümetlerinin kaçınılmaz olmasıdır. Fakat birçok ülkenin aksine Almanya siyasi sisteminde istikrarlı koalisyon hükümetleri kurulabilmekte, kurulan koalisyonlar çoğu zaman uzun süre görevde kalabilmektedir. Almanya’da kurulan koalisyonların istikrarsızlığa yol açmamasının nedeni Alman hükümet sistemi, seçim sistemindeki farklılıklar, siyasi parti yapısı ve siyasi partiler arasında gerçekleşen ittifaklar birlikte değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

Almanya’da seçim ittifakları kanunen düzenlenmiş bir kurum değildir. Bununla birlikte ittifaklar genel olarak seçimler sonrasında koalisyon hükümetlerinin kurulması sırasında gündeme gelir. Almanya’da siyasi partiler genellikle seçimlerden sonra hangi parti ile koalisyon yapacaklarını seçimlerin öncesinde ilan ederek bir nev’i seçim ittifakı açıklaması yaparlar. Böylelikle seçmenler, oy verdikleri partinin seçimlerden sonra hangi siyasi parti ile hükümet kuracağını bilerek oy vermiş olurlar. Almanya seçimlerinde sıkça rastlanan bu tür açıklamaların gayesi, seçim ittifaklarında olduğu gibi oyları artırmak ve daha güçlü ve istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamaktır. Seçimlerden önce yapılan bu tür açıklamalar “örtük ittifaklar”¹⁷² ya da “zımni seçim ittifakları”¹⁷³ olarak değerlendirilmektedir. Bu iş birliği açıklamalarının dışında kimi zaman siyasi partiler seçimler sonrasında hangi parti ile koalisyon kurmayacaklarını açıklayabilirler. Bu tür açıklamalar da yine örtülü ittifaklar kapsamında ele alınır.¹⁷⁴ Örneğin 2013 yılında yapılan Federal Meclis seçimlerinde birçok parti seçimler sonrasında “Sol Parti” ile koalisyon kurmayacağını kamuoyuna deklare etmiştir.

Özellikle Doğu ve Batı Almanya’nın birleştiği 1990 yılından sonra Almanya’nın toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısının değişmesi ile birlikte parti sistemi, seçim sistemi, ittifak anlayışları ve koalisyon siyaseti de büyük ölçüde değişmiştir. Kanunen düzenlenmemiş olmasına rağmen yapılan örtük ittifaklar sayesinde güçlü ve kalıcı

¹⁷¹ PETERSEN, Sönke, *Wahlen: Grundpfeiler der Demokratie*, Deutscher Bundestag Referat Öffentlichkeitsarbeit, Berlin, 2010, s. 11.

¹⁷² ŞENÇELEBİ (2021), a.g.e. s. 62.

¹⁷³ FENDOĞLU (2020), a.g.e. s. 402.

¹⁷⁴ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 25.

hükümetler kurulabilmiş, İtalya'nın aksine, kurulan bu zımni ittifaklar sayesinde istikrar sağlanabilmiştir.

Örtülü-zımni seçim ittifakları Federal Almanya tarihi açısından oldukça eskiye dayanmaktadır. İlk olarak 1953 yılında Hristiyan Demokratik Birliği (CDU), Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) ve Alman Partisi (DP) seçim sürecinde işbirliği açıklamaları yapmış ve seçimlerde yüzde 50'ye yakın oy alarak hükümeti birlikte kurmuşlardır. 1957, 1961, 1965, 1969 yıllarında yapılan seçimlerde de CDU VE CSU'nun kurdukları ittifak seçimleri kazanmış ve bu partiler iktidar ortağı olmuşlardır.¹⁷⁵ Devam eden yıllarda da partiler arası fiili seçim ittifakları devam etmiştir.

Almanya'da partiler arası zımni ittifakların en önemlilerinden biri 2009 yılı seçimlerinde yaşanmıştır. Bu seçim sürecinde Sosyal Demokrat Parti (SDP) ile Hristiyan Demokratik Birliği (CDU) seçim sonrasında işbirliği yapabileceklerinin sinyalini vermişlerdir. Yeşiller Partisi ile SDP ise seçim çalışmaları esnasında, seçimler sonrasında aralarında herhangi bir uzlaşma, işbirliği ya da koalisyon olmayacağını kamuoyu ile paylaşmışlardır.¹⁷⁶ 2009 seçimleri Almanya'da yapılan fiili ittifakların yapısını ve etkilerini anlamak açısından önemli bir örnektir. Bu örnekte de görüldüğü üzere, fiili-örtülü seçim ittifakları siyasi partilerin daha fazla oy alabilmek için geliştirdikleri bir seçim kampanyası olmanın yanında, seçim sonrası dönemde bir koalisyon hükümeti kurulacaksa, bunun netleşmesini sağlaması açısından da oldukça önemlidir.¹⁷⁷

1953'ten bu yana Almanya'da her seçimde artarak devam eden seçim öncesi fiili ittifakların en sonuncusu 2021 seçimlerinde yaşanmıştır. CDU ile CSU ittifakı oyların yüzde 25'e yakınını alırken; SDP, Yeşiller ve FDP ittifakı önceki seçimlere göre oylarını artırarak “*Trafik Lambası Koalisyonu*”¹⁷⁸ (*Ampelkoalition*) adı verilen hükümeti kurmuşlardır.¹⁷⁹

¹⁷⁵ ŞENÇELEBİ (2021), a.g.e. s. 62-63.

¹⁷⁶ DECKER, Frank, VOLKER, “Best, Lost in the New Five-Party System?”, *Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung-International Policy Analysis*, June 2011, ss. 7-8.

¹⁷⁷ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 25-26

¹⁷⁸ Koalisyon ortağı partilerin renklerinin, Trafik ışıklarının renkleri ile aynı olması sebebiyle bu ittifaka “*Trafik Lambası Koalisyonu*” (*Ampelkoalition*) denmiştir.

¹⁷⁹ AYVAZ, M. Erkut, “Almanya’da Yeni Federal Hükümete Doğru”, SETAV, Yayın Tarihi: 27.11.2021, <https://www.setav.org/almanyada-yeni-federal-hukumete-dogru/> E.T. 15.01.2023.

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Almanya	598 ¹⁸⁰ üyeli Federal Meclis karma üyeli orantılı sisteme göre belirlenir. Bu üyelere 299'u seçmenlerin çoğunluk sistemine göre verdikleri birinci oylarla, kalan üyeler ise seçmenlerin nispi temsil sistemine göre verdikleri ikinci oylarla belirlenir.	Ulusal seçim barajı % 5'tir. Herhangi bir siyasi parti dar bölgesi üç seçim çevresinde milletvekili çıkardığında ulusal seçim barajını aşmış kabul edilir.	Seçim ittifakları kanunen düzenlenmemiştir. Siyasi partiler seçimlerden önce hangi parti ile ittifak kuracaklarını ya da kurmayacaklarını açıklayarak “örtük-zımnî seçim ittifakı” yaparlar.

2.1.1.4. Belçika’da seçim ittifakları

Belçika üç topluluk (Flaman Topluluğu, Fransız Topluluğu ve Almanca Konuşanlar Topluluğu) ve üç bölgeden (Flaman Bölgesi, Valon Bölgesi ve Brüksel Bölgesi) oluşan federal bir devlettir. Ayrıca Belçika dört ayrı dilsel bölgeden (Felemenkçe konuşulan bölge, Fransızca konuşulan bölge, çift dil konuşulan Brüksel-Başkent bölgesi ve Almanca konuşulan bölge) meydana gelir.¹⁸¹ Bu ayrımların her biri Belçika siyasi yapısının oluşmasında son derece etkili olmuştur.

Belçika 1831 Anayasası ile üniter bir devlet olarak kurulmasına rağmen sonraki yıllarda yapılan reformlarla federal bir yapıya dönüşmüştür.¹⁸² Anayasal olarak meşruti monarşi ile yönetilen Belçika, hükümet sistemi olarak parlamenter sistemi benimsemiştir. Federal yasama yetkisi, Kral, Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından müştereken kullanılır.¹⁸³ Federal yürütme yetkisi ise Kralla birlikte Federal Belçika hükümetine (Başbakan ve Bakanlar Kurulu) aittir.

¹⁸⁰ Alman Seçim Kanunu’ndaki (BWahlG) bazı hükümler sebebiyle 598 üyeli Federal Meclis üye sayısında artış olabilmektedir.

¹⁸¹ Belçika Anayasası; m.1-4.

¹⁸² <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2778/201104868.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, S.101-148. E.T. 15.01.2023.

¹⁸³ Republik of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, “Belçika’nın Siyasi Görünümü”, <https://www.mfa.gov.tr/belcika-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.T. 15.01.2023.

¹⁸³ Belçika Anayasası; m. 36.

Belçika Parlamentosu Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki meclisli bir yapıya sahiptir. Temsilciler Meclisi 150 üyeden¹⁸⁴, Senato ise 71 üyeden¹⁸⁵ oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi 11 seçim bölgesinden meydana gelir ve üyeleri halk tarafından doğrudan seçimlerle belirlenir. Senato üyeleri ise kısmen seçim, kısmen atama yoluyla belirlenmektedir. Oyların sandalyelere dağılımı nispi temsil sistemine göre hesaplanır. Seçim barajı seçim çevrelerinde yüzde 5 olup, ulusal seçim barajı yoktur.¹⁸⁶

Belçika seçim kanununa göre siyasi partiler Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, Belçika Federal Parlamentosu seçimlerinde ve ayrıca yerel seçimlerde seçim ittifakları yapabilirler. Belçika'daki siyasi partiler hem oylarını artırmak hem de seçim sonrası dönemde parlamento ve hükümette varlık göstermek amacıyla seçim ittifaklarını tercih etmektedirler. Belçika'da seçim ittifakı yapan partiler seçimlere aynı logo ve ortak ittifak adıyla, birleşik bir liste ile girmektedirler. İttifaka dâhil olan partiler tüzel kişiliklerini devam ettirmektedirler. Seçim ittifakları küçük siyasi partilerin parlamentoda sandalye kazanmalarını sağlarken, büyük partilere de oylarını artırma imkânı verir. Farklı etnik köken, dil ve kültürün parçalanmış siyasi yapıya ve çok sayıda siyasi partinin oluşmasına neden olduğu Belçika'da seçim sonrası koalisyon hükümetleri de çok yaygındır.¹⁸⁷

Belçika'da 1970'den sonraki dönemde farklı etnik köken, dil ve dine mensup olanlar arasındaki ayrışmalar sebebiyle bu zamana kadar ulusal düzeyde varlık gösteren siyasi partiler parçalanmaya başlamıştır. Bu durum büyük siyasi partilerin ortadan kalkmasına neden olan süreci başlatmıştır. Özellikle farklı dillerin konuşulduğu bölgelere ayrılan Belçika'da, her siyasi partinin hem Felemenkçe hem de Fransızca konuşan iki ayrı oluşumu bulunmaktadır. Bu partiler aynı ideolojiye sahip olmalarına rağmen ayrı partiler olduklarından seçimlerde de ayrı tüzel kişiliklerle yarışmaktadırlar. Bu durum hem seçim ittifaklarının kurulmasını hem de seçim sonrası koalisyonlarının kurulmasını zorunlu hale getirmektedir.¹⁸⁸ Oldukça farklı bir sisteme sahip olan Belçika'da seçim ittifakları yasal olarak düzenlenmesine ve partiler arasında kısmen uygulanmasına rağmen istikrarlı hükümetlerin oluşumuna katkı sağlamamıştır.

¹⁸⁴ Belçika Anayasası; m. 63.

¹⁸⁵ Belçika Anayasası; m. 67.

¹⁸⁶ TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, “Dünyada Seçim Sistemleri, s. 151 vd.

¹⁸⁷ ŞENÇELEBİ (2021), a.g.e. s. 64-65.

¹⁸⁸ KAVUKÇU, Furkan Onur, “Belçika Seçimleri Ve Olası Senaryolar”, SETA/Perspektif, Mayıs 2019, Sayı: 241, <https://setav.org/assets/uploads/2019/05/BelcikaSecimleri.pdf>, E.T. 15.01.2023.

26 Mayıs 2019’da üç bölgede (Valon, Flaman ve Brüksel Başkent Bölgesi) yapılan ve Avrupa Parlamentosu ile Temsilciler Meclisi üyelerinin belirlendiği seçimlerde, partiler arasındaki ideolojik farklılıklar sebebiyle hiçbir parti hükümetin kurulabilmesi için gerekli olan milletvekili sayısına ulaşamamıştır. Seçimlerden 16 ay gibi uzun bir zaman sonra Eylül 2020’de farklı dillerin konuşulduğu, farklı bölgelerden yedi siyasi partinin oluşturduğu “*Vivaldi Koalisyonu*”¹⁸⁹ kurulmuştur.¹⁹⁰

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Belçika	150 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi listeli nispi temsil sistemine göre belirlenir.	Seçim barajı seçim çevrelerinde % 5 olup, ulusal seçim barajı yoktur.	Belçika Seçim Kanunu’na göre siyasi partiler seçimlerde ittifak yapabilirler.

2.1.2. Yarı-başkanlık sistemlerinde seçim ittifakları

Yarı-başkanlık sistemi, başkanlık sistemi ile parlamenter sisteminin bazı özelliklerinin birleştiği melez bir sistemdir. Devlet başkanı halk tarafından seçilir ve parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymaz. Yarı-başkanlık sistemi bu yönüyle başkanlık sistemine benzemektedir. Parlamenter sistemde olduğu gibi yarı-başkanlık sisteminde de yürütme iki başlıdır: Cumhurbaşkanı ile birlikte Başbakan ve Bakanlar Kurulundan oluşan hükümetin yetkili olduğu ikili bir yürütme sistemi vardır. Başbakan ve Bakanlar Kurulu Parlamento içinden seçilir ve Parlamentonun güvenoyunu almak durumundadır. Yarı-başkanlık sisteminin parlamenter sistemden farkı, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmiş olması ve yürütmede Başbakan ve Bakanlardan daha etkin bir pozisyonda bulunmasıdır.¹⁹¹

Yarı-başkanlık sistemi ilk olarak Fransa’da uygulanmaya başlanmıştır. Fransa’nın dışında Rusya, Portekiz, Romanya, Polonya, Sırbistan, Litvanya, Slovakya, Demokratik

¹⁸⁹ Bu yeni koalisyon, hükümeti oluşturmak için müzakere eden ana siyasi grupların dört renginden ve ünlü klasik müzik bestecisinin “Dört Mevsim” adlı eserinden yola çıkarak “Vivaldi” olarak adlandırılıyor. Sosyalist partiler “PS ve sp.a” kırmızı, liberal partiler MR ve Open VLD mavi, çevreci partiler Ecolo ve Groen yeşil, Hristiyan Demokrat CV&V ise turuncu renklerle anılıyor.

¹⁹⁰ AKTAN, Sertaç, “Belçika’da Yeni Federal Hükümeti Kuruldu: Yeni başbakan Flaman liberal Alexander De Croo oldu”, Yayın Tarihi: 30.09.2020, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2020/09/30/belcika-da-yeni-federal-hukumeti-kuruldu-yeni-basbakan-flaman-liberal-alexander-de-croo-ol>. E.T. 15.01.2023.

¹⁹¹ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 568-569. YAZICI, Serap, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2011, s. 92.

Kongo Cumhuriyeti, Haiti, Mali, Mozambik, Peru, Ruanda, Slovenya, Tayvan, Tunus ve Ukrayna yarı-başkanlık hükümet sistemini benimseyen ülkelerdendir.¹⁹²

Yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerin seçim sistemleri birbirinden farklıdır. Bu ülkelerin bazılarında iki türlü seçim sistemi uygulanırken bazılarında ise listeli nispi temsil veya paralel seçim sistemleri uygulanmaktadır. Seçim sistemlerinin farklı olması, siyasal ve toplumsal yapı, siyasi parti yapısı gibi etkenler yarı-başkanlık sistemlerinde seçim ittifaklarının oluşumu üzerinde etkili olan faktörlerdir. Yarı-başkanlık modelini uygulayan ülkelerden Fransa, Portekiz, Polonya, Romanya, Slovakya’da seçim ittifakları uygulanmaktadır.¹⁹³ Bir sonraki başlıkta en önemlilerinden olması ve yarı-başkanlık sisteminin ilk ortaya çıkmış olduğu ülke olması hasebiyle Fransa’da yapılan seçim ittifaklarını ele alacağız.

2.1.2.1. Fransa’da seçim ittifakları

Fransa Cumhuriyet tarihi, 1789 Fransa İhtilali’nden başlayan ve günümüze kadar devam eden beş Cumhuriyet dönemine ayrılır. 1791 Anayasası ile kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş, 1848 Anayasası ile birlikte yürütme yetkisi sadece erkeklerin oy kullanabildiği seçimlerle belirlenecek Cumhurbaşkanına verilmiştir. Sonraki dönemlerde ise parlamento daha etkin hale gelmiş ve çok sayıda siyasi parti ortaya çıkmıştır. Partiler arası kutuplaşmanın artması, iktidar gücünün mecliste toplanması, hükümetlerin karar almada etkin olamayışı gibi etkenlerin sebep olduğu istikrarsızlığın bir sonucu olarak 1871-1940 yılları arasında 104 Fransız hükümeti kurulmuştur.¹⁹⁴ 1946 Anayasası ile parlamenter rejimin istikrarsızlığa sebep olan eksiklikleri giderilmeye çalışılsa da başarılı olunamamış ve yeni bir sistem arayışı başlamıştır. Bu sürecin sonunda 1958 Anayasası ile sistem değişikliğine gidilmiştir. 1962 Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçileceği yarı-başkanlık modeline geçilmiştir.¹⁹⁵ Yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı bu dönem V. Fransız Cumhuriyet’i olarak adlandırılır.

¹⁹² TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, “Dünyada Seçim Sistemleri, s. 145 vd.

¹⁹³ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 401.

¹⁹⁴ KARAHANOGULLARI, Onur, “Fransa’da Kamu Yönetimi”, *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Ed. B. A. Güler, 2. Baskı, ss. 39-168. İmge Yayınevi, Ankara, 2009, s. 62.

¹⁹⁵ AKGÜL (2015), a.g.e. s. 144.

Fransa’da yasama organı olan Parlamento, Millet Meclisi ve Senato’dan oluşur. Millet Meclisi 577 üyeden oluşur. Bu üyeler halk tarafından iki turlu seçimlerle belirlenir. Senato ise 348 üyeden oluşmakta, üyeleri ise iki dereceli seçimlerle belirlenmektedir. Senato, ülkenin yerel yönetimlerinin temsil edilmesini sağlamaktadır.¹⁹⁶ Fransa’da yürütme organı da iki başlıdır. Cumhurbaşkanı halkın oylarıyla 5 yılda bir, iki turlu seçimlerle belirlenir. Başbakanı Cumhurbaşkanı atar, Hükümet (Başbakan ve bakanlar kurulu) parlamentonun güvenoyunu alarak göreve başlar.

Fransa, Parlamento seçimlerinde “iki turlu, tek listeli dar bölge çoğunluk seçim sistemi”nin uygulandığı bir ülkedir. Millet Meclisi seçimlerinde adaylar ikinci turda yarışabilmek için ilk turda seçim çevresindeki kayıtlı seçmenlerin oyunun en az yüzde 12,5’ini yani 1/8’ini almak zorundadırlar.¹⁹⁷ İlk tur seçimler ile ikinci tur arasında bir haftalık süre vardır. Modern demokrasiler arasında parlamento seçimlerinde iki turlu seçim sisteminin uygulandığı tek ülke Fransa’dır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de iki turludur. İlk turda oyların salt (mutlak) çoğunluğunun sağlanamaması durumunda en fazla oyu alan iki aday ikinci turda yarışır. Bu turda en fazla oyu alan aday 5 yıllık süre için Cumhurbaşkanı seçilmektedir.

Fransa’da hem Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hem de Millet Meclisi seçimlerinde iki turlu çoğunluk sisteminin uygulanması seçim ittifaklarının oluşumuna neden olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Millet Meclisi seçimlerinde yapılan ittifaklar kadar sık seçim ittifakları görülmemektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçim ittifakları sadece 1965, 1974, 2017 ve 2022 seçimlerinde görülmüştür. Siyasi partiler, Millet Meclisi seçimlerinde daha fazla sandalyeye sahip olmak ve seçim sonrası olası bir koalisyon hükümetinde yer alabilmek, Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise seçimlerin ikinci turunda istedikleri adayın kazanmasını sağlamak amacıyla birbirleriyle uzlaşma ve ittifak anlaşmaları yapma yolunu tercih etmektedirler. Seçim ittifakları bir yandan toplumsal anlamda ideolojik farklılıkların sebep olduğu kutuplaşmayı azaltırken, diğer taraftan küçük partilerin büyük partilerle ittifak kurarak siyaseten yok olmalarına neden olmuştur.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Fransa Anayasası, m. 24 vd.

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2778/201104868.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, ss. 171- 207, E.T. 16.01.2023.

¹⁹⁷ ATAY, Ender Ethem, “Fransa’daki Seçim Modelleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3/1999, s.30.

¹⁹⁸ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 21.

Fransa seçim sisteminin orantısızlığı ve iki turlu bir sistem olması; partileri, ilk turda kazanamadıkları takdirde ikinci turda yarışabilmek için birbirleriyle ittifak kurmaya yönlendirmektedir. İkinci turda ise ilk turda en fazla oyu alan adayı destekleyeceklerini içeren ittifak anlaşmaları yapabilirler. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ilk tur seçimler ile ikinci tur arasında sadece 1 haftalık zaman olduğundan, siyasi partiler ittifak anlaşmalarını genellikle ilk turun öncesinde ilan ederler.¹⁹⁹

1950'den sonraki V. Fransa Cumhuriyeti döneminde hemen her Parlamento seçiminde seçim ittifaklarına rastlanmaktadır; Cumhuriyetçiler, Fransız Demokrasisi için Birlik, Sosyalist Parti ve Fransız Komünist Partisi adı verilen dört siyasi parti büyük sağ ve sol ittifakını oluşturmuştur.²⁰⁰ Her ne kadar son yıllarda daha parçalı siyasi parti oluşumları gözlemlense de, sağ ve sol ittifak partileri Fransa parlamentosunda çoğunluğu elinde tutmaktadır. 1965 ve 1974 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Sosyalist Parti (CP) ve Komünist Parti ittifak kurmuşlardır. Yine 1978 yılında “*Fransız Demokrasisi için Birlik*” (UDF) adı altında dört bağımsız parti²⁰¹ ittifak kurarak seçimlere girmişlerdir.

2016 yılında Fransa'nın şimdiki Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron tarafından sağ ve sol grupları birleştiren güçlü bir hareket olarak kurulan “*Cumhuriyete Yürüyüş Hareketi*”, 2017 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda geçerli oyların yaklaşık yüzde 66'sını alarak seçimleri kazanmış ve Macron Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aynı zamanda yapılan parlamento seçimlerine üç blok katılmıştır. “*Cumhuriyete Yürüyüş Hareketi*” (LREM) ile onu destekleyen “*Demokrasi Hareketi*” (MoDem) yaklaşık yüzde 49, sağ bloku oluşturan “*Halk Hareketi Birliği*” (UMP), “*Demokrat ve Bağımsızlar Birliği*” (UDI) ile çeşitli sağ partiler yaklaşık yüzde 27, sol bloku oluşturan Radikal Parti (PRG) ile Sosyalist Parti (PS) ise yaklaşık yüzde 7,5 oy almışlardır.

2022 yılı içerisinde hem Cumhurbaşkanlığı hem de Parlamento seçimlerinin yapıldığı Fransa'da, seçim ittifakları yine seçim sonuçlarına etki eden en önemli faktörlerden biri olarak kayda geçmiştir. Nisan 2022'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda oyların yaklaşık yüzde 58,5'ini alan Macron yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Macron'un

¹⁹⁹ MİŞ, DURAN (2018), a.g.e. s. 21

²⁰⁰ ELGIE, Robert, “France: Stacking the Deck”, Michael Gallagher and Pauş Mitchell (Ed.), The Politics of Electoral Systems, ss. 119-136, New York: Oxford University Press, February 2006, s.123.

²⁰¹ Fransız Demokrasisi İçin Birlik (UDF) ittifakına dâhil olan dört parti şu şekildedir: Cumhuriyetçi Parti (Parti Républicain, PR), Sosyal Demokratlar Merkezi (Centre des démocrates sociaux, CDS), Radikal Parti (Parti Radical) ve Sosyal Demokrasi Partisi (Parti social-démocrate, PSD).

rakibi aşırı sağcı parti Ulusal Birlik Partisi Lideri Le Pen ise oyların yaklaşık yüzde 42'sini almıştır. İlk turda ise Macron oyların yaklaşık yüzde 28'ini, rakibi Le Pen ise yaklaşık yüzde 23'ünü alabilmiştir. Bu sonuçlar Fransa siyasi yapısı açısından Merkez Sağ ve Merkez Sol arasındaki kutuplaşmanın daha belirgin hale gelmesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca bu sonuçlar ilk tur seçimlerden sonra yapılan ikinci turdaki ittifakların, Cumhurbaşkanlığı seçiminde ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

2022 yılının Haziran ayında yapılan Parlamento seçimleri öncesinde de partiler arasındaki ittifaklar etkili olmuştur. Cumhurbaşkanı Macron'un kurduğu LREM şimdiki adıyla Renaissance (Cumhuriyet Yürüyüş/Rönesans) Hareketi, liberal MoDem (Demokrasi Hareketi), merkez sağ çizgideki Agir, merkez sol çizgideki Territoires de progrès (TDP), Horizons ve En Commun partileri Ensemble (Birlikte) veya Ensemble Citoyens (Birlikte Yurttaşlar) ismini verdikleri seçim ittifakı ile seçimlere katılmışlardır.

Ensemble ittifakına karşılık bir grup sol ve aşırı sol parti ile yeşiller olarak adlandırılan partiler NUPES (Yeni Ekolojik ve Toplumsal Halkçı Birlik) adlı seçim ittifakını kurmuşlardır. NUPES seçimleri kazanamasa da mecliste önemli sayıda sandalyenin sahibi olmuştur. Ulusal Birlik Partisi (RN) ve Cumhuriyetçiler (LR) ise seçimlere herhangi bir ittifaka dâhil olmadan katılmışlardır.

2022 seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı ile Parlamento seçimleri çok kısa aralıklarla yapılmış, bu şekilde Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçim sonuçlarının birbirine yakın olması ve Kohabitasyonun engellenmesi amaçlanmıştır.²⁰² Ensemble İttifakı beklenenin aksine Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kıyasla Parlamento seçimlerinde daha az oy almıştır. Bu durum ittifakların oluşturduğu kutuplu siyaseti daha da belirginleştirirken, Mecliste sahip olduğu sandalye sayısı yasa çıkarmaya tek başına yetmeyecek olan Ensemble İttifakının, ittifaklara dâhil olmadan seçimlere giren partilerin desteğine ihtiyaç duyacağı anlamını taşımaktadır.²⁰³

²⁰² Fransızca bir kavram olan *Kohabitasyon* (*Cohabitation*) Türkçede “Birlikte Yaşam” anlamına gelmektedir. Siyasi anlamda ise cumhurbaşkanı ile başbakanın ayrı siyasi ideolojilere sahip partilerden olması sebebiyle meydana gelen ve pek de arzu edilmeyen bir durumu ifade eder. Bu kavram Fransa siyaset terminolojisine yarı-başkanlık sistemine geçilen V. Cumhuriyet döneminde girmiştir.

²⁰³ ÖRMECİ, Ozan, “2022 Fransa Parlamento Seçimleri: Macron’un İttifakı Mecliste Çoğunluğu Kaybetti”, 20.06.2022, <http://politikaakademisi.org/2022/06/20/2022-fransa-parlamento-secimleri-macronun-ittifaki-mecliste-cogunlugu-kaybetti/>, E.T. 18.01.2023.

Seçim ittifakları Fransa’da özellikle Parlamento seçimleri olmak üzere her seçimde gündeme gelmektedir. Siyasi partiler seçimler sonucu tek başlarına kazanma ihtimallerinin olmadığı durumlarda birbirleriyle ittifak kurma yolunu tercih etmişlerdir. Siyasi partiler ve liderleri, Fransa siyasetindeki yerlerini yaptıkları seçim ittifaklarına göre konumlandırmışlardır. Fransa’da seçim ittifakları küçük partilere Parlamentoda temsil edilme imkânı vermekle birlikte, seçim sisteminin “*iki turlu ve dar bölge çoğunluk sistemi*” olması sebebiyle, seçim ittifaklarına dâhil olan bk partilerin küçük partilere nazaran daha fazla avantaj sağlamasına neden olmuştur.²⁰⁴

lke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Fransa	577 yeli Millet Meclisi iki turlu, tek listeli dar bölge çoğunluk sistemine göre, Cumhurbaşkanı da iki turlu çoğunluk sistemine göre belirlenir.	Adaylar ikinci turda yarışabilmek için ilk turda geçerli oyların en az %12,5’ini yani 1/8’ini almalıdırlar.	Seçim ittifakları Millet Meclisi seçimlerinde ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde görülmektedir. İttifaklar sıklıkla birinci turdan sonra ikinci turda seçimleri kazanmak amacıyla yapılmaktadır.

2.1.3. Başkanlık sistemlerinde seçim ittifakları

Kuvvetler ayrılığının sert bir şekilde gerçekleştiği, yasama ve yürütme kuvvetinin birbirinden tamamen ayrı ve bağımsız organlar tarafından kullanıldığı hükümet sistemi Başkanlık sistemidir. Yasama ve yürütme organları farklı zamanlarda yapılan seçimlerle oluşur. Başkanlık sisteminde yasama yetkisi parlamentoya, yürütme yetkisi ise halk tarafından seçilen Başkana aittir.²⁰⁵

Başkanlık sisteminde yürütme organı (Başkan) tek başlı (monist) bir yapıdadır. Bu sistemde başbakan yoktur. Başkan hem devletin hem de hükümetin başıdır. Başkan, yasamanın güvenoyuna ihtiyaç duymaz.²⁰⁶ Bu durum başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre daha istikrarlı bir sistem olması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca Başkanın

²⁰⁴ ELGIE (2006), a.g.m. s. 128.

²⁰⁵ KUZU, Burhan, *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi*, Babalı Kültür Yayıncılığı, 2. Baskı, İstanbul 2012. s. 99.

²⁰⁶ TURHAN (2012), a.g.m. s. 62.

belli bir süre için seçilmesi ve bazı istisnai haller hariç görev süresi boyunca görevinde kalması da istikrarı sağlayıcı bir etkiye sahiptir.²⁰⁷²⁰⁸

Dünyada birçok ülkede başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Avrupa devletleri 20. yy.'nin başlarına kadar monarşi ile yönetildiklerinden ve Devlet Başkanlığı da irsi olarak intikal ettiğinden, Avrupa'da saf başkanlık sistemi yoktur.²⁰⁹ Amerika ise kurulduğu zamandan beri Cumhuriyeti benimsemiş ve başkanlık sistemi de burada ortaya çıkmıştır. ABD dışında Kuzey ve Güney Amerika ülkeleri, Güney Afrika'daki bazı ülkeler, Güney Kore, Tayvan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Türkmenistan'la birlikte 130'dan fazla ülke başkanlık sistemi ile yönetilmektedir.²¹⁰

Hükümet sistemi olarak başkanlık modelini benimseyen devletlerin yönetim usul ve esasları birbiri ile aynı değildir. Bu ülkelerde uygulanan seçim sistemleri de birbirinden farklı olabilmektedir. Bazı ülkelerde” tek turlu tek isimli” seçim sistemleri uygulanırken bazılarında ise iki turlu sistemler uygulanır. Hatta bazı ülkelerde karma veya paralel seçim sistemleri ya da nispi temsil sistemleri uygulanmaktadır. Tercih edilen seçim sistemi sebebiyle başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde de, parlamenter sistem ve yarı-başkanlık sistemlerinde olduğu gibi, seçim ittifakları gündeme gelebilmektedir. Başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde yapılan seçim ittifaklarına hem başkanlık seçimlerinde hem de parlamento seçimlerinde rastlanmaktadır.²¹¹

Başkanlık sisteminde Başkanın seçilmesi için mutlak çoğunluk (yüzde 50+1) gerekmesi durumunda herhangi bir ittifak yapmadan adayların bu çoğunluğu sağlaması pek kolay olmamaktadır. Seçim ittifakları işte bu durumlarda oyların artırılması ve ittifakın desteklediği adayın kazanmasını sağlamak açısından önemlidir. Yürütmenin başının Başkan olması sebebiyle başkanlık seçimleri çok önemli olmakla birlikte, Parlamento seçimleri de başkanlık sisteminde büyük önem taşımaktadır. Bu sistemde siyasi partiler destekledikleri adayın Başkan olmasının yanında Parlamentoda da etkin ve güçlü olmak istemektedirler. Bu

²⁰⁷ Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan ancak İmpeachment yani suçlama durumunda görevden alınabilir. İmpeachment başkanın cezai sorumluluğuna yol açabilecek bir yasama (Meclis) soruşturmasıdır. Amerika'da Başkanı suçlandırma yetkisi Temsilciler Meclisine, yargılama yetkisi ise Senato'ya aittir. Yargılama sonundaki mahkûmiyet kararı verilmesi neticesinde başkan görevden alınmış olur. Bu usul siyasi değil, cezai nitelikte bir usuldür.

²⁰⁸ TURHAN, *Mehmet, Hükümet Sistemleri*, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s. 41.

²⁰⁹ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 552.

²¹⁰ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 557.

²¹¹ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 14.

nedenle başkanlık seçimlerinde kurulan ittifaklar genellikle Parlamento seçimlerinde de devam etmektedir.²¹² Hatta bu ittifaklar kimi zaman yerel seçimlerde de varlığını sürdürmektedir.

Başkanlık sistemlerinde uygulanan sert kuvvetler ayrılığı ve yasama ile yürütmenin birbirinden ayrı ve bağımsız oluşunun bir sonucu olarak Başkanlık ve Parlamento seçimleri ayrı zamanlarda yapılabilir. Partilerin başkanlık seçimlerinde gösterdikleri başarı hem parlamento seçimlerini hem de yerel yönetim seçimlerini etkilemektedir. Bu duruma siyaset biliminde “*kuyruk etkisi*” adı verilmektedir.²¹³ Bu etki Başkan olarak seçilen kişinin “*karizmatik lider*” olarak nitelendirildiği durumlarda ve özellikle Parlamento seçimleri ile başkanlık seçimleri arasındaki sürenin kısa olduğu durumlarda daha da artmaktadır. Başkan adayının popüler lider vasfının baskın olduğu, Başkanlık seçimleri ile Parlamento seçimlerinin aynı zamanda yapıldığı, partiler arasında seçim ittifaklarının kurulduğu seçimlerde hem başarı şansı artmakta hem de seçim sonrasında daha istikrarlı bir devlet yönetimi mümkün olabilmektedir.

Başkanlık sisteminin ilk kez ortaya çıktığı ve dünya üzerinde en iyi şekilde işlediği ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’nde iki parti sisteminin hâkim olması sebebiyle seçim ittifakları pek gündeme gelmese de, bu ittifakların hiç gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir. ABD’nin dışında başkanlık sistemi ile yönetilen Latin Amerika ülkeleri Brezilya ve Meksika’da, Afrika kıtasında başkanlık rejimini benimseyen birçok ülkede ve Güney Kore’de hem başkanlık seçimlerinde hem de parlamento seçimlerinde seçim ittifakları görülmektedir. Başkanlık sistemi ile yönetilen bu ülkelerin siyasi yapılarını ve bu ülkelerde yapılan seçim ittifaklarını bu başlığın alt başlıklarında ayrı ayrı ve ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalışacağız.

2.1.3.1. Amerika’da seçim ittifakları

Parlamente sistemin eksik ve kusurlu yönlerine bir tepki olarak 18. yy. sonlarında Amerika’da ortaya çıkan başkanlık sistemi, zaman içerisinde yine Amerika’da şekillenmiştir. Başkanlık sisteminin en önemli özelliğinin sert kuvvetler ayrılığı olduğunu

²¹² DURAN, Hazal, “Pre-Electoral Alliances in Presidential Systems”, Yayın Tarihi: 2 April 2018, <https://politicstoday.org/pre-electoral-alliances-in-presidential-systems/>, E.T. 20.01.2023.

²¹³ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 402.

daha önce ifade etmiştik. Bu durum başkanlık sisteminin kurucusu olan ABD’de teorik olarak geçerli olsa da, işlevsel olarak Amerika, kuvvetlerin işbirliği olarak nitelendirilen ve her bir kuvvetin (yasama, yürütme ve yargı) bir diğer kuvvete “*fren ve denge*” olarak adlandırılan bir mekanizma ile etki edebildiği bir sisteme sahiptir. Bu sistem “*checks and balances*” mekanizması olarak da adlandırılır.

Dünya üzerinde başkanlık sisteminin en iyi şekilde işlediği ülke olarak kabul edilen ABD, yasama organı Kongre (*United States Congress*) olan federal bir cumhuriyettir. Yasama organı olan Kongre, Senato (*United States Senate*) ve Temsilciler Meclisi’nden (*United States House of Representatives*) oluşmaktadır.²¹⁴ 50 Eyaletten oluşan ABD’de yürütme yetkisi ise Başkana aittir.

Kongre’yi oluşturan iki organdan biri olan Temsilciler Meclisi üyeleri halk tarafından seçilir ve seçimler iki yılda bir yapılır. Yapılan bu seçimlerde Temsilciler Meclisi üyelerinin tamamı yenilenmek zorundadır. Temsilciler Meclisi 435 üyeden oluşmaktadır. Her eyalet nüfusu ile orantılı olarak Temsilciler Meclisi’ne üye gönderme hakkına sahiptir. Temsilci sayısına göre seçim bölgelerine ayrılan Eyaletlerde, seçimler “*tek isimli tek turlu çoğunluk seçim sistemine (dar bölge sistemi)*” göre yapılmaktadır. Bu sisteme göre bir seçim bölgesinde en çok oyu alan aday temsilci olarak seçilir. Siyasi partiler ise adaylarını ön seçimler yaparak belirlerler. Birçok ülkenin aksine ABD seçimlerinde partiler değil adaylar ön planda olmakta ve seçim yarışı bu adaylar arasında gerçekleşmektedir.²¹⁵

Üyeleri 1913 yılından beri halk tarafından seçilen Senato ise her eyaletten iki Senatör olmak üzere 100 Senatörden oluşmaktadır. Senato seçimleri “*çoklu oylama sistemine*” (*plurality voting system*) göre yapılmaktadır.²¹⁶ Senato üyeleri de iki yıllık bir süre için görevlendirilirler. Temsilciler Meclisi’nden farklı olarak iki yılda bir yapılan bu seçimlerde üyelerin tamamı değil sadece üçte biri yenilenir. Bu şekilde her yeni dönemde Senato

²¹⁴ ABD Anayasası, https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a2_sec2, E.T. 04.06.2023.

²¹⁵ KOÇAK, Konur Alp, “ABD Başkanlık Sistemi: “Ayrı” ama “Birlikte Çalışan Organlar”, ss. 19-82, Semra Gökçimen (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi* (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:7, 2. Baskı, Ankara, 2017, s. 35-36.

²¹⁶ BARIN, Taylan, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi Ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 4, Sayı 2019/1, ss.1-34, s. 14.

üyelerinin üçte iki gibi büyük bir kısmı önceden tecrübesi olan üyelerden meydana gelmiş olur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmenin başı olan Başkan bilinenin aksine doğrudan halkın oylarıyla seçilmez. Dört yılda bir yapılan ABD Başkanlık seçimleri iki dereceli olarak yapılmaktadır. İki dereceli seçimlerin ikinci seçmeni olan delegeler, “*Emredici Vekâlet İlkesi*”ne uygun olarak ilk derece seçmenlere bağlı olduklarından, Başkanlık seçimlerinde esasen ilk derece seçmenin yani halkın iradesi belirleyicidir. Başkanlık seçim süreci şu şekilde gerçekleşir: Siyasi partilerin yaptıkları ön seçimler ile önce federe devletlerdeki delegeler seçilirler, daha sonra seçilen bu delegeler “Federal Genel Kurul”da Başkan adaylarını belirlerler. Adayların belirlenmesinden sonra ise her dört yılda bir Kasım ayının ilk Salı gününde tüm seçmenler tarafından başkan belirleyecek delegeler seçilir. Daha sonra bu delegeler Başkanı seçerler. Başkanı seçen delegeler ilk başta hangi başkan adayı için seçilmişlerse, Başkanın belirlendiği seçimlerde de o adaya oy vermekle sorumludurlar.²¹⁷ Doktrinde bu görüşün aksini savunan ve delegelerin istedikleri adaya oy verebileceğini, bu konuda kanunen herhangi bir zorlama olmadığını ifade eden görüşler de mevcuttur.²¹⁸ Nitekim geçmişte yapılan ABD Başkanlık seçimlerinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür.²¹⁹ “*Sadakatsiz Delegeler*” olarak adlandırılan bu delegeler için bazı eyaletlerde kanuni yaptırımlar düzenlenmiş olsa da, şimdiye kadar hiçbir delegeye, seçildiği partinin adayından farklı bir adaya oy verdiği için ceza verildiği görülmemiştir.

ABD seçimlerinde seçim barajı uygulanmamaktadır. Anayasaya göre erken seçimlerin mümkün olmadığı ABD’de, Başkan ve Kongre’nin birbirini feshetmesi ya da görev sürelerini değiştirmeleri de mümkün değildir.²²⁰ Başkan “*impeachment*”²²¹ dışında

²¹⁷ KOÇAK (2017), a.g.e. s. 48.

²¹⁸ AÇIKGÖZ, Merve ÜNAL, Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkanlık Seçimi ve Federal Yüksek Mahkeme’nin Seçime İlişkin Emsal Kararları, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.12/1, ss. 677-717, 2022, s. 687.

²¹⁹ Faithless Electors, 2009, https://archive.fairvote.org/e_college/faithless.htm#1, E.T. 25.05.2023.

²²⁰ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, Başkanlık sistemi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, ss. 39-60, 2012, s.42.

²²¹ Impeachment yani suçlama: Başkanın cezai sorumluluğuna yol açabilecek bir yasama meclisi soruşturmasıdır. Başkanı suçlama yetkisi Temsilciler Meclisine, yargılama yetkisi ise Senatoya aittir. Yargılama sonundaki Mahkûmiyet kararı neticesinde başkan görevden alınmış olur. Bu usul siyasi değil, cezai nitelikte bir usuldür.

görevden alınamaz. Bu durum başarısız olsalar dahi başkanların dört yıl boyunca görevlerine devam etmesine ve dolayısıyla halkın hoşnutsuzluğuna sebep olabilmektedir.²²²

ABD'nin kurulduğu ve Anayasasının yazıldığı ilk dönemlerde siyasi partiler söz konusu olmamıştır, siyasi partilerin ABD'de ortaya çıkışı 1800'lü yıllara denk gelmektedir. Bu tarihten sonrasında ise “Cumhuriyetçiler” ve “Demokratlar” olmak üzere iki parti ABD siyasal sisteminde hâkimiyet kurmuş ve ABD Başkanları da bu iki siyasi gruptan biri içerisinde seçilmiştir. Halen ABD siyasi parti sistemi disiplinsiz ve zayıftır. Siyasi partiler grup kararı almazlar.²²³ ABD'deki siyasi partilerin en önemli faaliyet alanı başkan adayını belirlemek ve seçimlerdir.

Her ne kadar yukarıda iki partinin hâkim olduğu bir sistemden bahsetmiş olsak da, ABD'de hem başkanlık seçimlerinde hem de Kongre seçimlerinde bazen üç, bazen daha fazla siyasi partinin varlığı bilinmektedir. Bu siyasi partiler, seçilme şansları olmayan küçük olarak nitelendirilebilecek partiler olup, amaçları genelde ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alandaki istek ve taleplerini kamuoyuna duyurarak bir çeşit farkındalık oluşturmak ve seçim sonrası bu isteklerin yerine getirilmesini sağlamaktır. Diğer partilerin etkin olmadığı, iki partinin hâkim olduğu ABD sisteminde seçim ittifaklarına da çok rastlanmamaktadır.

Başkanlık seçimlerinin iki türlü olduğu ABD'de, başkanı seçecek olan delegelerin belirlendiği seçimlerde kısmen de olsa seçim ittifakları görülmektedir. Delegelerin belirlendiği seçimlerin usulü, büyük partileri bazı eyaletlerde nispeten güçlü olan küçük partilerle oy pazarlıkları yapmaya ve seçim ittifakları kurmaya yönlendirmektedir. “Ön Seçim Mekanizması” ile birlikte zayıf ve disiplinli olmayan siyasi parti sistemi, seçim ittifaklarını teşvik edici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Hem ABD seçim sistemi hem de ABD Kongre'sindeki (hem “Cumhuriyetçiler” hem de “Demokratlar”) farklı görüş veya ideolojilere sahip temsilci gruplarının varlığı göz önünde bulundurulduğunda, küçük siyasi partilerin ya da farklı görüşlere sahip grupların, gizliden veya açıktan seçim ittifakı kurduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.²²⁴ Farklı görüşlere sahip bu gruplar ancak seçim

²²² FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 556.

²²³ FENDOĞLU (2012), a.g.m. s. 44.

²²⁴ ÇİRKİN, Furkan, “Temsilde Adalet İlkesi Açısından Genel Seçimlerde İttifak”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Vol:5, Issue:2, ss. 433-449, 2019, s. 437.

ittifakı kurarak sistemin bir parçası olabileceklerdir. Siyasi anlamdaki istek ve taleplerini de ancak bu şekilde ifade edebileceklerdir.

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Amerika Birleşik Devletleri	435 üyeli Temsilciler Meclisi tek isimli tek turlu çoğunluk sistemine (dar bölge sistemi) göre belirlenir. Başkanlık seçimleri iki derecelidir.	Seçim barajı yoktur.	İki partinin hâkim olduğu sistemde seçim ittifaklarına nadiren, küçük partilerin istek ve taleplerini ifade etmelerinin bir yolu olarak rastlanmaktadır.

2.1.3.2. Brezilya’da seçim ittifakları

Brezilya Federatif Cumhuriyeti başkanlık sistemi ile yönetilen bir Güney (Latin) Amerika ülkesidir. Yasama organı olan Ulusal Kongre, Temsilciler Meclisi ve Federal Senato’dan oluşmaktadır. Devlet Başkanı ve Devlet Başkanı Yardımcısı halk tarafından dört yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Devlet başkanı aynı zamanda hükümetin de başıdır. Yürütme yetkisi Devlet Başkanının kabinesine aittir.

Brezilyada Temsilciler Meclisi 513 üyeden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi seçimleri 4 yılda bir ve açık liste nispi temsil sistemine göre yapılır. Temsilciler Meclisi seçimlerinde ülke genelinde uygulanan ulusal seçim barajı yoktur fakat her bir eyalet seçim çevresi olarak kabul edilmiş ve çevre seçim barajı da yüzde 2 olarak belirlenmiştir. Her bir eyalet en az 8, en fazla 70 üye ile temsil edilebilir. Federal Senato ise 81 üyeden müteşekkildir. Federal Senato seçimleri sekiz yılda bir ve dar bölge çoğunluk seçim sistemiyle yapılır.²²⁵

Devlet Başkanlığı seçimleri iki turlu çoğunluk sistemi ile yapılır. İlk turda geçerli oyların yarısından fazlasını (mutlak-salt çoğunluk) alan aday Devlet Başkanı seçilir. İlk turda çoğunluk sağlanamazsa sonuçların açıklanmasından itibaren 20 gün içinde birinci

²²⁵ Brezilya Anayasası, m. 45-46,

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*, “Seçimler ve Siyasi Partiler”, Yayın No: 13, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara 2022, s. 201-253.

turda en çok oyu alan iki aday arasında ikinci tur seçimleri yapılır. İkinci turda en çok oyu alan aday Devlet Başkanı seçilir.²²⁶

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Brezilya’da karma seçim sistemi uygulanmaktadır. Başkanlık seçimleri ve Parlamento seçimleri farklı zamanlarda ve farklı seçim sistemlerine göre yapılmaktadır. Çok sayıda siyasi partinin bulunduğu Brezilya’da, çoğunluk sisteminin uygulandığı Başkanlık seçimlerinde Başkan olarak seçilen adayın partisinin, nispi temsil sistemine göre yapılan Parlamento seçimlerinde Meclis çoğunluğunu elde edememesi durumu ortaya çıkabilmektedir. Yasama ve yürütmenin birbiriyle uyum içinde çalışabilmesi için başkan, diğer partilerin üyelerinin de yer aldığı hükümetler kurma yolunu tercih etmektedir. Bu durum sebebiyle Brezilya sistemi “*Koalisyoncu Başkanlık Sistemi*” olarak nitelendirilmiştir.²²⁷

Brezilya’da seçim ittifakları Brezilya Seçim Kanunu ile yasal olarak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Hem çoğunluk hem de nispi temsil sisteminin uygulandığı farklı seçimlerde, siyasi partiler seçim sistemine göre farklı seçim ittifakları kurmaktadır. Her iki seçim sisteminde de ittifak kuracak partilerin yazılı bir anlaşma yaparak bunu kamuoyuna ilan etmeleri gerekmektedir. Kurulan ittifak, siyasi partilerden ayrı olarak ortak bir ittifak ismi ile yapıldıysa, siyasi parti adayları bu ortak ittifak çatısı altında seçimlere katılırlar. İttifaka sonradan başka partilerin katılması durumunda ittifakın adının değiştirilmesi gündeme gelebilir.

Çoğunluk sisteminin benimsendiği Başkanlık seçimlerinde seçim ittifakı yapılması halinde, siyasi partiler seçimlerde ittifak adını kullanmak durumundadırlar. Fakat nispi temsil sisteminin uygulandığı Parlamento seçimlerinde siyasi partiler ittifak adının yanında kendi tüzel kişiliklerine ait parti ismi ve logosunu kullanabilmektedirler. Buna rağmen siyasi partiler, seçimlerde daha fazla başarı göstermek adına kendi adları ile değil ittifak adıyla hareket etmeyi tercih etmektedirler.

2010 yılında yapılan Brezilya Ulusal Meclisi seçimleri, seçim ittifaklarının Brezilya siyasi yapısı açısından ne derece etkin olduğunu görmek açısından önemlidir. Bu seçimlerde

²²⁶ Brezilya Anayasası, m. 82.

²²⁷ SOLAK, Mehmet, “Koalisyoncu Başkanlık Sistemi: Brezilya”, Semra Gökçimen (Ed.), *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi* (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), ss. 203-255, Ankara, TBMM Yayınevi, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No.7, Şubat 2017, s.234.

“*Brezilya İçin Değişimi Sürdür*” adını taşıyan ve merkez solu temsil eden seçim ittifakı on siyasi partinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bu ittifaka karşılık olarak “*Brezilya Daha Fazlasını Yapabilir*” adlı ve altı siyasi partinin oluşturduğu merkez ittifakı kurulmuştur. Seçimler bu iki ittifak arasında gerçekleşmiş, partiler kendi isimlerini veya logolarını değil ittifak adını kullanmayı tercih etmişlerdir.²²⁸

Brezilya, seçim ittifaklarının kanunlar ile en ayrıntılı şekilde düzenlendiği nadir ülkelerden biridir. Seçim Kanununun 6,7 ve 8. maddesinde seçim ittifakları düzenlenmiştir. Buna göre seçim ittifakı listesinden seçime girecek adaylar mutlaka ittifakı oluşturan partilerden birine mensup olmalıdırlar. Yine seçim kanununa göre her partinin bir ittifak temsilcisi ataması mecburidir. İttifaktaki adayların belirlenmesi süreci partilerin tüzüklerine uygun bir şekilde yapılmalıdır. Siyasi partiler arasında yapılan ittifak sözleşmelerinin ve adayların belirlenmesi süreçlerinin yer aldığı tutanakların seçimlerden önce bir araya getirilerek bir kitapta yayımlanması ve bu kitabın da Seçim Mahkemesi tarafından onaylanması gerekmektedir.²²⁹ Bu süreçlerde siyasi partilere kamu binalarını ücretsiz kullanma konusunda kolaylıklar sağlanmıştır.

Çok sayıda siyasi partinin bulunduğu parçalanmış bir yapıya sahip, rekabetin çok yüksek seviyede olduğu Brezilya’da, seçim ittifakları ile bu olumsuz durumun önüne geçilmeye çalışılsa da bunda çok başarılı olunamamıştır. Brezilya başkanlık seçimlerinde Başkan adayları, ittifakta yer alan siyasi partilere seçim sonrası için Bakanlık verme teklifinde bulunarak hem seçmen desteğinin artmasını hem de ittifakın uzun süreli olarak Ulusal Mecliste de devam etmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bununla yasama faaliyetlerinin daha hızlı, kolay ve etkin bir şekilde yürütülmesi amaçlamaktadır.²³⁰

Brezilya’da seçim ittifakları siyasi parti oluşumlarını engellemekle birlikte siyasi yapının merkez sağ, merkez ve merkez sol olarak kutuplaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında ittifaklara dâhil olmadan bağımsız bir şekilde seçimlere katılan sağ ve liberal partiler de etkindir. Günümüzde Brezilya’da 40’in üzerinde siyasi parti bulunmaktadır.²³¹

²²⁸ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 19.

²²⁹ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 19.

²³⁰ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 402.

²³¹ ŞENÇELEBİ (2021), a.g.e. s.47.

Brezilya’da diğer ülkelerde yapılan seçim ittifaklarından farklı olarak seçimlere bir ittifak çatısı altında giren siyasi partiler bu ittifaktan ayrılma özgürlüğüne sahip olsalar da, daha sonra başka bir ittifakta yer alamazlar. Başkanlık seçimlerinde Başkan adayları arasında yaşanan rekabet seçmenlerin kutuplaşmasını artırabilir. Bu da seçim ittifaklarının oluşmasını negatif etkileyen unsurlardan biridir.

2022 yılının Ekim ayında yapılan Brezilya Başkanlık seçimlerinde de seçim ittifakları etkili olmuştur. İlk turda hiçbir adayın yeterli oyu alamadığı seçimlerin ikinci turunda sol partilerin oluşturduğu ittifakın adayı Lula da Silva oyların yaklaşık yüzde 51’ini alarak Başkan seçilmiştir. İkinci turda yarışan diğer aday, merkez sağ ittifakının desteklediği aşırı sağcı Devlet Başkanı Jair Bolsonaro ise geçerli oyların yaklaşık yüzde 49’unu alabilmiştir. Çok sayıda siyasi partinin var olduğu, son dönemlerde ekonomik ve siyasal krizlerle anılan Brezilya’da seçim ittifakları, seçim sonuçlarının belirlenmesinde en önemli etkenlerden biri olmaya devam etmektedir.

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Brezilya	513 üyeli Temsilciler Meclisi açık liste nispi temsil, Federal Senato dar bölge çoğunluk, Başkan ise iki turlu çoğunluk sistemine göre belirlendiği karma seçim sistemi mevcuttur.	Ulusal seçim barajı yoktur, fakat her bir eyalet seçim çevresi olarak kabul edilmekte ve % 2 çevre barajı uygulanmaktadır.	Seçim İttifakları Brezilya Seçim Kanunu ile ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. İttifaklara hem Temsilciler Meclisi hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sıklıkla rastlanmaktadır.

2.1.3.3. Meksika’da seçim ittifakları

Meksika Birleşik Devletleri, sert kuvvetler ayrılığı ilkesinin hâkim olduğu başkanlık sistemini benimseyen federal bir Latin Amerika ülkesidir. Meksika’da yasama organı iki meclisli olan Kongre’ye aittir. Bu meclislerden ilki olan Temsilciler Meclisi 500, Senato ise 128 üyeden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi üyeleri 3 yılda bir yapılan doğrudan seçimlerle halk tarafından belirlenir. Temsilciler Meclisi üyelerinin 300’ü çoğunluk seçim

sistemine göre belirlenirken kalan 200 üye ise nispi temsil seçim sistemine göre belirlenir. Senato üyeleri ise 6 yıllığına karma bir sisteme göre belirlenir.²³²

Meksika’da yürütme tek başlı olup Başkandan müteşekkildir. Başkan hem yürütmenin hem devletin ve hem de ordunun başıdır. Başkan 6 yıllığına, halk tarafından ve basit çoğunluk sistemine göre seçilir. Seçimler başkanlık seçimlerinin yapıldığı diğer ülkelerdeki gibi iki turlu değil, tek turludur. Ayrıca başkanın görev süresi sadece bir dönemle sınırlı olup ikinci defa seçilmesi kanunla yasaklanmıştır.²³³

Yukarıda da bahsedildiği üzere Meksika’da karma bir seçim sistemi uygulanmakta olup yüzde 3 bölgesel seçim barajı vardır. 1988 yılına kadar tek bir partinin²³⁴ (*Kurumsal Devrimci Parti*) “Hâkim Parti” olduğu Meksika’da, bu tarihte yapılan reformlarla çok sayıda siyasi parti ortaya çıkmış ve böylece çoğulcu bir siyasal yapı oluşmuştur. Yapılan bu reformlarla uygulanan nispi temsil sistemi, hem çok sayıda partinin ortaya çıkmasını, hem de bu partiler arasında seçim öncesi ve seçim sonrası ittifaklarının kurulmasını beraberinde getirmiştir. Partilerin seçimlere ittifak kurarak girmelerindeki diğer bir sebep ise hiçbir siyasi partinin parlamentoda yasa çıkarmak için yeterli sayıya ulaşamaması ve bunun sonucu olarak da sistemin işlerliğini kaybetmesidir.²³⁵

Tek bir partinin Başkanın seçilmesine yetecek oyu almasının çok zor olduğu Meksika’da, 2015 yılında yapılan Kongre seçimlerinde ve 2018 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Meksika Ekolojik Yeşil Partisi (Partido Verde Ecologista Mexicano, PVEM) ve Kurumsal Devrimci Parti (PRI) seçim ittifakı yapmıştır. 2000 yılı ile 2012 yılları arasında yapılan başkanlık seçimlerinde ise İşçi Partisi (Partido de Trabajo, PT), Yurttaş Hareketi (Movimiento Ciudadano) ve Demokrat Devrim Partisi (PRD) ittifak kurmuşlardır. Yine 2018 yılındaki başkanlık seçimlerinde Sosyal Karşılaşma Partisi (Partido Encuentro Social,

²³² Meksika Anayasası’nın 56 ve devamındaki maddelere göre; Senato, 32 eyaletten 3’er senator olmak üzere toplam 128 üyeden oluşmaktadır. İlk 64 senator nispi temsil ile belirlenirken, bunlara ilaveten üçüncü bir senator en çok oyun alan azınlık partisine ayrılmaktadır. İlk 96 senator bu şekilde belirlenirken geriye kalan 32 senatorün seçimi ise partilerin seçimlerde almış oldukları oy oranına göre belirlenmektedir. Meksika Anayasası için bkz. Meksika Anayasası, https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/562405/CPEUM_08-05-2020.pdf.

²³³ ÇAKMAZ, Eylem, “Meksika Birleşik Devletleri Başkanlık Sistemi”, *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Yıl: 5, Sayı: 23, Mayıs 2018, ISSN: 2149-0821, ss. 253-273. s. 263.

²³⁴ 1930’lu yıllara kadar süren tek partili dönemin ardından çok partili hayata geçilmiş fakat buna rağmen 1988 yılına kadar Meksika’da “Hâkim Parti” başka bir deyişle “Hegemonyacı Parti” olarak nitelendirilen Kurumsal Devrimci Parti (PRI) iktidarda kalmayı sürdürmüştür.

²³⁵ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 17.

PES) ile İşçi Partisi (PT) “Birlikte Tarih Yazacağız” (*Juntos Haremos Historia*) adlı ittifak ile seçime girmişlerdir.

Hem Başkanlık hem de Parlamento seçimlerinde yapılan seçim ittifaklarının kuralları, niteliği ve sınırları Meksika Seçim Kanunu ile düzenlenmiştir. İttifak kurarak seçime girecek olan siyasi partiler, aralarında yapmış oldukları yazılı ittifak anlaşmasını seçimlerin yapılmasından otuz gün öncesinde seçimlerden sorumlu kuruma bildirmek zorundadırlar. Brezilya’da olduğu gibi, herhangi bir seçim ittifakında yer alan siyasi partiler ittifaktan özgürce ayrılabilmelerine rağmen daha sonra başka bir ittifakta yer alamazlar.²³⁶

Seçim ittifakları, Meksika Seçim Kanunu’nda “*toplam*”, “*esnek*” ve “*kısmi*” olmak üzere üç tür olarak belirlenmiştir. Bu üç tür seçim ittifakının hem yerel hem de federal seçimlerde yapılması mümkündür. Toplam seçim ittifaklarında partilerin bütün adayları ortak bir seçim ittifakı çatısı altında seçimlere girerlerken; esnek seçim ittifaklarında partilerin adaylarının en az yüzde 25’i, kısmi seçim ittifaklarında ise en az yüzde 50’si ortak seçim ittifakı çatısı altında seçimlere girmektedirler.²³⁷

Seçim ittifakları Brezilya’da olduğu gibi Meksika’da da seçim kanunları ile ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bunun en önemli sebebi ise partilerin oylarının hiçbir zaman yüksek oranlara ulaşamaması ve seçimlerde ittifak kurmanın zorunlu hale gelmiş olmasıdır. Örneğin yapılan son üç başkanlık seçiminde de Başkanın belirlenmesinde seçim ittifakları birinci derecede rol oynamıştır. Seçim ittifaklarının kanunla düzenlendiği Meksika’da, seçim sonrası koalisyonlar da yasalarla ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş ve Meksika Devlet Başkanına yürütmenin başı olarak koalisyon hükümeti kurma yetkisi tanınmıştır.

Meksika’da seçim öncesi ve sonrasında yapılan ittifaklar ile istikrarlı bir yönetim sağlanmaya çalışılmışsa da bunda pek başarılı olunamamıştır. Ekonomik kriz, enflasyon, yolsuzluk ve işsizlik gibi büyük sorunların gölgesinde yapılan 2018 başkanlık seçimlerinde, solcu aday Andres Manuel Lopez Obrador geçerli oyların yaklaşık yüzde 53’ünü alarak seçimleri kazanmıştır. Bu seçimlerde sağ ve sol görüşten bir grup partinin kurduğu “*Meksika*

²³⁶ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 17. ŞENÇELEBİ (2021), a.g.e. s. 35.

²³⁷ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 18.

İçin Cepheye” adlı seçim ittifakı ise Obrador’a karşı Ricardo Anaya’yı desteklemiş fakat Anaya oyların yalnızca yaklaşık yüzde 23’ünü alabilmiştir.²³⁸

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Meksika	500 üyeli Temsilciler Meclisi’nin 300’ü çoğunluk, 200’ü ise nispi temsil sistemine göre belirlendiği karma seçim sistemi mevcuttur. Başkan ise tek turlu basit çoğunluk sistemine göre seçilir.	Ulusal seçim barajı yoktur. % 3 bölgesel baraj uygulanmaktadır. Bir parti aldığı oydan bağımsız olarak 300’den fazla üye ile temsil edilemez.	Hem başkanlık hem parlamento seçimlerinde yapılabilecek ittifaklar Meksika Seçim Kanunu ile ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Başkanlık ve Meclis seçimlerinde ittifaklara sıklıkla rastlanmaktadır.

2.1.3.4. Güney Kore’de seçim ittifakları

Güney Kore Cumhuriyeti yasama organı tek Meclisten (National Assembly / Kukhoe) oluşan, başkanlık sistemini benimsemiş demokratik bir ülkedir. Yasama organı 300 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler 4 yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Başkan halk tarafından doğrudan seçimlerle 5 yıllığına seçilir.²³⁹

Güney Kore’de seçimler karma üyeli ve orantılı bir sisteme göre yapılır. Yasama organı olan Parlamantonun 300 üyesinden 253’ü çoğunluk seçim sistemine göre, 17 üye ise nispi temsil sistemine göre ve ülke seçim barajı olan yüzde 3 dikkate alınarak belirlenir. Geri kalan 30 üye ise denkleştirme yapılması amacıyla partilere sandalye olarak dağıtılır. Seçim sonucunun çoğunluk sistemine göre yapıldığı 5 seçim çevresinde seçimden en çok oyu alan parti ülke seçim barajından muafır.²⁴⁰

Devlet Başkanı halk tarafından basit çoğunluk sistemine göre seçilir. Güney Kore başkanlık seçimleri Meksika’da olduğu gibi tek turludur, geçerli oyların basit çoğunluğunu alan aday 5 yıl için Başkan seçilir. Başkanlık seçimlerine tek adayın girmesi durumunda

²³⁸ “Meksika’da Solcu Adayın Tarihi Zaferi: Yüzde 30 Farkla Kazandı”, NTV, Yayın Tarihi: 02.07.2018, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/meksikada-solcu-adayin-tarihi-zaferi-30-puan-farkla-kazandi,0KBVhpW9x0aSZdbb9-ZkkQ/cIBKGejyM0qZrvNJzkB76A>, E.T. 28.01.2023.

²³⁹ BARIN (2019), a.g.m. s. 16.

²⁴⁰ TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, “Dünyada Seçim Sistemleri”, s. 145 vd.

geçerli oyların üçte birini alan aday başkan olarak seçilir. 5 yıllık görev süresi dolan başkan yeniden aday olamaz.²⁴¹

Güney Kore’de, özellikle başkanlık seçimlerinde, seçim ittifaklarının yapılmasına sıklıkla rastlanmaktadır. 1990’lar sonrasında yapılan her başkanlık seçiminde ez az bir seçim ittifakının kurulduğu Güney Kore’de, genellikle ittifakın desteklediği adayların kazandığı gözlenmiştir. Bu tarihten önce kurulan seçim ittifakları ya istikrarlı bir şekilde sürmemiş ya da eski askeri diktatörlük ideolojisine sahip adaylar karşısında başarı gösterememiştir.²⁴² Eski askeri diktatörlük rejiminde sert kuralların uygulanması, seçim ittifakı anlayışının gelişmesine engel olmuştur.

Güney Kore’de Devlet Başkanı ilk kez 1987 yılında halk tarafından seçilmiştir. Hiçbir partinin adayının tek başına kazanamayacağını açık olduğu seçimlerde partiler, tek aday üzerinde anlaşmaya varamamış, bunun sonucunda da askeri rejimin adayı Rah Tae Woo Başkan seçilmiştir. Bu tarihten sonra, siyasi partiler açısından seçimleri kazanabilmenin en etkili yolunun seçim ittifakı yapmak olduğu gerçeği açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.²⁴³

1987 yılında yapılan başkanlık seçimleri sonrasında yapılan seçimlerde siyasi partiler arasında seçim ittifakları kurulmuş ve seçimlerde iş birliği yapılmıştır. Güney Kore Seçim Kanunu’nda ittifakların niteliğini belirleyen veya ittifaklara sınırlar çizen düzenlemeler yoktur. İttifaklar başlangıçta parti birleşmeleri şeklinde ortaya çıkmış olsa da, günümüzde genel itibariyle siyasi partilerin seçim işbirlikleri yaptıkları oluşumlar olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Güney Kore başkanlık sisteminin kendine özgü ve Başkan eksenli yapısının bir sonucu olarak, gerek Başkanlık ve Parlamento seçimlerinde gerekse yerel seçimlerde lider odaklı seçim ittifakları kurulmaktadır.²⁴⁴

Güney Kore’de, özellikle başkanlık seçimlerinde kurulan seçim ittifaklarının Parlamento seçimlerinde devam etmesi istikrar sağlanabilmesi açısından önemli olmuştur. Bu durum seçim ittifaklarını her geçen gün daha da vazgeçilmez hale getirmiştir. Ayrıca Güney Kore Anayasası’na göre Başkanın sadece bir dönem (5 yıl) için seçilebilmesi,

²⁴¹ Kore Cumhuriyeti Anayasası m. 67 vd., *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*, “Seçim Sistemleri ve Siyasi Partiler”, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara 2022, s. 232.

²⁴² MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 19.

²⁴³ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 20.

²⁴⁴ FENDOĞLU (2022), a.g.e. s. 402.

Başkanın yeniden aday olmasının kanun ile yasaklanması da seçim ittifakları kurulmasına etki eden faktörlerden biridir.

Başkanın tek dönem için seçilebildiği Güney Kore’de, ittifaka dâhil olan herhangi bir partinin adayının ittifak tarafından desteklenerek Başkan olduğu durumlarda, ikinci dönem için diğer partinin adayının Başkan adayı olarak desteklenmesi anlaşması yapılmasına rastlanmaktadır. Böylelikle farklı bir tür seçim ittifakı oluşumu ortaya çıkmaktadır. Bu çeşit bir ittifak anlaşması 1992 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde yaşanmış, fakat ittifak ortağı olan ve Başkanın ilk dönem kendi bünyesinden seçilmiş olduğu siyasi partinin bu kararından vazgeçmesi, seçim ittifaklarına olan inancın ve ittifak kurulan partilerin birbirlerine duyduğu güvenin zedelenmesine sebep olmuştur.²⁴⁵

Ülke	Seçim Sistemi	Seçim Barajı	Seçim İttifakları
Güney Kore	Karma üyeli orantılı seçim sistemi uygulanmaktadır. 300 üyeli parlamentonun 253 üyesi çoğunluk, 17’si nispi temsil sistemine göre belirlenir. Başkan ise tek turlu basit çoğunluk sistemine göre belirlenir.	Ulusal seçim barajı % 3. Çoğunluk sistemine göre belirlenen beş seçim çevresinde seçimi kazanan partiler seçim barajından muaftır.	Seçim kanunlarında seçim ittifaklarının niteliğini belirleyen veya sınırlar çizen düzenlemeler yoktur. Seçim işbirlikleri şeklinde yapılan ittifaklar sıklıkla başkanlık seçimlerinde gündeme gelmektedir.

²⁴⁵ 1992 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde İttifak adayı Kim Young Sam Başkan olarak seçilmiş ve ittifak ortağı olan diğer partinin üyesi Kim Jong Pil’e Başbakanlık ve sonraki dönem için de Başkanlık seçimlerinde aday olması sözü vermiştir. Başkanlık seçimleri akabinde Kim Young Sam’in bu karardan vazgeçtiğini ilan etmesi hem seçim ittifaklarının güvenilirliğine zarar vermiş hem de ittifakların yapılış usullerinin de değişmesine sebep olmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nebi Miş ve Hazal Duran, “Seçim İttifakları”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Sayı.232, Şubat 2018, s. 20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SEÇİM İTTİFAKLARI

3.1. 2018 Öncesinde Türkiye’de Seçim İttifakları

Seçimlerde ittifak yapılmasını mümkün hale getiren yasa değişikliği teklifinin 21 Şubat 2018 tarihinde TBMM’ye sunulması ile Türkiye’de yeni bir sürece girilmiştir.²⁴⁶ Bu sürecin en önemli adımı olarak, 13 Mart 2018 tarihinde 26 maddeden oluşan ve seçim ittifakı düzenlemesini de içeren 7102 sayılı kanun²⁴⁷ TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe girmiş ve seçim ittifakları yasal hale getirilmiştir. Bu değişiklikten önce siyasi partiler arasında ittifak yapılmasına engel olan düzenlemeler söz konusu olmasına rağmen, bu düzenlemeler partilerin ittifak kurarak seçimlere girmesinin önüne tamamen geçememiştir. Bu sebeple 2018 tarihine kadar yapılan ittifaklar siyasi partilerin kanuna karşı hile yoluna başvurarak yaptıkları ittifaklar olarak tarihe geçmişlerdir.

Bu başlıkta seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilmeyen hatta kanuni düzenlemelerle seçim ittifaklarının yasaklandığı 2018 öncesi dönemi değerlendireceğiz. Siyasi partilerin seçimlere ittifak kurarak girmelerini yasaklayan düzenlemeleri ve bu yasaklara rağmen gerçekleşen seçim ittifaklarını ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalışacağız. Fakat bundan önce Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılmış olan seçimlere, bu seçimlerde uygulanmış olan seçim sistemlerine ve bu sistemlerin temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında değerlendirilmesine yer vereceğiz. Ayrıca seçim barajı uygulamasını hukuki yönleriyle ele alacağız.

3.1.1. 2018 öncesinde Türkiye’de seçim sistemleri

Seçim ittifaklarına sebep olan faktörlerin başında, ülkelerin seçim sistemi tercihlerinin geldiğini çok kere vurguladık. Bu sebeple bu başlıkta Türkiye’de 2018 seçim ittifakı

²⁴⁶ MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, “Seçim İttifakları”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları, Sayı: 232, Şubat 2018. s. 8.

²⁴⁷ 13 Mart 2018 Tarih ve 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm>, E.T. 25.04.2023.

düzenlemesine kadar yapılmış olan seçimlerde uygulanan seçim sistemlerini ifade etmekte fayda görüyoruz.

Türk siyasi hayatında halkın devlet yönetiminde söz sahibi olmasına imkân veren ilk yenilikler Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Tanzimat Dönemi'nde²⁴⁸ yaşanmıştır.²⁴⁹ İlk Osmanlı Anayasası olarak sayılabilecek *Kanun-i Esasi* (1876), üyeleri 4 yılda bir halk tarafından seçilecek üyelere oluşan Heyet-i Mebusan'ın kurulmasını düzenlemektedir. Akabinde 1877 yılında yapılan ilk Parlamento seçimlerinde iki dereceli bir seçim sistemi uygulanmıştır. Buna göre; seçimlerin ilk derecesinde ikinci derecenin seçmenleri belirlenecek, bu ikinci derece seçmenler ise milletvekillerini seçeceklerdir. Bu süreç 1878 yılında II. Abdülhamit'in Meclis'i tatil ilan etmesiyle son bulmuş ve 1908 yılında Sultan'ın seçimlerin yenilenmesine karar verdiği süreye kadar devam etmiştir. “*İki dereceli çoğunluk seçim sistemi*”, Osmanlı Devleti döneminde yapılan 1912, 1914, 1919 seçimlerinde de devam ederek Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği döneme kadar sürmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili hayata geçtiği 1946'da yapılan seçimlerde ise ilk kez “*tek dereceli seçim sistemi*” uygulanmıştır.²⁵⁰ Bu tarihten 1961 Anayasası'na kadar yapılan seçimlerde tek dereceli çoğunluk seçim sistemi uygulanmıştır. 1961 yılında düzenlenen Milletvekili Seçim Kanunu'na²⁵¹ göre ise seçimlerin bundan sonra nispi temsil sistemine göre yapılmasına karar verilmiştir. Bu tarihten sonraki tüm seçimlerde nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır.

Her ne kadar hem yerel yönetimler ve TBMM üyeleri hem de Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği rejimlerde Cumhurbaşkanlığı makamı seçimlerle belirleniyor olsa da, biz burada 1946 yılından itibaren Türkiye'de yapılan TBMM seçimlerini ve bu seçimlerdeki seçim sisteminin ne olduğunu ifade etmenin, Türkiye seçim tarihi açısından daha anlamlı olduğunu düşünmekteyiz.

²⁴⁸ Tanzimat Dönemi; Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1839 yılında Tanzimât Fermânı olarak bilinen “*Gülhane Hatt-ı Şerifi*”nin okunmasıyla başlayan modernleşme ve yenileşme dönemine verilen addır. Tanzimât Dönemi 1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkması ve Meşrutiyet'in ilânıyla sona ermiş kabul edilir.

²⁴⁹ GÜNEŞ, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet*, C.1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 14, Ankara, 1996. s. 40.

²⁵⁰ UZUN, Mehmet Salih, “Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye'de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2018, s. 41.

²⁵¹ 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, m.1.

1946 tarihi itibarıyla Türkiye’de yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri ve uygulanan seçim sistemleri şu şekildedir:²⁵²

Seçim Yılı	Seçim Sistemi	Seçim Barajı
1946, 1950, 1954, 1957	Liste Usulü Çoğunluk	Yok
1961	Nispi Temsil, d’Hondt	Çevre Barajı ²⁵³
1965	Nispi Temsil, Milli Bakiye Usulü ²⁵⁴	Yok
1969, 1973, 1977	Nispi Temsil, d’Hondt	Yok
1983	Nispi Temsil, d’Hondt	Çift Baraj ²⁵⁵
1987, 1991	Karma Sistem (Nispi Temsil+Çoğunluk), Kontenjan Usulü, d’Hondt	Çift Baraj
1995, 1999, 2002, 2007, 2011, 2015 Haziran ve 2015 Kasım ²⁵⁶	Nispi Temsil, d’Hondt	%10 Ülke Barajı

Türkiye’de uygulanan barajlı (çift barajlı ya da ülke barajlı) seçim sistemi ve barajın yüzde 10 gibi yüksek bir oran olarak uygulanması, siyasi partileri seçimlerde yasal olarak izin verilmemesine rağmen seçim ittifaklarına yönlendirmiştir. Seçim ittifakları sayesinde, siyasi partiler hem ülke barajını daha kolay aşarak mecliste temsil edilme imkânını elde etmiş, hem de devlet desteğinden (hazine yardımı) faydalanma olanağına kavuşmuşlardır.

Türkiye’de uygulanan seçim barajının yüksekliği seçim ittifaklarının yapılması sonucunu doğurmasının yanında, barajın parçalı bir Parlamento yapısının önüne geçerek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak olarak ifade edilen amacına da ulaşamamıştır.

²⁵² Bu liste TUNCER, Erol, "Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s. 167-182 makalesinin 169. sayfasından uyarlanmıştır.

²⁵³ 306 sayılı Kanun’un 32. Maddesine göre çevre barajı yönteminde; “her seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı toplamı, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına bölünerek öncelikle bir “basit seçim sayısı” bulunur. Bu sayıdan daha az oy alan partiler ya da bağımsız adaylar o seçim çevresinden milletvekili çıkaramazlar. Milletvekillikleri, bu sayıyı (çevre barajını) geçen partiler ve bağımsızlar arasında dağıtılır. Bu dağıtım da d’Hondt yöntemine göre, yani partilerin aldığı oylar ayrı ayrı sırasıyla 1’e, 2’ye, 3’e, 4’e,... (o çevreden çıkacak milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar) bölünmek suretiyle büyükten küçüğe sıralanarak dağıtılır.”

²⁵⁴ Milli Bakiye Usulüne (ulusal artık yöntemi) göre seçim çevrelerinde değerlendirilmeyen oylar ve sandalyeler ülke düzeyinde birleştirilerek partilere dağıtılmaktaydı. Bu şekilde kullanılan her oy değerlendirilerek en az oyu alan partilere dahi temsil imkânı verilmesi amaçlanmıştır. Bu yöntem Türkiye’de sadece 1965 yılındaki seçimlerde uygulanmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Sami TÜRK, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 22 (1), ss. 75-113, 2006, s.90.

²⁵⁵ 1983 yılındaki seçimlerde uygulanan çift barajlı yöntemine göre; siyasi partilerin seçimlerde milletvekili çıkarabilmeleri için hem ülke genelinde geçerli oyların en az yüzde 10’unu almaları, hem de bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların o seçim çevresinden çıkarılabilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilen seçim sayısından az oy almamaları gerekiyordu.

²⁵⁶ 7 Haziran 2015 yılında yapılan Millet Meclisi seçimlerinin ardından yeni hükümetin 45 günlük süre içinde kurulamaması sebebiyle dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Anayasa’nın 116. Maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir. Yenilenen seçimler ise 1 Kasım 2015 tarihinde yapılmıştır.

2017 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ve 2018 yılındaki seçim ittifaklarını yasal olarak düzenleyen mevzuat ile seçim barajının ülke siyasetindeki etkisi kısmen zayıflamıştır.

3.1.1.1. Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında Türkiye’de seçim sistemleri

1982 Anayasası’nın 67. Maddesinin ikinci fıkrasındaki “*Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.*” düzenlemesi ile demokratik bir seçimin evrensel ilkeleri ifade edilmiştir. Aynı maddenin, bu maddeye 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanun ile eklenen altıncı fıkrasında ise “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” denilmiştir. 1982 Anayasası bu hükümle seçimlerde uygulanacak seçim sistemini belirlemek yerine, kanun koyucu tarafından seçimlerle ilgili düzenlemeler yapılırken ya da seçim sistemi belirlenirken göz önünde bulundurulması gereken iki temel ilkeyi ifade etmiştir.²⁵⁷ Türkiye’de seçim sistemleri ve seçimlerle ilgili diğer usul ve kurallar seçim kanunlarıyla düzenlenmektedir.

Önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz üzere temsilde adalet ilkesinin ağır bastığı bir seçim sistemi, özellikle parlamenter sistemlerde çok sayıda siyasi parti ve bağımsız adaydan oluşan parçalı bir parlamento yapısına sebebiyet vererek hükümetlerin kurulmasını zorlaştıracak ve bu durum da siyasi istikrarsızlıklara neden olabilecektir. Yönetimde istikrarın ağır bastığı bir seçim sistemi ise bazı siyasi partilerin aşırı temsiline bazılarının ise aldıkları oylara oranla daha az temsiline ya da hiç temsil edilememesine neden olmak suretiyle temsilde adaletsizliklere yol açabilecektir. İşte Anayasa koyucumuz 1982 Anayasasının 67. Maddesine 1995 yılında eklenen altıncı fıkra ile bu iki ilkenin bağdaştırılarak seçim sistemlerinin neden olabileceği yönetim istikrarsızlıkları ile temsil adaletsizliklerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır.²⁵⁸

²⁵⁷ TÜRK, Hikmet Sami, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 22 (1), ss. 75-113, 2006, s. 106.

²⁵⁸ TÜRK (2006), a.g.m. s. 106.

Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri doktrinde birbiri ile bağdaşması “güç ya da imkânsız” olan iki ilke olarak tanımlanmıştır.²⁵⁹ İki ilke arasındaki bu zıtlığa rağmen Anayasa’da yer alan ve Anayasa Mahkemesi’nin norm denetimine tabi olan 67. maddenin 6. fıkrası ancak Türkiye’nin seçim tarihi dikkate alındığında anlam kazanır. Türkiye’de çok partili hayata geçilen 1946 yılından 1960 tarihine kadar yapılan seçimlerde uygulanan tek turlu listeli çoğunluk seçim sisteminin küçük siyasi partilerin mecliste sandalye sahibi olmasına imkân vermeyen yapısı temsilde adaletsizliklere yol açmıştır.²⁶⁰ Temsilde adaletsizliği önlemek maksadıyla 1960 yılından sonra yapılan seçimlerde nispi temsil seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Nispi temsil sisteminin uygulanmaya başlanması ile birlikte temsilde adaletsizliğin önüne geçilmiş fakat bu kez de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde çok sayıda siyasi partinin temsil edilmesi ile oluşan parçalı yapı ve parlamenter sistemin bir özelliği olarak yürütme organının yasama organı içinden seçilmesi sebebiyle yönetimde istikrar aleyhine sonuçlar ortaya çıkmıştır.²⁶¹ Bu dönemde seçimler sonrasında istikrarlı hükümetlerin kurulması zorlaşmış, siyasi istikrarsızlıklara neden olduğu kabul edilen koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Bunun sonucunda seçim sisteminde yönetimde istikrarı sağlamaya yönelik olarak seçim barajı uygulanmaya başlanmıştır.²⁶² Görüldüğü üzere Anayasaya 1995 yılında eklenen 67.maddenin altıncı fıkrasının amacı, her ne kadar doktrinde “son derece zor” hatta “mümkün değil” şeklinde ifade edilse de, tercih edilen seçim sistemi sonucunda temsilde adalet ile yönetimde istikrar ilkeleri arasında bozulan dengeyi mümkün olduğu ölçüde tesis etmektir.

1995 yılında Anayasaya eklenerek yürürlüğe giren ve seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrarı bağdaştıracak şekilde düzenlenmesini öngören ek fıkra sonrasında 4125 sayılı kanunla Milletvekili Seçim Kanunu’nda bazı değişiklikler yapılmıştır.²⁶³ Bu değişikliklerle birlikte kontenjan adaylığı ve tercihli oy sistemi kaldırılmıştır. Temsilde adaletin sağlanması açısından seçim çevreleri büyümüştür. Çıkardığı milletvekili sayısı 1, 2 ya da 3 olan illerdeki çevre barajı yüzde 25 olarak belirlenmiş fakat bu hüküm Anayasanın 67. Maddesinin 6. Fıkrası uyarınca “*temsilde adalet*

²⁵⁹ YAVAŞGEL, Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Aralık 2004, s. 146.

²⁶⁰ TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2013, s. 344.

²⁶¹ ORMANOĞLU, Hatice Derya, “Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 76.

²⁶² SABUNCU, M. Yavuz, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, 22 (1), ss. 191-197, 2006, s. 193.

²⁶³ ÖZBUDUN, Ergun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 97.

ilkesi" ile bağdaşmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir.²⁶⁴ Bu maddenin iptalinden sonra TBMM'deki 550 milletvekilinin 100'ünün "Türkiye Milletvekili" olarak seçilmesi ve yüzde 10 ülke seçim barajının yanında yüzde 10 seçim çevresi barajı getirilmesine yönelik yapılan düzenlemeler de yine Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir.²⁶⁵ AYM'nin 1995/59 sayılı iptal kararı temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bağdaştırılmasına örnek olmasının yanında, bu ilkeleri bağdaştırmanın ne anlama geldiğini ve amacının ne olduğunu ifade etmesi bakımından da önemlidir. Kararda şöyle denilmektedir:

*".....seçim yasalarının "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceğini öngörmektedir. Amaç, seçmen istencinin yasama organına olabildiğince uygun yansımadır. Toplumsal istemlerin ve yeğlemelerin yasama organına tam olarak yansımaları sağlayacak yöntemleri içeren sistemlerin en uygununu, en doyurucusunu, başka bir anlatımla hiçbir yakınmaya yol açmayanını edinmek olanaksız ise de yakınmaya en az neden olanı yeğlemek olanaklıdır. Seçimlerde ideal bir sistem bulunmamış olmakla birlikte ülke koşulları ve anayasal gerekler karşısında yasal düzenlemeleri gerçekleştirerek Anayasa'ya en uygununu almak ya da aykırı olanını bırakmak gerekir. Az oyla çok temsilci getiren, böylece sağladığı fazla milletvekilleriyle aşırı temsil durumunu getiren sistem Anayasa'nın temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmaz....İstikrar sağlayacağı sanılarak getirilen adaletsiz sistemlerin, toplumsal gelişmeleri önemli ölçüde engelleyen sonuçları olduğu bilimsel araştırmalarla açıklanmaktadır. Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. Kimi durumlarda birbirinin karşısı gibi görünen bu iki ilkenin demokrasinin doğal aracı sayılan seçimlerde birbirini dengeleyecek ve tümleyecek biçimde birlikteliğine önem verilmelidir."*²⁶⁶

1995 yılına kadar seçim kanunlarının düzenlemesi ile ilgili vermiş olduğu kararlarında yasama organının takdir yetkisine vurgu yapan ve özellikle yönetimde istikrar lehine kararlar veren AYM bu içtihadından vazgeçerek, bu tarihten sonraki kararlarında yönetimde istikrarın sağlanması uğruna temsilde adalet ilkesinden vazgeçilemeyeceğini

²⁶⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 18.11.1995 tarih ve 1995/54 Esas, 1995/59 Karar sayılı Kararı.

²⁶⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 18.11.1995 tarih ve 1995/54 Esas 1995/59 Karar sayılı Kararı.

²⁶⁶ AYM, E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995, AYMKD. 31/II, s. 852.

vurgulamıştır.²⁶⁷ Anayasanın 67. Maddesinin 6. Fıkrası hükmü seçim kanunları açısından Anayasa Mahkemesi'nin takdir yetkisini ve norm denetimini genişletmiştir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu iptal kararlarıyla seçim kanunlarının ve seçim sisteminin şekillenmesinde önemli bir role sahip olmuştur.²⁶⁸ 1995 yılında seçim mevzuatında yapılan değişiklikler, daha sonradan yapılan küçük değişiklikler ile birlikte, 1995, 1999, 2002, 2007, 2011 ve 2015 Haziran ve 2015 Kasım milletvekili seçimlerinde uygulanmıştır.

3.1.1.2. Türkiye’de seçim barajı uygulaması

Türkiye’de tek turlu çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı 1960 yılına kadar yapılan seçimlerde yalnızca istikrarın sağlanması hedeflenmiş, bir seçim çevresinde oyların çoğunluğunu alan partilerin o seçim çevresindeki tüm milletvekillerine sahip olduğu, temsilde oldukça adaletsiz bir sistem meydana gelmiştir.²⁶⁹ Seçim sisteminin sebep olduğu temsil adaletsizliklerini engellemek maksadıyla 1961 yılında seçim sistemi değiştirilmiş ve nispi temsil sistemine geçilmiştir.²⁷⁰ Nispi temsil sisteminin uygulandığı yıllarda parlamentoda çok sayıda siyasi partiden oluşan parçalı bir yapının meydana gelmemesi ve yönetimde istikrarın tesis edilmesi adına, yasa koyucu seçim sistemine ek olarak seçim barajı uygulanması yolunu tercih etmiştir.²⁷¹

Seçim barajı, parlamentoda oluşabilecek aşırı temsili önlemek suretiyle yönetimde istikrarı sağlamak amacıyla özellikle nispi temsil sistemlerinde uygulanan ve bir partinin parlamentoda sandalye sahibi olması için alması gereken minimum oy ya da oranı ifade etmektedir. Seçim barajlarının uygulanıp uygulanmaması, baraj oranının yüksek ya da düşük

²⁶⁷ YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 55, Sayı 1-2, ss. 103-150, 1996, s. 103. UZELTÜRK, Sultan TAHMAZOĞLU, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemi”, *Anayasa Yargısı*, S. 22/1, ss. 237-278, 2006, s. 240.

²⁶⁸ TÜRK, 2006, a.g.m. s. 107.

²⁶⁹ TEZİÇ (2013), a.g.e. s. 343.

²⁷⁰ 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası yürürlüğe konan 1961 Anayasası döneminde yapılan. “26 Nisan 1961 tarih ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” ile Türkiye’de nispi temsil sistemine geçilmiş ve bu sistem ilk kez 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanmıştır. Yasama organının iki kanatlı olduğu bu dönemde Temsilciler Meclisi seçimleri 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu uyarınca çevre barajlı d’Hondt sistemine göre, Cumhuriyet Senatosu seçimleri ise 304 sayılı Kanun uyarınca basit çoğunluk sistemine göre yapılmıştır. Daha sonra 477 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonrası hem Temsilciler Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin nispi temsil sistemine göre yapılmasına karar verilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Abdurrahman; “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, ss. 63-110, 2008, s. 83.

²⁷¹ SABUNCU (2006), a.g.m. s. 193.

olması ya da uygulanan seçim barajının istikrarı sağlama noktasında başarılı olup olmadığı sadece seçim sistemine değil, bunun yanında ülkelerin parti sistemine, hükümet sistemine ve siyasal yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.²⁷² Seçim barajı uygulaması Türkiye siyaseti açısından da istikrarlı hükümetlerin kurulması bağlamında tek başına etkili olan bir faktör olmamıştır. Her halükarda seçim barajlarının parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin sayısını azaltarak temsilde adaleti kısıtlayan bir “seçim engeli” olduğu ifade edilmektedir.²⁷³

Türkiye seçim sisteminde nispi temsil sistemine geçilen 1961 yılına kadar seçim barajlarına rastlanmamaktadır. Seçim barajı ilk kez, 27 Mayıs İhtilalinden sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasası döneminde 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile seçimlerin nispi temsilin çevre barajlı d’Hondt sistemine göre yapılmasının düzenlenmesiyle uygulanmıştır. 1965 yılında seçim kanunlarında yapılan değişiklik ile nispi temsilin “Milli Bakiye” sistemine geçilmiş, aynı yıl yapılan seçimler bu yöntemle yapılmıştır. 1968 yılında 1036 sayılı Kanunla çevre barajlı d’Hondt sistemine geri dönmüş fakat bu düzenleme Anayasa Mahkemesi’nin verdiği iptal kararı neticesinde uygulanmamıştır. AYM çevre barajı düzenlemesini “*demokratik hukuk devleti ilkesi, seçimlerin serbestliği ilkesi ve seçme ve seçilme hakkına aykırılık*” gerekçeleri ile iptal etmiştir.²⁷⁴ Mahkemenin vermiş olduğu bu karar, yasamanın “takdir hakkına müdahale” olarak yorumlanmaktadır.²⁷⁵ Bu tarihten itibaren 1982 Anayasası’na kadar yapılan seçimlerde nispi temsilin barajsız d’Hondt sistemi uygulanmıştır.

1982 Anayasası döneminde 10.06.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile basit seçim sayılı çevre barajı ve yüzde 10 ülke barajının birlikte uygulandığı çift barajlı sisteme geçilmiştir. 1987 yılında 2839 sayılı kanunun ve yüzde 10 seçim barajının iptali istemiyle açılan dava Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilerek yüzde 10 ülke barajı Anayasaya aykırı bulunmamıştır.²⁷⁶ Bu tarihten sonra da Anayasa Mahkemesi yüzde 10 ülke barajının Anayasaya aykırı olmadığı yönündeki içtihadını istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür. 1995 yılında Anayasanın 67. maddesine “*seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde*

²⁷² EREN, Abdurrahman; “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, ss. 63-110, 2008, s. 73.

²⁷³ SARTORI, Giovanni, Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s. 23.

²⁷⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1968/15, K. 1968/13, Karar Tarihi: 3, 4 ve 6.05.1968.

²⁷⁵ FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Anayasa Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2022, s. 395.

²⁷⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1987/23, K. 1987/27, Karar Tarihi: 9/10/1987.

istikrar ilkelerini bağdaştıracak şekilde düzenlenir.” hükmü eklenmiş, sonrasında 4125 sayılı Kanun ile seçim kanunlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden seçim çevresi barajına ilişkin olarak; bir, iki ya da üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde çevre barajının yüzde 25 olması hükmü temsilde adalet ilkesini zedelediği ve bu sebeple Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle AYM kararıyla iptal edilmiştir.²⁷⁷ Aynı kararda AYM, seçim çevresi ile birlikte uygulanan yüzde 10 ülke barajının yönetimde istikrarı sağladığından hareketle, temsilde adalet ilkesine aykırı olmadığını vurgulamıştır.²⁷⁸

Anayasa Mahkemesi’ne vatandaşların bireysel başvuru yapabilmesinin yolunun açıldığı 2012 yılından sonra yüzde 10 ülke seçim barajının Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ileri sürülerek yapılan başvurular usul yönünden reddedilmiştir.²⁷⁹ Ayrıca 2002 milletvekili seçimlerinde aday oldukları Şırnak ilinde geçerli oyların yaklaşık yüzde 46’sını almalarına rağmen, partilerinin aldığı toplam oy yüzde 10 ülke barajını aşmadığı için milletvekili seçilemeyen Resul Sadak ve Sedat Yumak tarafından serbest seçim hakkının ihlali gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru yapılmıştır. AİHM 2007 yılında vermiş olduğu kararında, Türkiye’de geçerli olan seçim barajının diğer ülkelere göre yüksek olmakla birlikte, seçim barajı oranının belirlenmesi hususunun devletlerin takdir marjı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 No’lu Protokol’ün 3. Maddesinde²⁸⁰ düzenlenen “serbest seçim hakkını” ihlal etmediğine hükmetmiştir.²⁸¹ Mahkeme kararında ayrıca Türkiye’de 1970’li yıllarda yaşanan istikrarsızlıklara vurgu yaparak, uygulanan seçim barajının amacının parlamentoda oluşacak parçalı yapıyı önlemek ve bu suretle ortaya çıkabilecek bir istikrarsızlığı engellemek olduğunu ifade etmiştir.

AİHM’nin vermiş olduğu bu kararında dikkat çeken ayrıntılarından biri de kararın verildiği tarihte yürürlükte olan 2839 sayılı kanunun 16. Maddesine atıfla seçim ittifaklarının hukuken yasak olmasına vurgu yapmasıdır. Mahkeme seçim ittifakı yasağını Türkiye seçim sisteminin zayıf yanlarından biri olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, seçim ittifaklarına izin

²⁷⁷ AYM, E. 1995/54, K. 1995/59, Karar Tarihi: 18.11.1995.

²⁷⁸ HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.11, S. 1-2, ss. 17-37, 2007, s. 29.

²⁷⁹ Anayasa Mahkemesi, Başvuru No: 2014/8842, Karar Tarihi: 06.01.2015, R.G. Tarih-Sayı: 5/3/2015-29286.

²⁸⁰ Die Europäische Menschenrechtskonvention (EMRK), Zusatzprotokoll zur Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Art 3 Recht auf freie Wahlen.

²⁸¹ AİHM, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, Karar Tarihi: 08.07.2008.

vermeyen düzenlemelerin küçük partileri muvazaalı yollarla kanunları aşma ve büyük partilerle birlikte seçimlere girme yoluna ittiğini ifade etmiştir. Mahkeme ayrıca 2002 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde seçim barajının ilk kez bu kadar yüksek seviyede temsil adaletsizliğine sebep olduğuna vurgu yapmıştır.²⁸²

Yüksek seçim barajlarının neden olduğu temsilde adaletsizlikleri gidermenin yollarından biri barajı kaldırmak ya da daha düşük oranlarda seçim barajı uygulamaktır. Fakat daha önce de zikrettiğimiz gibi nispi temsil seçim sistemleri barajsız uygulandığı takdirde çok sayıda siyasi partinin temsil edildiği bir parlamento yapısına sebep olarak beraberinde istikrarsızlık getirebilmektedir. Seçim ittifakları ile hem Anayasaya uygun olarak “*temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bağdaştırılması*” mümkün olacak hem de seçim barajlarının temsilde adaleti kısıtlayan etkisi hafifletilmiş olacaktır.

Yukarıda ifade edilen gerekçelerle Türkiye’de 2018 yılında seçim ittifaklarına yasal olarak imkân veren düzenlemeler yapılmış fakat seçim barajı %10 olarak devam etmiştir. Bu düzenlemeye göre seçimlere ittifak halinde girilmesi halinde %10 seçim barajı ittifak için geçerli olacak, ittifaka dâhil olan siyasi partiler için ayrıca bir baraj hesabı yapılmayacaktır. Bunun dışında seçimlere kendi tüzel kişiliği ile herhangi bir ittifaka dâhil olmadan tek başına giren siyasi partiler için de baraj oranı %10 olacaktır. 7393 sayılı 31.03.2022 tarihli kanun değişikliği ile seçim barajı yüzde 7’ye düşürülmüştür. Seçim ittifaklarını düzenleyen bu iki kanunu, getirdiği yenilikleri ve ittifakın milletvekili dağılımına olan etkilerini ileriki başlıklarda daha ayrıntılı ele alacağız.

3.1.2. 2018 öncesi dönemde seçim ittifaklarını yasaklayan düzenlemeler

Türk siyasi tarihinde seçimlere ittifak kurarak girmek 25.05.1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nun 14/1. maddesinde “*Siyasi Partiler, müşterek liste halinde aday gösteremezler.*” ifadesiyle yasaklanmıştır.²⁸³ 1961 Anayasası döneminde yapılan tüm

²⁸² 3 Kasım 2002 22. Dönem Milletvekili seçim sonucuna göre meclise sadece iki siyasi parti ve 9 bağımsız milletvekili girebilmiştir. Bu seçimlerde geçerli oyların %34,26’sını alan AK Parti 363 milletvekili çıkararak meclisteki toplam vekil sayısının %66’sını kazanmıştır. CHP ise geçerli oyların %19,4’ünü alarak parlamentodaki toplam vekil sayısının %33’üne denk gelen 178 milletvekilinin sahibi olmuştur. 2002 seçimleri Türkiye’nin çok partili siyasi hayata geçişinden bu yana mecliste temsil edilen siyasi partilerin en az olduğu seçimler olarak tarihe geçmiştir. Seçim sonuçları için ayrıca bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009>, E.T. 19.06.2023.

²⁸³ ERDEM, Tarhan, *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları 1876-2013*, Doğan Kitap, İstanbul 2013, s. 289

seimlerde²⁸⁴ baraj uygulamasının olmadığı bir nispi temsil sisteminin uygulandığı düşünöldüğünde, bütün siyasi partilere mecliste temsil edilme imkânının zaten verilmekte olduğı ve partilerin seçimlere ittifak çatısı altında girmelerini gerektirecek bir durumun olmadığı söylenebilir, bu şekilde söz konusu yasaklamayı içeren bu düzenleme anlamlı bulunabilir. Nitekim bu durum 306 sayılı kanunun 14. Maddesinin gerekçesinde “*Nispi temsilde her fikir ve kanaatin temsil edilmesi esas olduğuna göre, siyasi partilerin müşterek liste yapmaları, sistemin bünyesine uygun görölmemiştir*” şeklinde ifade edilmiştir.

1980 Askeri Darbesi sonrası yürürlüğe giren 1982 Anayasası ve değişiklik yapılan diğer kanunlarla pek çok konuda olduğı gibi seçim kanunlarında da değişiklikler yapılmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, 1982 Anayasası döneminde yapılan bütün seçimlerde ya ölke barajı ya da çiftte baraj (hem ölke hem de seçim çevresi düzeyinde olmak üzere ikili baraj sistemi) uygulanmıştır. Bununla birlikte 2018 seçim yasası değişikliğine kadar Türkiye’de seçimlerde partilerin yasal olarak ittifak yapmasına engel olan düzenlemeler devam etmiştir.

10.06.1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nun “*Siyasi partilerin adayları ve bağımsız adaylar*” kenar başlığında yer alan 16. maddesinin 1.fıkrasında “*Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler.*” düzenlemesi, partilerin ittifak kurarak veya tek bir çatı altında seçimlere girmesini engellemektedir. Aynı zamanda 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun “*Tüzük ve Programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin sınırlamalar*” kenar başlığında yer alan 90. maddesinin 2. fıkrasına göre ise “*Siyasi Partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamayacakları gibi seçimlerde başka bir partiyi destekleme kararı da alamazlar.*” düzenlemesi ile seçim ittifakları yasaklanmaktaydı.

Yukarıda adı geçen düzenlemeler, siyasi partilerin seçimlerde ittifak yaptıklarını “resmi olarak açıklamalarını” veya “ortak liste halinde seçime girmelerini” yasaklamaktaydı. Fakat söz konusu bu yasaklar siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmasını tamamen imkânsız hale getirmemektedir. Aynı zamanda seçim ittifakını yasaklayan düzenlemelerin ihlali neticesinde siyasi partilere uygulanacak herhangi bir yaptırım da mevcut değildi.²⁸⁵ Aksine seçim barajının yüksek olması, küçük siyasi partileri hukuk dışı

²⁸⁴ Bahsedilen 1961-1983 yılları arasındaki dönemde yalnızca 1961 yılında yapılan Parlamento seçimlerinde çevre barajlı d’Hondt sistemi uygulanmış olup bunun dışındaki tüm seçimler barajsız seçimlerdir.

²⁸⁵ 1995 ve 2001 yıllarında yapılan köklü Anayasa değişiklikleriyle, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun “Siyasi Partilerle ilgili Yasaklar” başlığında yer alan pek çok yasak, SPK’nın 100. ve 101. maddelerinde yer

olarak nitelendirilebilecek muvazaalı yollarla (kanuna karşı hile ve ya kanunu dolanarak) bu yasakları aşma yoluna sevk etmekteydi.²⁸⁶

Siyasi partiler söz konusu bu yasakları kimi zaman herhangi bir resmi karar almaksızın, bir ya da daha fazla seçim bölgesinde aday göstermeyip başka bir partiyi desteklemek suretiyle aşmaktaydılar. Bazen de bu yasaklar, bir partinin aday ya da adaylarının başka bir siyasi parti listesinden seçimlere girmesi ve bu adayların seçimler sonrasında seçildikleri partilerden istifa ederek kendi partilerine geri dönmeleri yoluyla aşılmaktaydı.

3.1.3. 2018 öncesi dönemde Türkiye’de gerçekleşen seçim ittifakları

Bu başlıkta, “hangi siyasi partiler arasında, ne tür ittifakların, ne sıklıkla?” gündeme geldiğini daha somut bir şekilde ortaya koymak maksadıyla, 2018 seçim ittifakı düzenlemesinden önceki seçimlerde yapılan seçim işbirliklerini ve ittifakları, 1982 Anayasası öncesi ve sonrası dönem olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alacağız.

3.1.3.1. 1982 Anayasasına kadar gerçekleşen seçim ittifakları

Halkın seçimlerle yönetime katılmasına imkân veren düzenlemelerin Tanzimat’a kadar dayandığı Türk siyasi tarihinin ilk seçim ittifakı teşebbüsü 1919 yılında yapılan seçimlerde yaşanmıştır. İki dereceli çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı ve otuzdan fazla siyasi parti ve derneğin faaliyet gösterdiği bir dönemde, emek örgütleri ve sosyalistlerden oluşan büyük bir grup, temsilde adaletsizliği aşmanın tek yolunun, seçimlere ittifak halinde girmek olduğunu deklare etmişlerdir.²⁸⁷ Bunun dışında kurtuluş savaşının yaşandığı bu yıllarda ulusal bir birlik sağlanmasını amaçlayan “*Milli Kongre*” çatısı altında tüm ülkeyi kapsayan bir ittifak oluşturma mücadelesi verilmektedir. Bahse konu olan bu iki ittifak

alan “siyasi partilerle ilgili yasaklara aykırılık halinde dava açılması” kanun maddesinin kapsamından çıkarılmıştır. Böylelikle siyasi partilerin kapatılması yalnızca Anayasa’da sayılı sınırlı haller için tahdidi olarak düzenlenmiş, bu durumların dışındaki sebeplerle partilerin kapatılması olanaksız hale getirilmiştir. Bu şekilde SPK’nın 90. Maddesinin 2. Fıkrasında yer alan “*siyasi partilerin seçimlerde başka partileri destekleme kararı alma yasağı*” düzenlemesi de müeyyidesiz kalmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, Mehmet Salih; Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri, Doktora Tezi, Konya 2018. s. 189-193.

²⁸⁶ KUZU, Burhan, "Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1999, C. 16, s. 260.

²⁸⁷ ÜLKER, Erol, “1919 Seçimleri ve İstanbul’da Bir Sosyalist İttifak Girişimi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 304, 2019, s. 53.

oluşumu da ideolojik farklılıklar sebebiyle başarıya ulaşamamış olmakla birlikte Türk siyasi hayatının ilk ittifak arayışları olarak tarihe geçmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi, özellikle çok partili hayata geçilen 1950’li yıllardan sonra çok sayıda seçim ittifakı kurulduğuna tanıklık etmiştir. Özellikle 1954 yılında CMP ile CHP arasında yapılan seçim işbirliği görüşmeleri, seçim ittifaklarının yapılması bakımından milat olarak kabul edilebilir.²⁸⁸ Bu görüşmelerde her bir parti, güçlü olduğu bölgede ittifak kurduğu partilerin de desteği ile daha fazla oy almayı ve böylelikle ittifakın kendisi de yasama organında daha etkin olmayı başarabilecektir. Bu ittifak görüşmeleri sadece iki partinin (DP ve CHP) etkin olduğu siyasi bir ortamda gerçekleşmesi bakımından istisna olarak kabul edilmektedir. Ayrıca CMP ve CHP’nin siyasi ve ideolojik bakımdan birbirinden farklı partiler olmasına rağmen, DP iktidarını sonlandırmanın tek yolu olarak seçim ittifakı yapmayı denemeleri, sonucu başarısız olmasına rağmen, kayda değer ilk ittifak tecrübesidir.

1954 seçimlerinde DP’nin iktidarda kalmaya devam etmesi ve sonrasında Türkiye siyasetinin yaşadığı karmaşık dönem neticesinde farklı siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır. İktidar ve muhalefet arasındaki kutuplaşma ve siyasi gerginliklerin üst seviyeye çıktığı bu dönemde, 1957 yılında yapılan erken seçimlerde cumhuriyet tarihinin ikinci seçim ittifakı teşebbüsü olan CMP, CHP ve Hür Parti ittifak girişimi yaşanmıştır. Böylesine karışık bir siyasi ortamda, ideolojik açıdan farklı olmalarına rağmen muhalefet partileri, DP iktidarına son vermenin tek yolunun, aralarında bir işbirliği yapmak olduğu noktasında uzlaşmışlardır. Bu ittifak girişiminin diğer bir amacı da Mecliste Anayasayı değiştirecek sayıya ulaşmak ve böylece seçim sistemini değiştirerek nispi temsil sistemine geçmektir.²⁸⁹ DP iktidarının seçim kanununda yaptığı ve partilerin seçimlerde iş birliği yapmasını yasaklayan düzenlemeleri sebebiyle bu ittifak girişimi de başarısız bir teşebbüs olarak Türk siyasi tarihinde yerini almıştır.²⁹⁰

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile Türkiye’de seçim sistemi değişikliğine gidilmiş, çoğunluk seçim sisteminden nispi temsil seçim

²⁸⁸ DOĞAN, Saadettin, “Türkiye’de 2018 Seçimlerinde Gerçekleştirilen Seçim İttifakları: Rasyonel Tercih Kuramsalcılığı Temelli Kuramsal Bir Tahlil”, 2022 Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, s. 146.

²⁸⁹ AYGEN, Cemal, “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.17, Sayı:01, 1962, ss.211-214.

²⁹⁰ DOĞAN, Saadettin (2022), a.g.e. s. 148.

sistemine geçilmiştir. Bu değişiklikler çoğunluk seçim sisteminin meydana getirdiği temsilde adaletsizlik sorunlarını gidermek maksadıyla yapılmıştır. En küçük siyasi partilere dahi mecliste temsil edilme imkânının sunulmasının bir sonucu olarak, 1960 sonrası dönemden 1980 ihtilalinin yaşandığı dönem sonrasına kadar Türkiye’de seçim ittifakları gündeme gelmemiştir.

1980 ihtilali sonrası yürürlüğe giren 1982 Darbe Anayasası ile birlikte siyasi partilerin seçimlerde iş birliği yapmalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Yasal olarak seçim ittifaklarının yapılması engellenmiş olmasına rağmen; hem nispi temsil sisteminin sebep olduğu siyasi parti parçalanmışlıkları, hem de barajlı d’Hondt seçim sisteminin uygulanması, bu dönemde çok sayıda ittifak kurulmasına neden olmuştur.²⁹¹ Bu bağlamda 1982 sonrası dönemi ayrı bir başlıkta incelemek yerinde olacaktır.

3.1.3.2. 1982-2018 yılları arasında gerçekleşen seçim ittifakları

Seçim barajlarının küçük partiler açısından dezavantajlı bir durum oluşturduğunu, gerek yasama organında gerekse yürütmeye varlık gösterememelerine sebep olduğunu vurgulamıştık. İşte 1980 ihtilali sonrası yürürlüğe giren 1982 Anayasası’nın seçim kanununda yaptığı değişikliklerle²⁹², nispi temsil sistemine dayalı d’Hondt sisteminin yüksek seçim barajı ile birlikte uygulanması, küçük partilere oy veren seçmen tercihlerini etkilemenin yanında, bu durumu aşmak isteyen partilerin seçim iş birliği yapmaları durumunun sıklıkla gündeme gelmesi sonucunu da doğurmuştur.

1982 Anayasası ile seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, esasen yönetimde istikrarın sağlanması amacıyla yapılmış olsa da, parçalanmış siyasi parti yapısı hem küçük partilere mecliste var olma imkânı vermeyerek temsilde adaleti, hem de yönetimde istikrarı sağlamakta başarısız olmuştur. 1982 Anayasası’nın seçim mevzuatında yer alan ve partilerin yasal olarak ittifak kurmalarını engelleyen düzenlemelerin yanında parlamenter sistemin seçim sonrası koalisyon hükümetlerinin kurulmasına elverişli yapısı, özellikle 1987 yılından

²⁹¹ UZUN (2018), a.g.e. s. 194.

²⁹² 1982 Anayasası sonrası yapılan 1983 parlamento seçimlerinde çifte barajlı, orantılı ve tek dereceli d’Hondt nispi temsil seçim sistemi uygulanmıştır. 1987 ve 1991 parlamento seçimlerinde kontenjan adaylığı ile birlikte çifte barajlı orantılı ve tek dereceli d’Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. 1995, 1999, 2002, 2007, 2011, 2015 parlamento seçimlerinde tek dereceli, orantılı d’Hondt seçim sistemi uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNCER, Erol, "Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 23, 2006, s. 167-182.

sonra Türkiye siyasetinde varlık gösteren birçok siyasi partiyi seçimlere iş birliği yaparak girmeye teşvik etmiştir.²⁹³

1982 sonrası dönemin ilk seçim ittifakları 1991 yılı seçimlerinde Halkın Emek Partisi (HEP) ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ile Refah Partisi (RP) arasında yapılanlar olmuştur.²⁹⁴ Seçim ittifaklarının yasal olarak engellenmesi siyasi partileri birbirleriyle farklı şekillerde ittifak kurmaya yöneltmiştir. 1991 milletvekili seçimlerinde MÇP ve IDP adayları RP seçim listelerinden aday olmuşlar ve bu sebeple kendi partilerinden istifa etmek durumunda kalmışlardır. Bu ittifak toplumun çeşitli kesimleri tarafından “*Kutsal İttifak*” olarak değerlendirilmiştir. Seçim ittifaklarına yasal olarak izin verilmeyen bir dönemde gerçekleşen bu ittifaka dönemin YSK Başkanı tepki gösterse de, ittifakı oluşturan partiler daha sonra ortaya çıkacak hukuki sorumluluğu ortadan kaldırmak veya yaptırımdan korunmak maksadıyla, aralarında herhangi bir ittifakın ya da işbirliği anlaşmasının söz konusu olmadığını kamuoyuna ilan etmişlerdir.

1991 yılındaki seçimlerin bir diğer ittifakı ise HEP adaylarının SHP listesinden seçimlere girmesi ile gerçekleşmiştir.²⁹⁵ Bu ittifak sayesinde, ilk defa Kürt kökenli bir siyasi hareket 22 milletvekili gibi azımsanmayacak sayıda vekil ile mecliste temsil edilme olanağı bulmuştur. Yasal engellemelere rağmen seçimlere ittifak kurarak girmek, her ne kadar küçük partilere bile parlamentoda temsil ve yönetime katılma imkânı sunması açısından avantaj gibi görünse de, hükümetlerin kurulması ve yönetim kadrolarının partiler arasında paylaşılması aşamasında sıkıntılara sebep olmuş ve bu da istikrarsızlığı beraberinde getirmiştir. Birçok siyasi partinin seçimlere işbirliği yaparak girdiği bu seçimler, yukarıda sayılan sebeplerle “*koalisyonlu seçimler*”²⁹⁶ olarak adlandırılmıştır.

Ülke barajlı d'Hondt seçim sisteminin uygulandığı ve bir önceki seçimlerde 450 olan milletvekili sayısının 550 milletvekiline çıkarıldığı 1995 seçimlerinde ise BBP ile ANAP arasında bir seçim ittifakı gerçekleşmiştir. Her ne kadar bu ittifak BBP açısından seçim

²⁹³ ALKAN, Mehmet Ö. “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 22, 133-165, 2006, s. 162.

²⁹⁴ ALKAN (2006), a.g.m. s. 162.

²⁹⁵ YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 55 (1-2), ss. 103-150, 1996, s. 132.

²⁹⁶ UZUN (2018), a.g.e. s. 212.

barajını aşmak ve mecliste temsil edilememe sorununu ortadan kaldırmak maksadıyla yapılmış olsa da, ANAP açısından bu ittifakın ana motivasyonu milliyetçi muhafazakâr olarak nitelendirilen BBP’yi kendi saflarına katarak, toplumun her kesiminin desteğini alan güçlü bir parti konumuna yerleşmek ve “hâkim parti” olmak arzusu olmuştur.

1995 seçimlerinde ayrıca Doğru Yol Partisi (DYP), Yeni Parti (YP), Millet Partisi (MP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında ittifak görüşmeleri gerçekleştirilmiş fakat bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun dışında “*Emek, Barış ve Özgürlük Bloku*” adı verilen ve Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) çatısı altında Sosyalist İktidar Partisi, Birleşik Sosyalist Parti (BSP), Demokrasi ve Değişim Partisi’nin (DDP) birleştiği ittifak da 1995 seçimleri açısından önemlidir. Ayrıca bu ittifak küçük denebilecek siyasi partilerin baraj sorununu aşmasının tek yolu olarak görülmüştür.²⁹⁷

2002 yılına gelindiğinde hakkında Anayasa Mahkemesi’nde açılmış kapatılma davası sebebiyle temelli kapatılma ihtimali bulunan HADEP, “yedek parti” olarak kurduğu DEHAP (Demokratik Halk Partisi) adı ile seçimlere girme kararı almıştır. DEHAP; HADEP, SDP (Sosyalist Demokrasi Partisi) ve EMEP (Emek Partisi) ile “*Emek, Barış ve Demokrasi Bloğu*” adıyla bir ittifak kurarak seçimlere girmiş fakat bu ittifak bloğu yüzde 10 seçim barajını aşamaması sebebiyle mecliste temsil edilme olanağına kavuşamamıştır.

Yıllarca çok sayıda küçük partinin bir araya gelerek başka bir parti çatısı altında seçimlere katılmasına tanıklık ettiğimiz Türkiye’de, seçim barajının yüzde 10 olarak uygulanması, bazı ittifak oylarının toplamının dahi bu barajı aşmaya yetmemesi sonucunu doğurmuştur. Bunun neticesinde, temsil sorununu aşmak isteyen özellikle aşırı sol ve kürt kökenli siyasi partiler 2007 yılından itibaren birden fazla siyasi parti tarafından desteklenen bağımsız adaylarla seçimlere katılmış ve Mecliste temsil imkânı elde etmişlerdir.²⁹⁸ Siyasi partiler bağımsız adaylarla seçimlere katılarak hem yüzde 10 seçim barajının kısıtlayıcı etkisinden kurtulmuş hem de başka partilerle ittifak kurmaktan daha zahmetsiz bir yolla mecliste temsil olanağına kavuşmuşlardır.

2007 Milletvekili erken seçimlerinde de ittifak oluşumları dikkat çekmektedir. Bu ittifaklardan ilki sosyalist partilerle Kürt siyasi hareketi arasında gerçekleştirilendir. İkincisi

²⁹⁷ UZUN (2018), a.g.e. s. 198.

²⁹⁸ DOĞAN (2022), a.g.e. s. 152-153.

ise DSP (Demokratik Sol Parti) ile CHP arasında, DSP adaylarının CHP seçim listelerinden aday oldukları ittifak olmuştur.²⁹⁹ Seçim sonrası CHP listelerinden aday olan ve meclise CHP Milletvekili olarak giren 13 milletvekili, CHP'den ayrılarak DSP'ye geri dönmüşlerdir.³⁰⁰

Ayrıca 21 Ekim 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği Referandumunun yaklaşık yüzde 69 “Evet” oyuyla kabul edilmesi ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu değiştirilerek Cumhurbaşkanının parlamento tarafından değil halkın oyları ile seçilmesi ve seçimlerin “*tek dereceli, iki turlu*” olarak yapılması düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçilme yeterliliğinin yüzde 50+1 olması siyasi partileri Parlamento Seçimlerinin yanında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de ittifak kurmaya sevk etmiştir. Bunun neticesinde 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde MHP, CHP ve on iki ayrı siyasi parti “Çatı Aday İttifakı” kurarak seçimlerde Ekmeleddin İhsanoğlu’nu aday göstermişlerdir.³⁰¹ Seçim ittifaklarının halen kanunla düzenlenmediği 2018 öncesi dönem için, Cumhurbaşkanlığı seçiminde görülen bu seçim ittifakı, bu zamana kadar görülen en önemli ve en geniş çaplı ittifak olması bakımından önemlidir. Bu siyasi partiler çok farklı ideolojilere sahip de olsalar AK Parti’nin güçlü adayı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın seçilmesine engel olmanın tek yolunu seçim ittifakı yapmak olarak görmüşlerdir.

2007 yılını takip eden 2011 ve 2015 parlamento seçimlerinde de siyasi partiler arasında ittifaklar gerçekleştirilmiştir. 2011 yılındaki seçimlerde “*Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu*” adı verilen ve bazı sosyalist siyasi partilerin katıldığı ittifak oluşumu ve ayrıca BTP ile DP ittifakı dikkat çekerken; 2015 yılındaki seçimlerde ise SP (Saadet Partisi) ile BBP (Büyük Birlik Partisi) arasında bir seçim ittifakı kurulmuştur.

2015 yılı Parlamento seçimlerinde ise BBP üyelerinden bazıları partilerinden ayrılarak SP listelerinden aday olmuşlar, fakat SP’nin ülke barajını aşamaması sebebiyle her iki parti de Meclis dışı kalmıştır. Seçim sonuçlarına göre hiçbir partinin tek başına hükümet kurmasına yetecek sayıda milletvekili elde edememesi ve koalisyon görüşmelerinin boşa

²⁹⁹ SAVUT, Emre, “Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, ss. 33-48, 2020, S. 40.

³⁰⁰ TUNCER, Erol, “Seçim 2007: 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme”, *Ankara TESAV Yayınları*, No.31, 2007, s.165.

³⁰¹ UZUN (2018), a.g.e. s. 229.

çıkması sebebiyle yenilenme kararı alınan seçimlerin ikincisi 2015 yılı Kasım ayında yapılmıştır. Kasım’da yapılan seçimlerde SP ve BBP işbirliği devam etmemiştir.

2018 seçim ittifakı düzenlemesine kadar olan dönemde partileri seçimlere ittifak kurarak girmeye yönelten sebeplerin başında yüksek seçim barajı gelmektedir. Bunun yanında Mecliste belli bir sayıda vekil ile temsil edilen veya belli oranda oy alan partilerin devlet yardımından faydalanabilmesinin düzenlendiği Siyasi Partiler Kanunu da, partilerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından seçimlere ittifak kurarak girmekten başka çıkar yol bırakmamıştır.³⁰² Bu durum seçim ittifaklarının seçim sonrası süreçte devam etmemesi problemini beraberinde getirmiştir.

3.1.4. 2018 Seçim ittifakı düzenlemesine kadar olan döneme dair genel bir değerlendirme

1946 yılında çok partili hayata geçilen Türkiye’de, 2018 yılına kadar toplam 18³⁰³ kez milletvekili seçimleri yapılmış ve 1961 yılındaki seçim kanunu değişikliği ile nispi temsil sistemi uygulanmaya başlanmıştır. 1983 seçimlerinden itibaren ikili baraj sistemi (yüzde 10 ülke barajı ve seçim çevresi barajı birlikte) uygulanmış, 1995 yılından itibaren sadece ülke barajı (yüzde 10) uygulanmıştır.

Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de seçim sisteminin belirlenmesinde, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin hangisinin daha etkin olduğu ya da dengeli olup olmadığı önemli olmuştur. Çoğunluk sisteminin benimsendiği yıllarda yönetimde istikrar ilkesi ağır basarken, nispi temsile geçilen 1961 sonrası dönemde temsilde adalet ilkesi daha etkili olmuştur. Yüzde 10 gibi yüksek seçim barajının uygulandığı 1982 sonrası dönemde ise yönetimde istikrar hedeflenmiş, temsilde adalet ilkesi geri plana atılmıştır.

Yüksek seçim barajı uygulamasının beraberinde “temsil” ve ”varlık gösterememe” sorununu getirmesi kaçınılmazdır. Yüksek seçim barajı uygulamasının yanında siyasi partilerin seçimlere ittifak kurarak girmelerinin yasal olarak engellenmesi, küçük siyasi

³⁰² DOĞAN, Saadettin, (2022), a.g.e. s. 153.

³⁰³ Haziran 2015’te yapılan seçimlerden sonra hükümetin 45 gün içerisinde kurulamaması sebebiyle seçimler Kasım 2015’te yenilenmiştir. 2 kez Millet Meclisi seçimlerinin yapıldığı 2015 yılı dikkate alındığında bu tarihler arasında yapılan parlamento seçimlerinin toplam sayısı 19 olmaktadır.

partileri bu yasağı bazı yöntemlerle aşma yoluna itmiştir.³⁰⁴ Bunların ilki; bir ya da daha fazla siyasi partinin seçimlerden çekilerek daha yüksek oy alması muhtemel bir siyasi partiyi gayrı resmi olarak (resmi olarak herhangi bir destek açıklaması yapmaksızın) desteklemesi yöntemidir. Bir diğeri ve en çok tercih edileni ise siyasi parti üyelerinin kendi partilerinden istifa ederek işbirliği yaptıkları siyasi partinin listelerinden aday olmaları ve seçimlerden sonra istifa edip yeniden kendi partilerine dönmeleri şeklindedir.³⁰⁵

Küçük siyasi partilere muvazaalı seçim ittifaklarından başka çıkar yolun kalmadığı 2018 öncesi dönemde çok sayıda seçim ittifakı yapılmış ve bu sayede birçok parti mecliste temsil edilme hakkını kazanabilmiştir. İlk etapta barajı aşarak sistem dışında kalma tehlikesini bertaraf etmek isteyen siyasi partiler, meclis aritmetiği bakımından hükümet kurulmasına yetecek sayıya çoğu zaman ulaşamamış ve bu da Türkiye'nin koalisyon hükümetleri sarmalına girmesi sonucunu doğurmuştur. Kurulan koalisyon hükümetlerinin ömrü genellikle çok kısa olmuş, ayrıca koalisyon hükümetlerinin karar almada ve yönetimde yaşadığı sorunlar istikrarsızlığı, erken seçimleri, belirsizliği, toplumsal ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

2007 yılında Anayasa'da yapılan değişiklik ile 2014 yılında Cumhurbaşkanının halkın oylarıyla ve iki turlu çoğunluk sistemine göre seçilecek olması, ayrıca Nisan 2017 Referandumu ile parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi seçim ittifaklarını Türkiye siyaseti açısından merkezi bir konuma taşımıştır. Şimdiye kadar kanunlarla yasaklanan seçim ittifakı düzenlemesi Türkiye için bir gereklilik haline gelmiştir.³⁰⁶ Tüm bu süreçlerin sonunda Türkiye, seçim ittifaklarının yasaklandığı düzenlemelerin yerini ittifaklara izin veren ve yasal çerçeve çizen düzenlemelere bıraktığı döneme geçiş yapmıştır.

³⁰⁴ KUZU (1999), a.g.m. s. 260.

³⁰⁵ İBA, Şeref, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2020, s. 155.

³⁰⁶ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), a.g.e. s. 8.

3.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim İttifakları

21 Ekim 2007 tarihinde yapılan Referandum³⁰⁷ ile Cumhurbaşkanının halkın oylarıyla doğrudan seçilmesini düzenleyen Anayasa değişikliği kabul edilmiş³⁰⁸, böylelikle Türkiye'nin hükümet sistemi hukuken yarı başkanlık sistemine dönüşmüştür. 10 Ağustos 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimiyle de fiilen yarı başkanlık sistemine geçilmiştir.³⁰⁹

2007 değişiklikleriyle Cumhurbaşkanının “tek dereceli, iki turlu çoğunluk” sistemine göre doğrudan halk tarafından seçilmesinin düzenlenmesinin ardından, 2014 yılında yapılan ilk Cumhurbaşkanlığı seçimleri seçim ittifakları açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu zamana kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri için yapılan fiili seçim ittifakları, bu kez Cumhurbaşkanlığı makamının belirlenmesi için gündeme gelmiştir. Bu değişiklik Türkiye’de kanunlar ile yasaklanan seçim ittifaklarının bir gereklilik haline gelmesi sürecinin de başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Halkın oylarıyla seçilen Cumhurbaşkanlığı makamının parlamenter sistemde olduğu gibi sembolik kalması artık mümkün değildi. Yetkileri sembolik olmayan bir Cumhurbaşkanı ve yürütmenin başı olarak görev yapan Başbakan arasında güç çatışması kaçınılmaz olacaktı. 2014 değişiklikleri esnasında Başbakan ve Cumhurbaşkanı aynı siyasi partilerden oldukları için böyle bir çatışma olmamış olsa da, sistemin bu şekilde „iki başlı“ devam etmesinin ilerleyen zamanlarda krizlere neden olabileceği öngörülüyordu.³¹⁰ İşte bu

³⁰⁷ 31.5.2007 tarihli ve 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 21.10.2007 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve %68,95 evet oyu ile kabul edilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı Anayasa Değişikliği Halkoylaması Sonuç Tutanağı, <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007Referandum/Sonuc/sonucgrafik.pdf>, E.T.16.03.2023.

³⁰⁸ Referanduma sunulan Anayasa değişikliği metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070616-1.htm>, E.T. 16.03.2023.

³⁰⁹ ATAR, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 179.

³¹⁰ GÖNENÇ, Levent, KONTACI, Ali Ersoy, “2017 Tarihli Anayasa Değişikliği Sonrasında Yasama – Yürütme ilişkileri”, Sayı: 145, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül 2019, s. 58.

gerekçeler ile 16 Nisan 2017³¹¹ tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilen Anayasa değişikliği³¹² sonrası “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne geçilmiştir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası birçok konuda uzlaşarak birlikte hareket eden AK Parti ve MHP tarafından geliştirilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, Türkiye siyasi yapısı için daha etkin ve istikrarlı bir sistem vadediyordu. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütmenin tek başlı olması, halkın doğrudan oylarıyla seçilen Cumhurbaşkanlığı makamının parlamentonun güvenine ihtiyaç duymaması sebebiyle Parlamenter sistemde ortaya çıkan hükümet istikrarsızlıkları ortadan kalkacaktı. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin karar alma sürecini hızlandıran ve kolaylaştıran yapısı sebebiyle de parlamenter sistemin neden olduğu yavaş ve hantal sistem ortadan kalkacaktı.³¹³

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, Türk siyasi yapısında köklü değişiklikleri de beraberinde getirmekteydi. Bakanlar Kurulu ve Başbakanlık kaldırılarak, sahip oldukları yetkiler Cumhurbaşkanına devredilmiştir. 2007 yılında 4 yıla indirilen TBMM’nin seçim dönemi, yeniden 5 yıla çıkarılarak, 2017 yılında yapılan değişiklikle TBMM’nin görev süresi ile Cumhurbaşkanı’nın görev süresi eşitlenmiştir. Her iki organın seçiminin aynı tarihte yapılması yöntemi benimsenmiş ve seçimler ilk kez 24 Haziran 2018’de birlikte yapılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirdiği önemli yeniliklerden bir diğeri, yeni sistemde Bakanlar Kurulu hukuken olmadığından, eski sistemde Bakanlar Kurulunun olağan dönemde ve olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumlarında çıkardığı kanun hükmünde kararnamelerin yerini Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin almasıdır.³¹⁴ Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin düzenlendiği Anayasanın 104. Maddesi uyarınca yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına ait olup, herhangi bir kanuni dayanak ya da yasama organının vereceği

³¹¹ “21/01/2017 tarih ve 6771 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinde yapılan değişikliklerin 3376 sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun Hükümleri uyarınca 16/04/2017 Pazar günü yapılan Halkoylaması sonucu, geçerli oyların yarısından çoğunun (25.157.463 Oy) EVET oyu (%51,41) olarak gerçekleştiği, Anayasa Değişikliklerinin Türk Milleti adına kabul edilmiş olduğu bu tutanak ile tespit edilerek imza altına alınmıştır.” 27/04/2017, YSK, <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2017Referandum/2017HO-Ornek135.pdf>, E.T. 16.03.2023.

³¹² 16 Nisan 2017 tarihinde Referanduma sunulan ve Anayasa’nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmasını öngören “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” düzenlemesini içeren Resmi Gazete tam metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>, E.T. 16.03.2023

³¹³ GÖNENÇ, Levent, “Uygulamada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Politika Notu, Mayıs 2018, [1526884486-7.Uygulamada_Cumhurbaskanligi_Hukumet_Sistemi.pdf \(tepav.org.tr\)](https://www.tepav.org.tr/1526884486-7.Uygulamada_Cumhurbaskanligi_Hukumet_Sistemi.pdf), E.T. 20.06.2021.

³¹⁴ GÖNENÇ (2018), a.g.m. s. 3.

bir yetkiye dayanmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisine sahiptir.³¹⁵ Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin özellikleri Anayasanın 104. Maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “ *Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.*”

Hükümet sisteminde, yasama ve yürütme organlarında yapılan bu değişiklikler ile birlikte seçim ittifakına engel olan düzenlemeler daha anlamsız bir hale gelmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliğinin yüzde 50+1 olduğu yeni hükümet sistemi, bir taraftan halkın oyları ile seçilen Cumhurbaşkanının meşruiyetini artırırken diğer taraftan tek partinin destekleyeceği adayın seçilmesi ihtimalini güçleştirmektedir. Bununla birlikte yeni sistemde Cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi dikkate alındığında, meclis çoğunluğuna sahip olan ya da kanun yapma yeter sayısına ulaşan siyasi parti ya da partiler ile Cumhurbaşkanının farklı siyasi görüşlerden olması durumunda çeşitli sorunların ortaya çıkması muhtemeldir. Mecliste kanun yapabilecek çoğunluğa ulaşan siyasi parti ya da partiler, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının düzenleme yapmayı uygun bulmadığı bir konuda düzenleme yaptıklarında ya da Cumhurbaşkanının düzenleme yaptığı bir konuda kanun yapmak suretiyle bu düzenlemeyi ilga ettiklerinde, Cumhurbaşkanının yürütme yetkisi kısıtlanmış olacaktır.³¹⁶ Uzun vadede düşünüldüğünde bu durum yürütmede tikanmalara veya yönetimde istikrarsızlığa sebep olabilecektir.

Cumhurbaşkanının seçilebilmesi için gereken yüzde 50+1 şartının sağlanabilmesi ve Cumhurbaşkanı ile uyum içerisinde çalışması mümkün olacak bir parlamento yapısının meydana gelebilmesi için siyasi partilerin seçimlerde ittifak kurmaları zorunlu bir hale gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde siyasi partiler değil adaylar yarıştığından, adayın

³¹⁵ ARDIÇOĞLU, Mehmet Artuk, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 75 (3), ss. 19-51, 2017, s. 26.

³¹⁶ ORMANOĞLU (2019), a.g.e. s. 154.

belirlenmesi aşamasında ve seçimlerde siyasi parti ittifakları söz konusu olabilmektedir. Anayasanın 101. maddesinin üçüncü fıkrasında (Değişik: 21/1/2017-6771/7 md.): “Cumhurbaşkanlığına,

- *siyasi parti grupları,*
- *en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile*
- *en az yüz bin seçmen aday gösterebilir.”* hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm, seçim ittifaklarının yasak olduğu 2018 öncesi dönemde, aday gösterme aşamasında siyasi partilerin ittifak kurmalarının önünde herhangi bir yasal engel olmadığı anlamına gelmektedir. Gerek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gerekse TBMM seçimlerinde siyasi partilerin birbirleriyle ittifak kurmalarını engelleyen düzenlemeler ise devam etmekteydi.³¹⁷ Her ne kadar bahsettiğimiz yasak hukuken devam ediyor olsa da, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirdiği yenilikler ve yasaklamanın siyasi partiler tarafından muvazaalı yöntemlerle aşılması suretiyle gerçekleşen fiili ittifaklar, seçim ittifakı yasağını daha da anlamsız hale getirmekteydi. Tüm bunların sonucunda 2018 yılında, siyasi partilerin seçimlerde ittifak kurmasını engelleyen 7102 sayılı kanun hükmü kaldırılmıştır.

3.2.1. Seçim ittifakı düzenlemeleri ve getirdiği yenilikler

Daha önce de zikredildiği gibi, seçim kanunlarının değişiklik ihtiyacı, 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesinin hemen ardından Türkiye gündeminin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak 13 Mart 2018 Tarih ve 7102 Sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”la yaklaşık 60 yıldır devam eden ve siyasi partilerin seçimlere ittifak kurarak girmelerini yasaklayan düzenlemeler kaldırılmış, “seçim ittifakları” yasal hale gelmiştir.

³¹⁷ GÖNENÇ, Levent, “*Seçim İttifakları*”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Politika Notu, 2017, <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5909>, E.T. 20.06.2023.

2018 yılındaki seçim ittifakı düzenlemesi ilk olarak 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçiminde, ardından 31 Mart 2019 tarihindeki yerel yönetim seçimlerinde uygulanmıştır. Daha sonra seçim ittifakı düzenlemesinin ilk halini değiştirme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyacının bir sonucu olarak seçim kanununda yeniden değişikliğe gidilmiş ve 6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7393 Sayılı 31.03.2022 Tarihli “*Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”³¹⁸ uyarınca yüzde 10 olan seçim barajı yüzde 7’ye düşürülmüştür.

Bu iki kanun değişikliği, Türkiye siyasetinin, siyasi partilerin ve seçim kültürünün yeniden şekillenmesi açısından önemli dönüm noktalarıdır. Bu gerekçe ile bu kanun değişikliklerini ve bu değişikliklerin getirdiği yenilikleri ayrı başlıklarda incelemek daha isabetli olacaktır.

3.2.1.1. 13 Mart 2018 tarihli seçim ittifakı düzenlemesi ve getirdiği yenilikler

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilen 2017 yılından sonra Türkiye’de Cumhurbaşkanının seçilebilmesi için gerekli olan yüzde 50+1 şartı, Cumhurbaşkanı ile uyumlu çalışabilecek bir Parlamento yapısının oluşabilmesi ve seçim barajının yüzde 10 olarak devam etmesi gibi etkenler, seçim sistemini tartışılır hale getirmiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin seçim barajının yüksek olduğunu ve düşmesi gerektiğini vurgulaması ile başlayan seçim sistemi tartışmaları, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın seçim öncesi ittifak teklifi ile farklı bir boyuta taşınmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminin ardından başlayan ve sonrasında devam eden AK Parti MHP iş birliği, seçim sistemi değişikliği konusunda da devam etmiş, sistem değişikliğini ve ittifakları mümkün kılacak düzenlemeler ile ilgili çalışmaları yürütmek adına bu iki parti tarafından bir ittifak komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon AK Parti ve MHP tarafından “Milli Mutabakat Komisyonu” olarak adlandırılmıştır. 21 Şubat 2018 tarihinde çalışmaları tamamlanan yasa

³¹⁸ İlgili kanun değişikliklerinin tam metni için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MADDE%201%2D%2010%2F6%2F.%E2%80%9Cy%C3%BCzde%20yedilik%E2%80%9D%20%C5%9Feklinde%20de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmi%C5%9Ftir., E.T. 17.03.2023.>

teklifi Meclis'e sunulmuş, AK Parti ve MHP'nin oylarıyla yasalaşmış ve 16 Mart 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

13 Mart 2018 Tarih 7102 Sayılı *“Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”* seçim ittifaklarına yasal olarak izin vermekte ve *“Seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir.”* demektedir. Seçim ittifakı düzenlemesi ile siyasi partilerin seçimlere ittifak kurarak girmelerini ve seçimlere girmeden başka bir partiyi destekleme kararı almalarını yasaklayan düzenlemeler kaldırılmış ve seçim ittifakları yasal bir çerçeveye oturtulmuştur.

Bu yeni düzenleme ile birlikte siyasi partiler seçimlere bir ittifak çatısı altında girebileceklerdir. Siyasi partiler, seçim takviminin başlangıcı itibariyle 7 gün içerisinde, üzerinde anlaşma sağladıkları ve genel başkanlarının imzasını taşıyan “ittifak protokolü” ile YSK'ya başvuru yapmak durumundadırlar.

Seçim ittifakı yapan siyasi partiler seçimlere kendi aday listeleri ile girebileceklerdir. Seçimlere bir ittifak çatısı altında girme kararı veren siyasi partiler, aday listelerini belirlemeleri gereken tarihten üç gün öncesine kadar YSK'ya bildirim yapmak şartıyla ittifaktan ayrılabilme özgürlüğüne sahiptirler. İttifaktan ayrılan bu partiler seçimlere kendi tüzel kişilikleri ile girme hakkına sahiptirler. Bu şekilde hak kayıplarının da önüne geçilmiş olacaktır.

Seçim barajının oranı yeni düzenlemede değişmemiş ancak kanunda; *“Seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmaz.”* denilerek, yüzde 10'luk seçim barajının, ittifak oylarının tamamı için geçerli olacağı düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeye göre ittifak, milletvekili hesaplanmasında tek bir parti gibi değerlendirilecektir. Buna göre; herhangi bir ittifak yüzde 10'luk seçim barajını aştığında, aldığı oy oranında milletvekili çıkarma yeterliliğine sahip olacak, ittifakı oluşturan partiler için ayrıca bir baraj hesaplaması yapılmayacaktır.³¹⁹ Bu

³¹⁹ BARIN, Taylan, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi Ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 4, Sayı 2019/1, ss.1-34, s. 21.

partiler tek başlarına yüzde 10 olan seçim barajını aşamamaları durumunda da Mecliste sandalyeye sahip olma imkânını bulabileceklerdir.

İttifakın mecliste elde edeceği toplam milletvekili sayısı, o ittifakın herhangi bir seçim bölgesinde almış olduğu oya göre belirlenecektir. Seçim ittifakında yer alan siyasi partilerin meclisteki milletvekili sayısı ise, ittifakta yer alan her bir siyasi partinin ittifak içerisinde almış olduğu oy oranına göre belirlenecektir. Herhangi bir seçim bölgesinden milletvekili çıkarmak için yeterli oy alamayan küçük partilerden kalan “*artık oylar*” ittifak içerisinde kalacak ve o ittifaktaki büyük partilerin milletvekili çıkarmasını sağlayacaktır.³²⁰

Oy pusulalarındaki yeri kura ile belirlenecek olan ittifak adı ve logosu (ittifakın herhangi bir adı yoksa sadece “ittifak” ibaresi) bölümünün hemen altında ittifakta yer alan siyasi partiler yine kura ile belirlenen sıraya göre yer alacaklardır. Seçmenlerin “evet” mührünü oy verecekleri siyasi partiye ayrılan alana, hem siyasi partiye hem de ittifaka ayrılan alana ya da yalnızca ittifaka ayrılan alana basmaları oyun geçerliliğine engel olmayacaktır. Seçmen tarafından yalnızca “İttifak” alanına basılan “evet” mührü ittifak ortak oyu kabul edilecektir. Bu oylar daha sonradan ittifaka dâhil olan partilere aldıkları oylar oranında dağıtılacaktır. Yalnızca “ittifak” alanına mühür basan seçmenin tercihi hususunda şüphe olmaması, bu uygulamanın doğruluğunu ortaya koymakla birlikte, bu tür oyların ittifak partilerine dağıtılma usulü, temsilde adaletsizliklere yol açabilmektedir.

Aynı günde yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimi için iki ayrı pusula kullanılacak, kullanılan oy pusulaları aynı zarfa konulacaktır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin sayım ve dökümü, milletvekili seçimlerinininkinden önce yapılacaktır.³²¹

3.2.1.2. 31 Mart 2022 tarihli seçim yasası değişiklikleri ve getirdiği yenilikler

6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7393 Sayılı 31.03.2022 Tarihli “*Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına*

³²⁰ LALEOĞLU, Baki, “Seçim Kanunu Değişikliği: İttifaklar Gerçek Anlamını Buluyor”, 19 Mart 2022, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)*, <https://www.setav.org/secim-kanunu-degisikligi-ittifaklar-gercek-anlamini-buluyor/>, E.T. 02.04. 2023.

³²¹ Bu değişiklikler, 13 Mart 2018 Tarihli 7102 Sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” metninin seçim ittifaklarına izin veren ve usulünü düzenleyen ilgili bölümlerinden tarafımızca özetlenmiştir. Kanun değişikliğinin tam metni için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm>, E.T. 21.03.2023.

Dair Kanun”³²² uyarınca seçim barajı yüzde 7’ye düşürülmüştür. Bunun dışında, ittifaklara dâhil olan siyasi partilerin çıkaracakları milletvekili sayıları ise; “İttifakın aldığı oy toplamı genel barajı geçtiği takdirde, seçim çevrelerinde milletvekili hesabı ve dağılımı, ittifak içerisinde yer alan her bir partinin o seçim çevresinde almış olduğu oy sayısı dikkate alınarak” hesaplanacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakları” konularını düzenleyen 67. Maddesinin ek fıkrasında (f.7) “Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.” ibaresi yer almaktadır. Bu hüküm ile meclis çoğunluğunu elinde bulunduran siyasi partilerin ya da iktidar partilerinin seçimlerden kısa bir zaman öncesinde seçim kanunlarını kendi yararlarına değiştirmeleri önlenmek istenmiştir.³²³ 6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yeni seçim yasasının 14 Mayıs 2023’te yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekiliği seçimlerinde uygulanmasının mümkün olup olmadığı tartışma konusu olmuştur.

Bu tartışmalarda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunların ilki; seçim kararının alındığı tarihin, yeni seçim yasasının yürürlüğe girdiği tarih olan 6 Nisan’dan önceki bir tarih olmasından dolayı ve Anayasa’nın 67. Maddesinde geçen “seçimleri” ifadesi seçim gününü değil seçim sürecinin tümünü kapsadığından, yeni seçim yasasının 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılacak seçimlerde uygulanamayacağı görüşüdür. İkinci görüşe göre; 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılacak seçimlerde, 6 Nisan’da 2022’de yürürlüğe giren seçim yasası değişikliklerinin üzerinden 1 yıldan daha uzun bir zaman geçtiği için yeni seçim yasasının uygulanacağı görüşüdür.

³²² İlgili kanun değişikliklerinin tam metni için bkz.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MADDE%201%2D%2010%2F6%2F,%E2%80%9Cy%C3%BCzde%20yedilik%E2%80%9D%20%C5%9Feklinde%20de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmi%C5%9Ftir., E.T. 17.03.2023.>

³²³ ATAR, Yavuz, Seçim Hukukunun Güncel Sorunları, *Anayasa Yargısı*, S. 22(1), ss. 211-235, 2006, s. 230.

Türkiye İşçi Partisi'nin yeni seçim yasasının 14 Mayıs 2023 seçimlerinde uygulanmasının hukuka aykırı olduğu yönündeki başvurusu³²⁴ YSK tarafından reddedilerek, yeni seçim yasasının bu tarihte yapılacak seçimlerde uygulanacağına karar verilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere yeni düzenleme ile ittifak partileri, ittifakın almış olduğu toplam oya göre değil, kendi partilerinin aldıkları oya göre mecliste milletvekili sahibi olacaklardır. Eğer bir partinin herhangi bir seçim bölgesinden almış olduğu oy, d'Hondt seçim sistemine göre milletvekili çıkarmak için yeterli değilse, o parti bu seçim bölgesinden milletvekili sahibi olamayacaktır. Bu değişiklik ile birlikte ittifakların, ittifakta yer alan siyasi partilere olan tek katkısı seçim barajını aşmalarına imkân vermesi olacak, ittifakın milletvekili dağılımında etkisi kalmayacaktır.

Örneğin; 2018 Seçim İttifakı düzenlemesinin ilk halinin uygulandığı 24 Haziran 2018 TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde daha az oy almasına rağmen daha çok milletvekili çıkaran siyasi partiler olmuştur. Bu duruma sebebiyet veren şey ise seçim ittifakı düzenlemesinde yer alan; ittifak içerisindeki küçük partilerden kalan artık oyların ittifak içerisinde kalması ve ittifakın alınan oylar bakımından tek parti gibi değerlendirilmesi hükmüdür. İşte bu yeni düzenleme, ittifakın toplam oylarına göre belirlenen milletvekili dağılımının sebep olduğu ve artık oylar sebebiyle çoğu kez büyük siyasi partilerin lehine sonuçlanan “aşkın temsil”³²⁵ sorununu ortadan kaldırması bakımından olumlu bir değişikliktir.

İttifakın toplam oylarının yüzde 7 barajını geçmesi durumunda baraja takılmayacak fakat seçim bölgelerinden yeterli oyu alamadığı için milletvekili çıkaramayacak küçük siyasi partiler bu durumu aşmak için ya büyük partilerin listelerinden aday olacaklar ya da küçük siyasi partiler bir araya gelerek ittifak içerisinde ittifak kurma yolunu tercih etmek durumunda olacaklardır.

³²⁴ Türkiye İşçi Partisinin YSK'ya sunduğu “seçim kanunlarında yapılan değişiklikler hakkında dilekçe”nin tam metni için bkz. <https://tip.org.tr/basin-aciklamalari/yskya-secim-kanunlarinda-yapilan-degisiklikler-hakkinda-sundugumuz-dilekce/>, E.T. 20.04.2023.

³²⁵ Bir siyasi partinin Mecliste elde ettiği sandalyelerin yani temsilci sayısının oranının aldığı oy oranından yüksek olması durumuna “aşkın temsil” adı verilmektedir.

2018 yılından sonra yapılan ve seçim ittifaklarına yasal çerçeve çizen, yukarıda ayrıntılarına yer verdiğimiz düzenlemeler ve getirdiği yenilikleri karşılaştırma imkânı sunması açısından aşağıdaki tablo faydalı olacaktır:

Kanun	Uygulandığı Seçimler	Seçim Barajı	Milletvekili Hesabı
13 Mart 2018 Tarih 7102 Sayılı Kanun	24 Haziran 2018 TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri	%10 İttifak tek bir parti gibi değerlendirilecek ve ittifakın toplam oyu %10 barajını aşarsa ittifaka dâhil olan partiler de barajı aşmış kabul edilecek, bu partiler için ayrıca bir baraj hesabı yapılmayacaktır.	d'Hondt sistemine göre İttifakın aldığı toplam oy üzerinden ittifakın kazandığı toplam milletvekili sayısı hesaplanır. Daha sonra bu milletvekilleri ittifak partilerine aldıkları oylar oranında dağıtılır.
31 Mart 2022 Tarih 7393 Sayılı Kanun	14 Mayıs 2023 TBMM ve Cumhurbaşkanlığı; 28 Mayıs 2023 2. Tur Cumhurbaşkanlığı Seçimi	%7 Ülke barajı hesaplanırken ittifakın aldığı toplam oy göz önünde bulundurulacak, İttifak %7 barajını aşmışsa ittifaktaki partiler de barajı aşmış sayılacaklardır.	Milletvekili sayısının belirlenmesinde ittifak etkisi sıfırlanarak her parti almış olduğu oy oranında d'Hondt sistemine göre sandalye sahibi olmaktadır.

3.2.2. 2018 sonrası dönemde Türkiye’de gerçekleşen seçim ittifakları

Seçim ittifaklarına izin veren ve usulünü düzenleyen, 13 Mart 2018 Tarihli 7102 Sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile Türkiye, farklı bir seçim sistemi ve siyasi kültürü tecrübe edeceği bir sürecin başlangıcını yapmıştır. 16 Nisan 2017 yılında yapılan ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilen Anayasa değişikliği Referandumu ile Türkiye’nin siyasi yapısında köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu önemli değişikliklerden biri de “seçim ittifakı” düzenlemesidir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, 2018 öncesi dönemde kanunlarla yasaklanan ve bundan dolayı kanunların türlü yollarla aşılması suretiyle gerçekleşen ittifaklara artık yasal olarak izin veriliyor olması, seçmen davranışlarından parti sistemine, siyaset yaklaşımından

uzlaşma kültürüne kadar daha birçok alana etki etmiş ve hala da etki etmeye devam etmektedir.

Seçim ittifakı değişikliğinin ilk hali olan 2018 ittifak düzenlemesi ile ittifaka dâhil olan siyasi partilerin aldıkları oylar ve milletvekilleri ayrı ayrı belirlenmeden önce, d'Hondt sistemine göre, her bir ittifak oluşumunun seçim çevrelerinden aldığı toplam oy üzerinden, ittifakın mecliste elde edeceği toplam milletvekili sayısı belirlenecektir. Partilerin ayrı ayrı sahip olduğu milletvekili sayısının sonradan belirlenecek olması, yüzde 10 olan seçim barajını aşamayan ittifak partilerine de mecliste temsil edilme imkânı vermektedir. Bu durum siyasi partileri seçimlere ittifak çatısı altında girmeye zorlamaktadır. Nitekim seçimlere her hangi bir ittifak çatısı altında girmeyen partiler yüzde 10 seçim barajını aşsalar dahi, ittifakta yer alan partilere nazaran daha az sandalye sahibi olacaklardır. Bu da seçim ittifaklarını ve dolayısıyla ittifaka dâhil olan siyasi partileri daha da avantajlı hale getirmektedir.³²⁶

İşte biz bu bölümde 2018 seçim ittifakı düzenlemesinden sonra şimdiye kadar yapılmış olan seçimleri ele alacağız. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile birlikte gerçekleşen TBMM seçimlerini, 2019 yılında gerçekleşen yerel seçimleri ve bu dönemde ortaya çıkan seçim ittifaklarını, özellikle “Cumhur İttifakı” ve “Millet İttifakı” oluşumlarını inceleyerek, ittifakları ve etkilerini değerlendirmeye çalışacağız.

3.2.2.1. 24 Haziran 2018 tarihli TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçim ittifakları

2018 yılında seçim yasasında yapılan değişikliklerle seçim ittifaklarına izin verilmesinin ardından yapılan ilk seçimler, 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan erken Milletvekili seçimleri³²⁷ ve Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Bu seçimlerde, seçim ittifaklarının yasal zemine kavuşması ile birlikte iki önemli ittifak ortaya çıkmıştır: Bunların ilki AK Parti, BBP ve MHP tarafından kurulan “*Cumhur İttifakı*”dır. Diğeri ise CHP, İYİ Parti, Demokrat

³²⁶ MİŞ, Nebi, “Seçim Sistemi ve İttifaklar”, Yayın Tarihi: 26 Haziran 2012, *Yorum, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)*, <https://www.setav.org/secim-sistemi-ve-ittifaklar/>, E.T. 28.03.2023.

³²⁷ Normal şartlarda 3 Kasım 2019 tarihinde yapılması gereken milletvekili genel seçimlerinin, TBMM’ye verilen erken seçim önergesinin kabul edilmesiyle 24 Haziran 2018 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte yapılmasına karar verilmiştir.

Parti ve SP arasında kurulan ve daha sonraki dönemde DEVA Partisi ve Gelecek Partisi'nin de katılmasıyla “*Altılı Masa*” olarak adlandırılan “*Millet İttifakı*” oluşumudur.

“Cumhur İttifakı” hem Milletvekili hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde iş birliği yapmak ve ortak Cumhurbaşkanı adayını desteklemek maksadıyla kurulmuşken, “Millet İttifakı” yalnızca milletvekilliği seçimlerinde iş birliği yapmak üzere kurulmuştur. Millet İttifakını oluşturan partiler Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ittifak yapmamış, aksine bu ittifaka dâhil olan partiler kendi partilerinden bir Cumhurbaşkanı adayı belirleyerek seçimlere bu adaylarla girme yolunu tercih etmişlerdir.³²⁸ Bunun dışında Cumhur İttifakı üyesi olan BBP, AK Parti seçim listelerinden aday göstererek seçimlere girerken; Millet İttifakı üyesi DP ise İYİ Parti listelerinden seçimlere girme yolunu seçmiştir. Bunun dışında kalan partiler iki ittifaktan birine katılmış olmalarına rağmen kendi tüzel kişilikleriyle seçimlere katılmışlardır.

24 Haziran 2018 tarihindeki seçim sonuçlarına göre “Cumhur İttifakı” adayı Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, geçerli oyların yüzde 52,59'unu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Cumhur İttifakı eş zamanlı yapılan Milletvekili seçimlerinde ise geçerli oyların yüzde 53,66'sını³²⁹ alarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplam 344 milletvekili elde etmiştir. Milletvekili seçimlerine “Cumhur İttifakı” çatısı altında fakat kendi parti kimlikleri ve tüzel kişilikleri ile giren AK Parti 344 milletvekilinin 295'ini elde ederken, MHP ise 49 vekil çıkarabilmiştir.³³⁰ Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde partilerin kendi adayları ile seçime girdikleri “Millet İttifakı” ise milletvekili seçimlerinde geçerli oyların yüzde 33,94'ünü alabilmiştir.

24 Haziran 2018 erken genel seçimlerinde AK Parti, CHP, MHP, İYİ Parti ve HDP seçimlere ittifak çatısı altında fakat kendi isimleri ile seçime girerek parlamentoda doğrudan sandalyeye sahip olurken; BBP adayları AK Parti, DP adayları İYİ Parti, Saadet Partisi'nin

³²⁸ NİŞANCI, Şükrü, DOĞAN, Saadettin, “Türkiye’de 2018 Yılında Gerçekleştirilen Seçim İttifaklarının Kurumsal Yönden Tahlili”, Araştırma Makalesi, *Trends in Business and Economics*, Sayı: 36 (2), 2022, ss. 183-194, doi: 10.54614/TBE.2022.1018247, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 186.

³²⁹ 24 Haziran 2018 Tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536>, E.T. 22.03.2023.

³³⁰ TÜRK, Hikmet Sami, “24 Haziran 2018 Seçimleri ve Sonuçları”, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), Araştırmalar ve Makaleler, 2018, <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/24-HAZ%C4%B0RAN-H%C4%B0KMET-SAM%C4%B0-T%C3%9CRK-METN%C4%B0.pdf>, E.T. 22.03.2023, s. 3.

bazı adayları ise CHP listelerinden³³¹ seçilerek mecliste yer alabilmişlerdir. Türkiye geneli aldığı oy oranı yüzde 9,96 olan İYİ Parti, yüzde 10 ülke seçim barajının altında kalmasına rağmen Millet İttifakı çatısı altında seçimlere girdiği için Mecliste 43 Milletvekilinin sahibi olabilmıştır.

24 Haziran 2018 milletvekili seçim sonuçları seçim ittifaklarının temsilde adalet ilkesine sunduğu katkıyı gözler önüne sermektedir.³³² Bununla birlikte yüzde 10 gibi yüksek bir oranda uygulanan seçim barajının etkisinin azalması da yine seçim ittifaklarının önemli etkilerinden biri olmuştur. Seçim ittifaklarının temsilde adalet ilkesinin gerçekleşmesine katkı sunmasının yanında, Mecliste ittifak bloklarının oluşturduğu güçlü çoğunluklar meydana gelmiş bu da yönetimde istikrar ilkesinin de dengeli bir şekilde korunmasına imkân sağlamıştır. 24 Haziran seçimleriyle birlikte yasal çerçevede ilk kez tecrübe edilen seçim ittifaklarının, Anayasanın 67. maddesinin altıncı fıkrasında yer alan "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*" hükmünde ifade edilen "bağdaştırma"yı gerçekleştirme hususunda önemli bir araç olduğu görülmüştür.

2018 Seçim ittifakı düzenlemesinden sonra yasal çerçevede kurulan "Cumhur" ve "Millet" ittifaklarının kuruluşlarını, farklı ideolojilere sahip olan bu partileri bir araya getiren motivasyonu, iş birliğinin kapsam ve içeriğini ayrı ayrı ele almak, seçim ittifaklarının Cumhurbaşkanının belirlenmesine ve seçim sonuçlarına bağlı olarak oluşan parlamento yapısına etkilerini görmek açısından daha faydalı olacaktır.

3.2.2.1.1. Cumhur İttifakı

15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi sonrası Türkiye’de hükümet sistemi değişikliği, seçim ittifaklarının yasal

³³¹ Saadet Partisi CHP listelerinden altı milletvekili adayı göstermiş ve bu adaylardan ikisi 24 Haziran 2018’de seçilerek milletvekili olmuşlardır. Bu adayların dışında, diğer seçim çevrelerinde ittifak çatısı altında fakat kendi tüzel kişiliği ile seçimlere katılan Saadet Partisi, 24 Haziran genel seçimlerinde 672 bin 139 oy alarak Türkiye genelinde yüzde 1,34 oy oranına ulaşarak hiçbir seçim çevresinde milletvekili çıkarmak için yeterli oy almayı başaramamıştır. 24 Haziran 2018 seçim sonuçlarının ayrıntılı analizi için ayrıca bkz. MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, "24 Haziran Seçim Sonuçları Analizi", *Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)*, Sayı:250, Temmuz 2018, s. 27.

³³² ÇINAR, Yetkin, GÖKSEL, Türkmen, "24 Haziran Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarının Sayısal Analizi", TEPAV Politika Notu, 2018, s. 1, https://www.tepav.org.tr/upload/files/15319203387.24_Haziran_Milletvekili_Genel_Secimi_So_nuclarinin_Sayisal_Analizi.pdf, E.T. 23.06.2023.

olarak düzenlenmesi, güvenlik politikaları ve dış politika başta olmak üzere daha birçok konuda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Darbe girişimi sonrası 7 Ağustos 2016'da İstanbul'da düzenlenen ve resmi kayıtlara göre 5 milyon insanın katıldığı “*Demokrasi ve Şehitler Mitingi*” Türk siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri olarak kayıt altına alınmıştır. Ak Parti, MHP ve CHP liderleriyle birlikte ülkenin milli birliği ve beraberliği için ilk defa bir araya gelmişlerdir. Kamuoyunda “*Yenikapı Ruhu*” olarak da adlandırılan bu birliktelik Türkiye’de “ittifak” oluşumlarının yolunu açan ilk sinyal olarak dikkat çekmiştir.³³³

Yenikapı’da gerçekleşen mitingle başlayan ve sonrasında da devam eden AK Parti ile MHP arasındaki siyaseten yakınlaşma, iki partinin birçok konuda işbirliği yapmasını beraberinde getirmiştir. Bu birlikteliğe daha sonra BBP de katılmıştır. Bu iki partinin iş birliğinin ilk neticesi, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Referandumla parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesidir. Bu büyük değişim; yürütmenin yeniden yapılandırılması, yasama yürütme organları arasındaki ilişki, yargıda reformlar yapılması, seçim ittifakları gibi daha birçok konuda değişim yapılması sonucunu doğurmuştur.³³⁴

AK Parti ile MHP ve BBP arasında birçok konuda yapılan iş birliği “Seçim İttifakı Yasası”na kadar fiilen devam etmiştir. AK Parti ve MHP’nin girişimleriyle seçim ittifaklarına yasal çerçeve kazandırmak amacıyla kurulan ittifak komisyonu tarafından meclise sunulan yasa teklifinin, 13 Mart 2018 tarihinde yine bu iki partinin oylarıyla kabul edilmesinin ardından hali hazırda fiilen süren AK Parti ve MHP ittifakı “Cumhur İttifakı” adıyla ortak çalışmalarına devam etmiştir.³³⁵

Cumhur İttifakı içerisinde yer alan AK Parti, MHP ve BBP siyasi ideolojileri birbirine yakın partiler olarak dikkat çekmektedir. 15 Temmuz sonrasında oluşan birliktelik sürecine “Cumhur İttifakı” olarak devam eden bu üç siyasi parti kuruluş metni ile gaye ve hedeflerini açık bir şekilde ifade etmiş, bu ideolojik yakınlığı şu cümleler ile ortaya koymuşlardır:

³³³ “15 Temmuz’dan sonra Türkiye’de gerçekleşen 5 Köklü Yapısal Değişim”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/2019/07/12/15-temmuz-dan-sonra-turkiye-de-gerceklesen-5-koklu-yapisal-degisim>, E.t. 27.03.2023.

³³⁴ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), s. 8.

³³⁵ MİŞ, DURAN (Şubat 2018), s. 8.

“16 Nisan 2017 Halkoylamasında milletimizin iradesiyle kabul edilen hükümet değişikliğiyle perçinlenerek "Millî Şuur" a dönüşmüş, 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde kurulan Cumhur İttifakı'yla da millî bekayı esas alan "ahlâkî ve siyasî uzlaşma" ile somutlaşmıştır. Cumhur İttifakı" sadece bir seçim ittifakı olmayıp, Türkiye'ye yönelik iç ve dış kaynaklı hasmane girişimler karşısında, millî ve ahlâkî bir duruş ve bu çerçevede sürdürülecek tarihi bir birlikteliktir.”³³⁶

24 Haziran 2018 yılında birlikte yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve TBMM seçimleri, Cumhur İttifakı'nın girdiği ilk resmi seçimler olmuştur. Bu seçimlerde büyük bir başarı elde eden Cumhur İttifakı'nın Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Aynı zamanda yapılan TBMM seçimlerine de ittifak çatısı altında giren bu üç partiden BBP adayları AK Parti listelerinden, MHP ise kendi adayları ve kendi ismiyle fakat ittifak çatısı altında girmeyi tercih etmiştir.³³⁷ Cumhur İttifakı bu tarihten sonra yapılan 2019 yerel yönetim seçimlerinde de devam etmiştir.

“Cumhur İttifakı” partileri yeni partilerin katılımıyla 14 Mayıs 2023'te yapılan seçimlere de birlikte girme kararı almışlar ve İttifak protokolünü 24 Mart 2013 tarihinde YSK'ya teslim etmişlerdir. Bu protokole göre “Cumhur İttifakı”; AK Parti, MHP, BBP ve YRP'den (Yeniden Refah Partisi) oluşmaktadır. Bu partiler Milletvekili seçimlerine, Cumhur İttifakı çatısı altında fakat kendi ad ve listeleri ile girmeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca HÜDA-PAR ve DSP'nin milletvekili adayları AK Parti listelerinden seçimlere girerek Cumhur İttifakına dâhil olmuşlardır. 14 Mayısta yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda hiçbir adayın yüzde 50+1 oy alamaması neticesinde 28 Mayıs'ta seçimin ikinci turu yapılmış ve bu seçimde ATA İttifakının Cumhurbaşkanı adayı Sinan Oğan, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklediğini açıklayarak Cumhur İttifakına katılmıştır.

3.2.2.1.2. Millet İttifakı

CHP, SP ve İYİ Parti tarafından 5 Mayıs 2018 tarihinde kurulan Millet İttifakı, ilerleyen dönemde DP, DEVA Partisi ve Gelecek Partisinin de katılması ile bugünkü en

³³⁶ “Cumhur İttifakı Protokolünün tam Metni”, *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhur-ittifaki-protokolu-nun-tam-metni-2662293>, E.T. 27.03.2023.

³³⁷ 24 Haziran 2018 Tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536>, E.T. 28.03.2023.

geniş halini almıştır. Bugün hem ittifak üyesi partiler hem de kamuoyu tarafından “*Altılı Masa*” olarak da adlandırılan Millet İttifakı, Cumhurbaşkanının karşı cephesi olarak Türkiye siyasetinde faaliyet göstermektedir.

Millet İttifakı’nın ortak Cumhurbaşkanı adayı üzerinde mutabık kalamaması neticesinde ittifak üyesi partilerin kendi adaylarıyla Cumhurbaşkanlığı seçimlerine girme kararı aldıkları 24 Haziran 2018 seçimlerinde, seçim ittifakı milletvekilliği seçimleri ile sınırlı kalmıştır. CHP, SP, DP ve İYİ Parti’nin oluşturduğu “Millet İttifakı” bu seçimlerde yüzde 33,94 oranında oy alarak toplamda 189 milletvekilinin de sahibi olmuştur.³³⁸ Her ne kadar seçim kazanılmamış olsa da kurulan bu ittifak sayesinde ittifak partileri, normalde başarılı olamadıkları bölgelerde de temsil edilme şansını yakalamışlardır. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek Elazığ’daki milletvekili seçimleri olmuştur. Zira bu seçimlerde Millet İttifakı üyesi CHP’nin tek başına aldığı oy milletvekili çıkarması için yeterli değildir. Fakat yine Millet İttifakı üyesi İYİ Parti ve Saadet Partisinden kalan artık oyların ittifak içerisinde kalması ve bu oyların CHP hanesine yazılması sebebiyle -ittifak dışındaki siyasi partilerden biri olan MHP’nin CHP’den daha fazla oy almasına rağmen-, CHP Elazığ’dan milletvekili çıkarabilmiştir.³³⁹

24 Haziran seçimlerinin ardından dağılan Millet İttifakı partilerinden CHP ve İYİ Parti 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde yeniden işbirliği yapma kararı almışlardır. Birçok büyükşehirde CHP adaylarını destekleme şeklinde gerçekleşen bu ittifak başarılı olmuş, bu sayede CHP 11 büyükşehir belediye başkanlığını³⁴⁰ kazanmıştır.³⁴¹ HDP ise Millet İttifakı içerisinde yer almamış fakat birçok şehirde aday göstermeyerek Millet İttifakına destek vermiştir.

Millet İttifakı 2019 yerel seçimlerinde gösterdikleri bu başarı sonrası DEVA ve Gelecek Partilerinin de katılması ile genişlemiş, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimleri için çalışmalarına başlamıştır. Millet İttifakı

³³⁸ MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal, “24 Haziran Seçim Sonuçları Analizi”, *Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)*, Sayı:250, Temmuz 2018, s. 9.

³³⁹ MİŞ (2012), “Seçim Sistemi ve İttifaklar”.

³⁴⁰ Bu büyükşehirler; İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Adana, Aydın, Eskişehir, Hatay, Mersin, Muğla ve Tekirdağ’dır.

³⁴¹ YSK 6 Mayıs 2019’da, 4219 numaralı kararla İstanbul’da yapılan büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerini iptal ederek, seçimlerin 23 Haziran 2019’da yenilenmesine karar vermiştir. Bu tarihte tekrarlanan seçimde de CHP ve İYİ Parti arasındaki işbirliği devam etmiş, Millet İttifakı adayı seçimleri kazanmıştır. YSK’nın seçimlerinin yenilenmesi doğrultusunda verdiği karar metni için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/yskPortal/doc/karar/dosya/78053/2019-4219.pdf>.

partileri üzerinde anlaşmaya vardıkları “*Ortak Politikalar Mutabakat Metni*”ni 30 Ocak 2023 tarihinde Ankara’da kamuoyu ile paylaşmışlardır. İttifakı oluşturan altı siyasi partinin imzasını taşıyan 244 sayfalık metin yasama, yürütme ve yargıda yapılması planlanan değişiklikler ile özellikle kamu yönetimi, dış politika, savunma, yolsuzlukla mücadele, ekonomi, istihdam, tarım, sanayi, teknoloji gibi daha birçok alanda değişim ve yenilikleri içermektedir.³⁴²

Millet İttifakının üzerinde anlaşıldığı “*Ortak Politikalar Mutabakat Metni*”nin en önemli konusu şüphesiz hükümet sistemi değişikliğidir. Bu metin ile Millet İttifakı, iktidara geldiklerinde hükümet sistemini değiştirerek “*Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem*” adını verdikleri yeni bir sisteme geçileceğinin sözünü vermişlerdir.

14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimleri için ortak bir aday üzerinde mutabakata varan Millet İttifakı, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nu destekleme kararı almıştır. Milletvekili seçimlerinde ise DEVA Partisi, SP ve Gelecek Partisi adayları CHP listelerinden seçimlere girme kararı alırken, İYİ Parti kendi ismi ve listesi ile seçimlerde yer almıştır. Bu seçimler geniş katılımlı, büyük iki ittifakın hem Cumhurbaşkanlığı ve hem de milletvekili seçimleri için yarıştığı bir seçim olması sebebiyle Türkiye siyaseti açısından çok önemlidir.

3.2.2.2. 31 Mart 2019 yerel seçimleri ve seçim ittifakları

31 Mart tarihinde yapılan mahalli idareler seçimlerinde AK Parti, MHP ve BBP’nin “Cumhur İttifakı” işbirliği, önceki seçimde olduğu gibi devam etmiştir. CHP ve İYİ Parti ise “Millet İttifakı” çatısı altında iş birliği yapmışlardır.

Türkiye genelinde tüm belediyeler dikkate alındığında Cumhur İttifakı yüzde 51,6 oy almış, Millet İttifakı oyları ise yüzde 44,3 olarak kaydedilmiştir.³⁴³ Bu seçimlerde yapılan seçim ittifakları, herhangi bir yerel yönetimde sadece güçlü olan ittifak ortağı partinin aday

³⁴² “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”nin tamamı için bkz. <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni/Open>, E.T. 04.04. 2023.

³⁴³ 31 Mart 2019 Mahalli idareler seçim sonuçları için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-i%CC%87dareler-secimi/77916>, E.T. 04.04.2023.

göstermesi ve ittifak ortağı diğer parti ya da partilerin de bu adayı desteklenmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinin tümünde CHP adaylarını destekleyen İYİ Parti, Millet İttifakı'nın 2019 yerel seçimlerinde başarılı olmasını ve 11 büyükşehir başkanlığı elde etmesini sağlamıştır. HDP ise birçok yerde aday göstermeyerek Millet İttifakına destek vermiştir. Millet İttifakı'nın İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere birçok büyükşehir belediye başkanlığını kazanması hem gelecek seçimler açısından moral kaynağı olmuş hem de başka partilerin ittifaka katılma sürecini hızlandırmıştır.

Cumhur İttifakı 2019 yerel seçimlerinde toplamda 16 büyükşehir belediye başkanlığı elde etmiş, AK Parti 15, MHP ise 1 büyükşehir kazanmıştır. Fakat Ankara, İstanbul ve İzmir'de Millet İttifakı adaylarının kazanması kamuoyunda Cumhuriyet İttifakı'nın bir önceki seçimlere göre oy kaybettiği ve zayıfladığı algısını oluşturmuş, bu da ittifak ortaklarını ittifakı genişletmeye sevk etmiştir.

3.2.2.3. 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimlerinde seçim ittifakları

14 Mayıs 2023 seçimleri Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli seçimlerinden biri olarak tarihe not edilecektir. Gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılında yapılmış olması ve iktidarın "Türkiye Yüzyılı" sloganıyla vaat ettiği yeni vizyon, gerekse muhalefet partilerinin kurdukları ittifakla halihazırdaki iktidara ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine son vererek parlamenter sisteme dönme vaadi bu seçimleri Türkiye siyaseti açısından önemli bir hale getirmiştir.

Cumhuriyet İttifakı bu seçimde geçerli oyların yaklaşık yüzde 49,5'unu, Millet İttifakı ise yaklaşık yüzde 35'ini almıştır. Emek ve Özgürlük İttifakı'nın geçerli oyların yaklaşık yüzde 10,5'unu aldığı 14 Mayıs seçimlerinde ATA İttifakı ise yaklaşık yüzde 2,4 oy alabilmiştir.³⁴⁴ 14 Mayıs'ta gerçekleştirilen seçimlerde oluşan Parlamento yapısı ile Türk Milleti, Parlamenter Sisteme dönüş değil Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine devam etme yönünde bir irade ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise, adaylardan hiçbir

³⁴⁴ 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan 28. Dönem Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı 1. Tur seçim sonuçları için bkz. <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>, E.T. 20.06.2023.

seçilme yeterliliği olan yüzde 50+1 oyu alamamış ve bu sebeple bu turda en çok oyu alan Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu arasında ikinci tur Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmiştir. 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan ikinci turda geçerli oyların yaklaşık yüzde 52'sini alan Recep Tayyip Erdoğan yeniden Cumhurbaşkanı seçilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur.

2018 yılından itibaren seçim ittifaklarının yasal çerçevede gerçekleştiği Türkiye'de, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde de partiler arası ittifaklar, seçimleri kazanabilmenin en önemli hatta tek yolu olarak görülmeye devam etmiştir. Cumhurbaşkanı seçilebilme yeterliliği olan yüzde 50+1 oyu almak, iktidar cephesinden Cumhurbaşkanının Parlamento ile uyumlu çalışabilmesi için gerekli meclis çoğunluğunu elde etmek ve baraj sorunu olan küçük partilerin meclise girmesini mümkün hale getirmenin tek yolunun seçimlere ittifak kurarak girmek olduğu gerçeği Türkiye siyasetinin merkezine oturmuştur. 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri ile 2019 yılında yapılan yerel yönetim seçimlerinde kurulan ittifaklar, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde de kısmen devam etmiş, bir kısmı daha da genişlemiş, bazı partiler ise başka partilerle farklı ittifaklar kurmuşlardır.

14 Mayıs 2023 tarihindeki seçimlere katılan ittifaklar şu şekildedir:

1. Cumhur İttifakı:

AK Parti ile MHP arasında 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin ardından başlayan birliktelik ile sağlanan uzlaşma bu tarihten sonra yapılan her seçimde devam etmiştir. Bu ittifak 3 Mayıs 2018 tarihinde BBP'nin de katılmasıyla genişlemiştir.³⁴⁵ 14 Mayıs 2023 seçimleri öncesinde Cumhur İttifakı'na Yeniden Refah Partisi de dâhil olmuştur. 24 Mart 2023 tarihinde bu dört siyasi parti seçimlere "Cumhur İttifakı" olarak katılacaklarını beyan ettikleri ittifak protokolünü YSK'ya sunmuşlardır. HÜDA-PAR resmi olarak Cumhur İttifakında yer almamasına rağmen Cumhurbaşkanlığı seçiminde ittifakı destekleyeceğini açıklamıştır.³⁴⁶ Ayrıca HÜDA-PAR adayları AK Parti listelerinden milletvekili adayı olmuşlardır. Yine aynı şekilde DSP de Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cumhur İttifakını

³⁴⁵ "BBP 'Cumhur İttifakı'na Katıldı", Anadolu Ajansı, 3 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bbp-cumhur-ittifakina-katildi/1134371>, E.T. 06.04.2023.

³⁴⁶ "HÜDA PAR'dan Cumhur İttifakı'na Katılma Kararı", NTV, 11.03.2023, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/huda-pardan-cumhur-ittifakina-katilma-karari,xxBzAeqSmE6HCuVwk9p-Dg>, E.T. 06.04.2023.

desteklemiş, milletvekili seçimlerinde ise AK Parti listelerinden aday olmuşlardır. YRP, BBP ve MHP ise Milletvekili seçimlerine ittifak çatısı altında, fakat kendi isim ve aday listeleriyle katılmışlardır.

2. Millet İttifakı:

“Altılı Masa” olarak da adlandırılan ve 2018 sonrasında genişleyerek iş birliğini sürdüren Millet İttifakı; CHP, İYİ Parti, SP, Gelecek Partisi, DP ve DEVA Partisi’nden oluşmaktadır. Ayrıca Türkiye Değişim Partisi, Liberal Parti ve Doğru Parti de ittifakta yer almamalarına rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakını dışardan destekleyeceklerini açıklamışlardır. HDP ise Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hem birinci hem de ikinci turunda Millet İttifakı adayını destekleyeceğini kamuoyuna duyurmuştur.

3. Emek ve Özgürlük İttifakı

14 Mayıs seçimlerinin bir diğer ittifak oluşumu Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı’nı destekleyen HDP öncülüğünde kurulan *Emek ve Özgürlük İttifakı*’dır. 24 Mart 2023 tarihinde ittifak protokolünü YSK’ya sunan ve yalnızca Milletvekilliği seçimleri için yapılan bu ittifakı; Emekçi Hareket Partisi (EHP), Sosyalist Meclisler Federasyonu (SMF), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Toplumsal Özgürlük Partisi (TÖP), Yeşiller ve Sol Gelecek Parti (YSP), Emek Partisi (EMEP) oluşturmaktadır. Hakkında Anayasa Mahkemesi’nde açılmış bir kapatma davası bulunan HDP³⁴⁷, bu seçimlere kendi adıyla değil “Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi” adı altında katılma kararı almıştır.

³⁴⁷ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 07/06/2021 tarih ve 36321649/2021/2 sayılı Anayasa Mahkemesi’ne sunulan iddianamede “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odağı haline gelen ve bu şekilde; Anayasa’nın 68. maddesinin 4. fıkrasına, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası’nın 78, 80, 81, 82 ve 90. maddelerine aykırı eylemlerde bulunduğu açıkça anlaşılan davalı Halkların Demokratik Partisi (HDP)’nin, Anayasa’nın 69. maddesinin 6. fıkrası ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası’nın 101/1-b ve 103. maddeleri gereğince temelli kapatılması” talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilen 844 sayfalık iddianamede ayrıca HDP’de çeşitli görevler üstlenmiş birçok siyasetçinin “beş yıl süreyle bir başka siyasi partinin kurucusu, yöneticisi, deneticisi ve üyesi olamayacaklarına” ve “hazine yardımının siyasi parti faaliyetleri dışında terör örgütünün amaçları doğrultusunda kullanılabileceğinden, hazine yardımlarının bulunduğu banka hesabına tedbiren bloke konulmasına” karar verilmesi talep edilmiştir. HDP’nin kapatılması talebi ile ilgili açılan davada Anayasa Mahkemesi henüz kararını vermemiştir. Bunun dışında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 14 Mayıs Genel Seçimlerine katılmamasına rağmen HDP’ye ödenen hazine yardımına bloke konulmasına yönelik talebi içeren 7.6.2023 tarihli bir dilekçe ile AYM’ye başvuru yapılmıştır. AYM 19/6/2023 tarihli 2023/6 Esas (Değişik İşler) ve 2023/2 Karar sayılı kararında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının talepleri hakkında “karar verilmesine yer olmadığına” oy birliği ile karar vermiştir.

4. ATA İttifakı

Bu ittifak, 24 Mart 2023 tarihinde ittifak protokolünü YSK'ya sunarak seçimlere ATA İttifakı çatısı altından gireceğini beyan eden Zafer Partisi, Ülkem Partisi, Adalet Partisi ve Türkiye İttifakı Partisi'nden oluşmaktadır.

3.2.3. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde gerçekleşen ittifakların Türkiye siyaseti açısından anlamı

Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, Cumhurbaşkanının seçim usulü ve yeni seçim kanunları siyasi partileri seçimlere ittifak kurarak girme konusunda teşvik etse de, ittifakların kuruluş süreçleri o kadar da kolay olmamaktadır. İttifaka dâhil olacak siyasi partilerin Millet İttifakında olduğu gibi ortak hedefler ve politikalar veya seçim sonrası dönemdeki olası iktidar durumunda kamusal görevlerin dağılımı gibi konularda uzlaşmaya varmaları gerekmektedir.³⁴⁸

6 Nisan 2022 tarihinde seçim yasasında yapılan değişiklikler ile seçim barajının yüzde 7'ye düşürülmesi, bununla birlikte milletvekili seçimlerinde ittifak etkisinin ortadan kalkması, seçim ittifaklarını, ortak hedefler ve kamu kurumlarının seçim sonrasında paylaşılmasının dışında farklı pazarlıklara da sevk etmiştir. Bu yeni yasa ile ittifak içinde ittifak kurulması ya da küçük siyasi partilerin adaylarının diğer partilerin listelerinden aday olmaları daha sıklıkla gündeme gelmiştir.

Yirmi bir yıldır Türkiye'de iktidar olan AK Parti'nin ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidarına son vererek seçimleri kazanmak ve bu sayede hükümet sistemini değiştirerek “*Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem*”e geçmek isteyen muhalefet cephesi, Türkiye siyaset tarihinin daha önce görmediği geniş bir katılımı Millet İttifakı'nı oluşturmuştur. İdeolojik açıdan birbirinden farklı olan Millet İttifakı partileri, bu ittifakı iktidarı değiştirmenin tek yolu olarak görmüşlerdir. “Altılı Masa” olarak adlandırılan farklı ideolojilere sahip bu partilerin bir araya gelerek mutabakata varması Türkiye demokrasisi açısından önemli bir gelişme olmasına karşın, olası bir Millet İttifakı iktidarı durumunda

³⁴⁸ DOĞAN, Saadettin, “Türkiye’de 2018 Seçimlerinde Gerçekleştirilen Seçim İttifakları: Rasyonel Tercih Kuramsalcılığı Temelli Kuramsal Bir Tahlil”, 2022 Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, s. 174.

yürütmenin nasıl şekilleneceği sorusu seçmen nezdinde bir muamma olarak kalmış, bu da seçmen tercihi üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca milliyetçi yönü ağır basan İYİ Parti ve kendini muhafazakâr olarak konumlandıran SP ile ittifakta yer almadığı halde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu’nu destekleme kararı alan HDP’nin³⁴⁹ aynı safta yer alması, seçmen tercihinin sandığa yansımaları etkileyen diğer faktörler olarak değerlendirilebilir. İttifakta yer alan partilerin ideolojik olarak yakın partilerden oluşması hem seçmen tercihinin etkileyen hem de ittifak içi oy geçişlerini mümkün kılan bir faktör olarak önem arz etmektedir.

Cumhur İttifakının hem TBMM hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde başarılı olmasında etkili olan faktörlerden biri de Cumhuriyet İttifakını meydana getiren siyasi partiler arasındaki ideolojik yakınlıktır. Cumhuriyet İttifakı partileri ideolojik yönü birbirine yakın milliyetçi, milliyetçi-muhafazakâr ve muhafazakâr demokrat partiler olarak dikkat çekmektedir. Her ne kadar bu ittifaktaki partiler açısından herhangi bir iktidar pazarlığı söz konusu olmasa da, ittifakların kurulmasının amacı ittifaka dâhil olan partilerin bazı kazanımlar elde etmesidir. Cumhuriyet İttifakı partileri de ittifak çatısı altında girdikleri seçimlerde, yüzde 7 seçim barajına takılmadan mecliste temsil edilme olanağı bulabilmişlerdir.³⁵⁰ Ayrıca yirmi bir yıldır en çok oyu alarak ülkeyi yöneten AK Parti’nin ve şimdiye kadar girdiği hiçbir seçimi kaybetmemiş olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın seçim çalışmalarını İttifak adına yürütmesi de Cumhuriyet İttifakı’nın diğer ortaklarına oy kazandıran ve ittifak partileri arasında oy geçişlerine neden olan bir etken olarak öne çıkmıştır.

Siyasi partileri ideolojik farklılıklarına rağmen aynı ittifak çatısı altında seçimlere girmeye teşvik eden yeni seçim yasası düzenlemesi, Türkiye’nin siyasi uzlaşma kültürüne katkı sağlaması ve temsilde adaletin tesis edilmesi bakımından olumlu bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, bir taraftan siyasi partilerin seçim barajını aşarak Mecliste yeterli temsil imkânına kavuşmaları, diğer taraftan da Cumhurbaşkanlığı seçiminin

³⁴⁹ 14 Mayıs 2023 seçimlerinde HDP, hakkında Anayasa Mahkemesi’nde açılan kapatma davası sebebiyle, Yeşiller, Sol ve Gelecek Partisi adıyla yer almıştır.

³⁵⁰ 31 Mart 2022 tarihli Seçim Yasası değişikliklerine göre; İttifak oylarının toplamı yüzde 7 seçim barajını aştığında, ittifaka dâhil olan tüm partiler barajı aşmış sayılacak, fakat partilerin çıkaracakları milletvekili sayıları, tek tek siyasi partilerin bir seçim bölgesinden almış oldukları oylara göre d’Hondt sistemine göre belirleneceğinden artık oylar ittifak hanesine yazılmayacak. Böylece ittifak etkisi artık oylar bakımından sıfırlanmış olacak. İttifaktaki bir siyasi partinin almış olduğu oylar d’Hondt sistemine göre yapılan hesaplama göre, o partinin milletvekili çıkarmasına yetmiyorsa, o partinin oyları bir anlamda boşa gitmiş sayılacak.

kazanılması ve Cumhurbaşkanı ile uyumlu bir şekilde çalışması mümkün olabilecek bir Parlamento tablosu oluşabilmesi için siyasi partilerin seçim ittifakı kurmaları zorunlu hale gelmiştir. İttifakların bu denli önem kazanması hem küçük siyasi partileri kilit bir konuma taşımış hem de çok ilginç bir şekilde “siyasi parti” olgusunu seçmen nazarında zayıflatmıştır. İdeolojik yakınlıkların ön planda olduğu ittifaklarda, ittifak içindeki partiler arası oy geçişleri artmıştır. Siyasal sistem daha çok iki bloğun etkin olduğu bir yapıya dönüşmüştür.

İktidar tarafından Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin en önemli nedeni olarak gösterilen, parlamenter sistemin koalisyonlara ve bunun da istikrarsızlığa neden olduğu gerekçesidir. Siyasi partileri seçimleri kazanabilmek için seçim ittifakı yapmaya zorlayan yeni yasa, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi için de aynı riski barındırmaktadır. MHP şimdiye kadar herhangi bir pazarlık yapmadan Cumhur İttifakı çatısı altında AK Parti politikalarını ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı desteklemiştir. Fakat bu desteğin sürekli olarak devam edip etmeyeceği belli değildir. Ayrıca farklı ideoloji ve görüşe sahip çok sayıda siyasi partiden oluşan Millet İttifakının olası bir iktidarında yaşanabilecek fikir ayrılıkları sistem aksaklıklarına ve tıkanıklıklara sebep olabilecektir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde sabit bir süre için seçilen Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen Bakanlar ve Meclis’ten güvenoyu almak zorunda olmayan bir hükümetin varlığı daha güçlü bir yürütmeyi meydana getirmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde koalisyon hükümetlerinin kurulması mümkün değildir. Bu haliyle parlamenter sistemdekine benzer bir yönetim krizi ve istikrarsızlık tehlikesi söz konusu değildir. Fakat seçim ittifakı söz konusu olmaksızın Cumhurbaşkanının seçilmesinin çok zor bir hale geldiği yeni durumda, siyasi partilerin seçimler sonrası kurulacak hükümetin yapısı ve bakanların belirlenmesi gibi konularda pazarlık siyasetine başvurması muhtemeldir. Seçimler sonrasında ittifaka dâhil olan siyasi partiler arasında meydana gelebilecek anlaşmazlık veya uyuşmazlıklar, her ne kadar parlamenter sistemdeki kadar derin ve büyük olmasa da, uzun vadede sistemde aksaklıklara ve tıkanıklıklara neden olabilecektir.

SONUÇ

Temsili demokrasilerde halkın yönetime katılımını mümkün kılmanın, istek, talep ve iradelerini ifade etmelerinin yolu seçimlerdir. Seçim, demokrasinin bir güvencesi olarak, temsilcilerin halkın onayını almasını sağlayan, bu şekilde yönetenlerin iktidardaki meşruiyetini ifade eden bir kurumdur. Bir ülkede yapılan demokratik seçimlerin sonuçlarının nasıl bir tabloyu oluşturduğu, bu tablonun da yasama ve yürütme erkleri üzerinde ne tür bir etki yapacağı sorusunun cevabı ise, o ülkenin seçim sistemi tercihi ile doğrudan ilgilidir. Demokratik rejimlerde seçim sistemleri belirlenirken, ya temsilde adalet veya yönetimde istikrar üstün tutulmakta ya da bu iki ilke bağdaştırılarak karma seçim sistemleri geliştirilmektedir. Dengenin iki ilkeden biri aleyhine bozulduğu seçim sistemlerinde, dengeyi yeniden kurmanın en etkin yollarından biri olarak seçim ittifakları gündeme gelebilmektedir.

Dünya genelinde farklı hükümet sistemleri ile idare olunan birçok ülkede yapılan seçimlerde, artan bir eğilimle seçim öncesi ittifaklara rastlanmaktadır. Özellikle seçilme yeterliliğinin mutlak çoğunluk (yüzde 50+1) olduğu Başkanlık veya Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, ayrıca yüksek seçim barajının uygulandığı Parlamento seçimlerinde, seçim ittifakları, siyasi partiler açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasi partilere seçimlerden en üst seviyede fayda sağlama olanağı sunan seçim ittifakları, kimi ülkelerde yasalar ile düzenlenirken, kimi ülkelerde yasal bir çerçevede düzenlenmemiş olmasına karşın yasaklanmamıştır. Bazı ülkelerde ise, Türkiye’de 2018 öncesi dönemde olduğu gibi, kanunlarla yasaklanmıştır. Bu durum, seçim öncesi ittifaklarının farklı ülkelerde farklı türlerde gerçekleşmesini de beraberinde getirmiştir. Seçim ittifakları, ittifak kurmanın yasalarla düzenlenmediği fakat herhangi bir kanunla da yasaklanmadığı rejimlerde “fiili ittifaklar” olarak, ittifaklarının yasaklandığı rejimlerde ise başka bir partinin lehine seçimlere katılmama, başka partinin listesinden seçimlere girme ve sonrasında istifa ederek kendi partisine geri dönme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bunların dışında farklı ittifak türleri de mevcuttur.

Seçim ittifakları, seçim sistemlerinin neden olduğu temsilde adaletsizlikleri veya yönetimde istikrarsızlıkları gidermek için kullanılan teknik bir araç olmaktan çok daha öte anlamlar taşımaktadır. Seçim ittifakları, seçim sistemlerindeki, özellikle seçim barajı gibi

kısıtlayıcı düzenlemeler sebebiyle “sistem dışı” kalma tehlikesi yaşayan siyasi partilerin sistem içinde tutulmasını ve bu sayede marjinalleşmelerinin veya toplumsal huzur ve barışa karşı tehdit oluşturabilme ihtimallerinin önüne geçilmesini sağlayabilir. Seçim ittifakları, farklı ideolojileri bir araya getirme potansiyeli ile toplumda uzlaşma kültürünün oluşmasına imkân verebilir.

Yukarıda söylenenlere ek olarak, birçok ülkede muhalefet partileri, başarısız gördükleri uzun süreli koalisyon hükümetlerine veya “Hâkim Parti” iktidarlarına son verebilmek için seçimlerde ittifak kurmaktadır. Örneğin Malezya’da, muhalefet partileri 60 yıldır iktidarda olan sağ koalisyon “*Barisan Nasional*”e karşı birleşerek 2015 yılında “*Umut Koleksiyonu*” (*Pakatan Harapan*) ittifakını kurmuşlar ve sonrasında 2018 yılında yapılan seçimleri kazanarak iktidarı değiştirmeyi başaramışlardır.

Seçim ittifakları, siyasi partiler tarafından sistem sorunlarının aşılmasında bir nev’i “can simidi” olarak görülmekte ise de bu yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü seçim ittifaklarının olumlu olarak nitelendirilen özelliklerinin yanında, ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından olumsuz olarak değerlendirilebilecek yanları da mevcuttur.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilen 2017 yılından itibaren Türkiye’nin siyasal yapısı ve kurumlarında köklü değişiklikler yapılmıştır. Hükümet sisteminin değişmesi ile Cumhurbaşkanının halk tarafından ve yüzde 50+1 oyla seçilecek olması, Meclis’te Cumhurbaşkanı ile uyumlu bir parlamento yapısının oluşmasını mümkün kılma ihtiyacı, hem seçim sisteminde değişiklik yapılmasını hem de seçimlerde ittifak yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak 16 Mart 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 13/3/2018 tarih ve 7102 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”la siyasi partilerin seçimlere ittifak kurarak girmeleri mümkün hale getirilmiştir. Seçim ittifakı düzenlemesi öngörüldüğü gibi, özellikle Cumhurbaşkanlığı seçiminde geçerli olmak üzere etkin iki bloklu bir yapının meydana gelmesine neden olmuştur.

2018 Seçim ittifakı düzenlemesinin ilk halinde seçim barajı yıllardır uygulandığı gibi yüzde 10 olarak devam etmiş, fakat artık oyların ittifak içerisinde kalmasıyla büyük partilerin avantajlı duruma gelmesi, küçük siyasi partileri büyük siyasi partiler açısından daha da önemli bir konuma getirmiştir. Bu durum, kilit konuma gelen küçük partilerin büyük

siyasi partilerle yaptıkları pazarlık siyasetinin artmasına neden olmuştur. Partiler arası yapılan iş birliği pazarlıkları büyük partilerin ideoloji, kimlik ve ilkelerinden taviz vermesi gibi bir sonucu doğurması tehlikesini içinde barındırmaktadır. Küçük partilerin öneminin bu denli artması, sonraki süreçlerde partileri ile anlaşmazlık yaşayan siyasi aktörleri ayrı siyasi partiler kurmaya yöneltmiş, bu da siyasi parti parçalanmışlıklarını daha da artırmıştır.³⁵¹

6 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 31/ 03/ 2022 tarih ve 7393 sayılı “*Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile yukarıda zikredilen olumsuzlukları ortadan kaldırmak maksadıyla, seçim barajı yüzde 10’dan yüzde 7’ye düşürülmüş, ayrıca milletvekili sayısının belirlenmesindeki ittifak etkisi ortadan kaldırılmıştır. Bu düzenleme ile ittifaka dâhil olan her siyasi parti, d’Hondt sistemine göre aldığı oy oranında milletvekili çıkarma hakkına sahip olacak, artık oylar ittifak içinde kalmayacaktır. Bu değişiklik, ittifak düzenlemesinin ilk halinin ortaya çıkardığı sorunları giderme noktasında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Seçim barajının yüzde 7’ye düşürülmesi, seçim ittifakında yer alan en küçük siyasi partiye bile Parlamentoda temsil edilme imkânı sunmaktadır. Bununla birlikte, bu düzenlemenin siyasal sistemin her partisini seçimlere ittifak kurarak girmeye zorlayan bir etkiye sahip olduğu da aşîkârdır. Yönetimde istikrarın sürdürülebilirliğinin sağlanması adına devam eden seçim barajı uygulaması -her ne kadar seçim barajı bir miktar düşürülerek yüzde yediye çekilmiş olsa da-, seçimlere herhangi bir ittifak çatısı altında girmeyi tercih etmeyen siyasi partiler açısından, temsilde adaletin tam olarak sağlanmasının önünde bir engel olarak durmaya devam etmektedir.

Dünya üzerinde Türkiye de dâhil birçok ülkede uygulanan ve temsilde adaletsizlikleri önleme bakımından en uygun sistem olarak görülen d’Hondt sisteminin, seçim barajı olmadan uygulandığı rejimlerde, parlamentoda çok parçalı bir siyasi yapıyı meydana getirerek istikrarsızlığa sebep olduğu bilinmektedir. Anayasamızın 67. maddesinin 6. fıkrasında “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” denmektedir. Bu kanuna uygun olarak seçim ittifaklarının da bu ilkeler

³⁵¹ DEVA ve Gelecek Partisi AK Parti’den; İYİ Parti MHP’den; Zafer Partisi İYİ Parti’den; Memleket Partisi CHP’den; Yeniden Refah Partisi ise Saadet Partisinden ayrılan siyasetçilerin kurdukları siyasi partilerdir. Bu örnekler daha da artırılabilir.

doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir. Seçim barajının sıfırlanması, ülkemizde d'Hondt sisteminin uygulanması sebebiyle Parlamentoda çok parçalı bir yapının oluşmasına sebep olacaktır. Böyle bir durum, Cumhurbaşkanı ile uyum içerisinde çalışacak bir Parlamento ihtiyacının önünde engel olarak görülmektedir. Bu şekilde bir etki yürütmede tikanıklıklara ve bu da istikrarsız bir yönetime sebebiyet verebilecektir.

Ayrıca 14 Mayıs 2023 TBMM seçimlerinden sonra, ittifak çatısı altında seçimlere giren ve yeni seçim kanunu uyarınca yüzde 7 barajına takılmadan milletvekili çıkarma imkânına kavuşan ya da büyük partilerin listelerinden aday gösteren küçük siyasi partilerin Mecliste parçalı bir yapıya neden olduğu görülmüştür. Kanaatimizce temsilde adaletin yönetiminde istikrarı bozmayacak şekilde tesis edilebilmesi, seçim barajının ittifaklar için ayrı, ittifaka dâhil olan siyasi partiler ve herhangi bir ittifaka girmeyi tercih etmeden seçimlere katılan siyasi partiler için ayrı ayrı ve farklı oranlarda düzenlenmesi ile mümkün olabilir.

Türkiye’de süreç içerisinde ortaya çıkan, gerek seçim sisteminde gerekse Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki sorunlar ve eksiklikler iktidar tarafından yapılan yeni düzenlemelerle giderilmiştir. 2002 yılından itibaren Türkiye’de iktidar olan AK Parti’nin varlığı, 2017 yılından sonra AK Parti ile herhangi bir iktidar pazarlığı yapmadan iktidarı ve mevcut Cumhurbaşkanını destekleyen MHP’nin rolü, “*Karizmatik Lider*” Recep Tayyip Erdoğan’ın gücü ve etkisi Türkiye siyasetinde son derece önemli olmuştur. Sayılan bu etkenler, iktidarın sistemde meydana gelen tikanıklıklara zamanında müdahale edebilmesini ve bu tikanıklıkları giderecek yolları rahatça uygulayabilmesini sağlamıştır.

Seçimleri kazanacak ittifak blokunun farklı ideoloji ve siyasal kimliğe sahip çok sayıda partiden oluşması, bu partilerin -her ne kadar seçim öncesi ittifak protokolü ile belli bazı konularda anlaşmaya varmış olsalar da- seçimler sonrasındaki hükümet politikalarına dair yapacakları siyasal pazarlıklar sistemin uzun vadede tıkanmasına neden olabilecektir. Bu tıkanıklık veya aksaklıklar siyasi istikrarsızlıkların yeniden baş göstermesine sebebiyet verebilecektir. Bahsi geçen tıkanıklık veya aksaklıkların parlamenter sistemdeki kadar büyük bir krize neden olmayacağını ifade etmek gerekir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi yapısı itibarıyla başkanlık sistemiyle benzerlik gösterdiğinden, bu sistemde gerçekleşen seçim ittifaklarının, parlamenter sistemde meydana gelen koalisyonlardan çok farklı bir dinamiğe sahip olduğu bilinmelidir.

Parlamente sistemlerde seçim sırasında gerekleŖen seçim ittifaklarının seçimlerden sonra devam etmemesi, koalisyon hükümetlerinin uzun süre kurulamamasına neden olabilmektedir. Ayrıca parlamente sistemlerde ittifaka dâhil olan partilerin koalisyon kurulduktan sonra anlaşamaması hükümetlerin dağılmasına neden olabilmekte, bu da beraberinde iktidar boşluğunu ve istikrarsızlığı getirmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ise Cumhurbaşkanı sabit bir süre için (5 yıl) seçildiğinden, parlamente sistemdeki gibi büyük bir yönetim krizinin ortaya çıkmayacağı muhakkaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki ittifak partilerinin anlaşamaması ya da Cumhurbaşkanı ile uyumlu çalışacak bir meclis yapısının oluşmamış olması, parlamente sistemdeki kadar büyük olmayan bazı aksaklıklara neden olabilecektir.

Tüm bunlara ek olarak; ne ülkelerin hükümet sistemi tercihleri, ne seçimler, ne de seçim sonuçlarının nasıl tanzim ve tahlil edileceği konuları salt hukuki meselelerdir. Tüm bu tercihlerin siyasal, toplumsal, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel başta olmak üzere birçok etki ve yansımaları bulunmaktadır. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada artan kutuplaştırıcı siyasetin ılımlı hale gelmesi, seçmen tercihlerinin daha demokratik bir biçimde sandığa yansımaları ve uzlaşmacı siyasal kültürün yaygınlaşması bakımından seçim ittifaklarının –eksikliklerine rağmen- çok önemli bir fonksiyonu yerine getirdiğine şüphe yoktur. Demokrasinin günümüzdeki en önemli araçlarından biri haline gelen seçim ittifakları, “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bağdaştırabilecek bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte hiçbir aracın ve sistemin tüm sorunları çözecek güce sahip “sihirli bir değnek” olmadığı unutulmamalıdır.

Demokrasinin olmazsa olmazı seçimler, halkın siyasal tercihlerini yansıtmaları bakımından ne derece önemliyse, bu tercih ve iradenin siyasetin kurumlarında adaletli ama aynı zamanda istikrarı sağlayıcı bir şekilde tezahür etmesi de o derece önemli ve aynı zamanda zordur. Ülkelerin, toplumların ve iktidarların amacı, en ideal demokrasiye ulaşmaya çalışmak olmalıdır. Türkiye’nin bunu başarabilmesi için öncelikle seçim sistemindeki, baraj uygulamasındaki ve ittifak düzenlemesindeki eksiklikleri gidermesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇIKGÖZ, Merve ÜNAL;** “Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkanlık Seçimi ve Federal Yüksek Mahkeme’nin Seçime İlişkin Emsal Kararları”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, S.12/1, ss. 677-717, 2022.
- AÇIL, Murat;** “Başkanlık Sisteminde Koalisyonlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 149. Sayı, ss. 1-51, Temmuz-Ağustos 2020.
- Adalet Bakanlığı;** “Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları: Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya”, Ankara, Mayıs 2011.
- AKGÜL, Mehmet Emin;** Hükümet Sistemleri Tartışması ve Türkiye Örneği, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015.
- AKMAN, Kaan;** “Seçim Sistemi Değişiklikleri ve Siyasi Parti İttifaklarının Siyasal Sisteme Etkileri: İtalya Örneği”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, S. 19 (4) , ss. 1610-1625. DOI: 10.21547/jss.724242, 2020.
- ALKAN, Mehmet Ö.;** “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”. Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 22, ss. 133-165, 2006.
- ANAYURT, Ömer; EKİNCİ, Ahmet;** “Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Anısına Armağan”, Abuzer Kendigelen ve Saadet Yüksel (Editör), *Koalisyonlu Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Uygulaması*, ss. 227-332, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019.
- ARDIÇOĞLU, Mehmet Artuk;** “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, Ankara Barosu Dergisi, 75 (3), ss. 19-51, 2017.
- ARIKAN, Cengiz, ALTINSU, Onur;** “Yönetimde İstikrar Arayışı Ekseninde İtalya’nın Seçim Sistemi Reformları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 9 (2) , ss. 607-630. DOI: 10.21492/inuhfd.480560, 2018.
- ATAR, Yavuz;** Türk Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Konya, 2009.

- ATAR, Yavuz;** “Seçim Hukukunun Güncel Sorunları”, Anayasa Yargısı, S. 22(1), ss. 211-235, 2006.
- ATAY, Ender Ethem;** “Fransa’daki Seçim Modelleri”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3/1999, ss. 25-46, 1999.
- AYDOĞDU, Yasin;** Seçim Sistemleri Ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- AYGEN, Cemal;** “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt.17, S.01, 1962.
- BALDINI, Gianfranco, PAPPALARDO, Adriano;** Elections, Electoral Systems and Volatile Voters, London: Palgrave Macmillan, 2009.
- BANDYOPADHYAY, Siddartha, CHATTERJEE, Kalyan, SJÖSTRÖM, Tomas;** “Pre-electoral Coalitions and Post-election Bargaining”, Quarterly Journal of Political Science, Vol.6, ss.1-41, May 2010.
- BARIN, Taylan;** “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi Ve “Seçim İttifakı” Düzenlemesinin Değerlendirilmesi”, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 4, Sayı 2019/1, ss.1-34, 2019.
- BAŞGİL, Ali Fuat;** Esas Teşkilat Hukuku, I. Cilt, Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, 2. Fasikül, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.
- BAYRAKLI, Enes, GÜNGÖRMEZ, Oğuz;** “Hollanda Parlamento Seçimleri ve AŞırı Sağın Yükselişi”, Analiz, Sayı:194, SETA Vakfı Yayınları, Mart 2017.
- BİLGİN, Murat;** “Parlamenter Sistemin Doğduğu lke: İngiltere”, Semra Gökçimen (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya Güney, Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya rnekleri), ss. 183-229, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:8, Ankara, 2017.
- BURAN, Hasan;** Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim nerisi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

- ÇAKMAZ, Eylem;** “Meksika Birleşik Devletleri Başkanlık Sistemi”, Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science Yıl: 5, Sayı: 23, ISSN: 2149-0821, ss. 253-273, Mayıs 2018.
- ÇINAR, Yetkin, GÖKSEL, Türkmen;** “24 Haziran Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarının Sayısal Analizi”, TEPAV Politika Notu, 2018.
- ÇİRKİN, Furkan;** “Temsilde Adalet İlkesi Açısından Genel Seçimlerde İttifak”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Vol:5, Issue:2, ss. 433-449, 2019.
- DECKER, Frank, VOLKER, Best;** “Lost in the New Five-Party System?”, *Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung-International Policy Analysis*, June 2011.
- DIAMOND, Larry;** “Demokrasinin Üç Paradoksu”, (çev.: Mehmet Turhan), Larry Diamond, Marc F. Plattner (Der.) *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ankara, 1995.
- DOĞAN, Saadettin;** “Türkiye’de 2018 Seçimlerinde Gerçekleştirilen Seçim İttifakları: Rasyonel Tercih Kuramsalcılığı Temelli Kuramsal Bir Tahlil”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2022.
- DOĞRU, Ceren;** “Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm”, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- DOWNS, William M.;** “Coalition”, *International Encyclopedia of The Social Sciences*, Vol. I, Der. William A. Darity Jr., MacMillan Social Science Library, USA 2008.
- DURAN, Hazal;** “Pre-Electoral Alliances in Presidential Systems”, <https://politicstoday.org/pre-electoral-alliances-in-presidential-systems/>, 2 April 2018, E.T. 20.01.2023.
- DUVERGER, Maurice;** *Siyasi Partiler*, (çev.) Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
- DUVERGER, Maurice, ÖZBUDUN, Ergun;** “Partiler ve Siyasi Rejimler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.19/1, ss. 95-171, 1962.

- ELGIE, Robert;** “France: Stacking the Deck”, Michael Gallagher and Pauş Mitchell (Ed.), *The Politics of Electoral Systems*, ss. 119-136, NewYork: Oxford Universtiy Press, February 2006.
- ERDEM, Tarhan;** *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları 1876-2013*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.
- ERDOĞAN, Emre;** “Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçlar: İstikrar ve Temsiliyet”, Eylül 1999, <https://www.academia.edu/346993/>, Erişim Tarihi: 29.12.2022.
- ERDOĞAN, Mustafa;** *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2015.
- EREN, Abdurrahman;** “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.16, S.2, ss. 63-110, 2008.
- European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission);** *Comparative Report on Thresholds and Other Features of Electoral Systems Which Bar Parties From Access to Parliament*, Study No: 485/2008, Strasbourg, 2008.
- FARRELL, David M.;** *Electoral Systems A Comparative Introduction*, Palgrave Publishers, Hampshire (United Kingdom), 2001.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin;** *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2022.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin;** *171 Soruda Başkanlık Sistemi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin;** *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin;** “Başkanlık sistemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, ss. 39-60, 2012.
- FUSARO, Carlo;** “Party system developments and electoral legislation in Italy (1948-2009)”, *Bulletin of Italian Politics*, S. 1(1), ss. 49-68, 2009.

- GENÇKAYA, Ömer Faruk; ŞENÇELEBİ, Ceren;** “İtalya’da Seçim Sistemleri, Seçim Koalisyonları ve Seçimler: 1993-2018”, Yasama Dergisi, Araştırma Makalesi, Sayı: 43, ss. 11-60, Ocak-Haziran 2021.
- GOLDER, Sona Nadenichek;** “Pre-electoral coalition formation in parliamentary democracies”, British Journal of Political Science, 36(2), 2006.
- GÖNENÇ, Levent, KONTACI, Ali Ersoy;** “2017 Tarihli Anayasa Değişikliği Sonrasında Yasama – Yürütme ilişkileri”, Sayı: 145, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Eylül 2019.
- GÖNENÇ, Levent;** “Uygulamada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Politika Notu, Mayıs 2018.
- GÖNENÇ, Levent;** “Seçim İttifakları”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Politika Notu, 2017.
- GÖZLER, Kemal;** Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 13. Baskı, Mayıs 2021.
- GÖZLER, Kemal;** Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I), Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa, Mart 2020.
- GUDERGAN, Siegfried P.;** “Alliance”, George Ritzer (Ed.). The Blackwell Encyclopedia of Sociology, United Kingdom: Blackwell Publishing, ss.121-123, 2017.
- GUERRA, Luis Lopez;** “İspanya’da Demokrasi ve Seçim Sistemi”, Türkiye ve Avrupa’da Seçim Sistemleri –Uluslararası Konferans Tebliğler Kitabı, 9-10 Haziran 1995, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1996.
- GÜNAL, Erdoğan;** Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.
- GÜNEŞ, İhsan;** “Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet”, Cilt 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 14, Ankara, 1996.
- GÜRSEL, Seyfettin;** “Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasa’nın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi”, Anayasa Yargısı Dergisi, S. 16, ss. 46-68, 1999.

- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki;** “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11, S. 1-2, ss. 17-37, 2007.
- HURWITZ, Leon;** “Contemporary Approaches to Political Stability”, Comparative Politics Special Issue on Revolution and Social Change, Vol. 5 no:3, pp. 449-463, 1973.
- IBENSKAS, Raimondas;** “Understanding Pre-Electoral Coalitions in Central and Eastern Europe”, British Journal of Political Science, Cilt: 46, Sayı: 4, Published online by Cambridge University Press, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123414000544>, 2016.
- İBA, Şeref;** Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara, 2020.
- KARAHANOGULLARI, Onur;** “Fransa’da Kamu Yönetimi”, Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, Editör B. A. Güler, 2. Baskı, ss. 39-168, İmge Yayınevi, Ankara, 2009.
- KARATEPE, Sükrü;** Anayasa Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013.
- KAVUKÇU, Furkan Onur;** “, “Belçika Seçimleri Ve Olası Senaryolar”, SETA/Perspektif, Sayı: 241, Mayıs 2019.
- KIŞLALI, Ahmet Taner;** Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, Eylül 2006.
- KOÇAK, Konur Alp;** “ABD Başkanlık Sistemi: “Ayrı” ama “Birlikte Çalışan Organlar”, ss. 19-82, Semra Gökçimen (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:7, 2. Baskı, Ankara, 2017.
- KONTACI, Ali ERSOY;** “Siyasî İstikrar Temelli Koalisyon Eleştirileri: Anayasa Hukuku Açısından Ampirik Bir Analiz”, TBB Dergisi, Sayı: 123, ss.33-58, Mart- Nisan 2016.
- KONTACI, Ali Ersoy;** Kırılgan Demokrasilerde Siyasal Örgütlenme Özgürlüğü, Savaş Yayınevi, Ankara, 2016.

KÖKER, Levent; “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk”, Anayasa Yargısı Dergisi, 23, ss. 199-210, 2006.

KUGLER, Jacek, Siddharth SWAMINATHAN; Electoral Alliances and Political Outcomes in India, Comparative Political Parties and Party Elites. Essays in Honor of Samuel J. Eldersveld, Derleyen: Birol A. YEŞİLADA, University of Michigan Press, Ann Arbor 1999.

KUZU, Burhan; Her Yönüyle Başkanlık Sistemi, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

KUZU, Burhan; "Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 16, ss. 254-293, 1999.

LALEOĞLU, Baki; “Seçim Kanunu Değişikliği: İttifaklar Gerçek Anlamını Buluyor”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Yorum, 19 Mart 2022.

LALEOĞLU, Baki; “2023 Seçimleri, Koalisyoncu Başkanlık ve Odadaki Fil”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Yorum, 29 Nisan 2023.

LARDEYRET, Guy; “Orantılı Temsile İlişkin Sorun”, Çev. Mehmet Turhan, Demokrasinin Küresel Yükselişi, Der. Larry Diamond-Marc F. Plattner, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

LESLIE, Lipson; Demokratik Uygarlık, çev: Haldun Gülalp, Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

LIJPHART, Arend; Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları, çev: Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2016

LIJPHART, Arend; Electoral Systems And Party Systems A Study of Twenty Seven Democracies, 1995-1990, Oxford University Press, New York, 2006.

LIJPHART, Arend; Degrees of Proportionality of Proportional Representation Formulas, Electoral Laws and Their Political Consequences, (eds. Bernard Grofman & Arend Lijphart), New York: Agathon Press, 2003.

- LIJPHART, Arend;** Çağdaş Demokrasiler, Çeviri: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, Ankara, 1991.
- MASSETTI, Emanuele;** “Electoral Reform in Italy: From PR to Mixed System and (Almost) Back Again”, Representation, Vol: 42, No: 3, 2006.
- MEYER, D., DREYER, S., HOLETZEK, L.;** Bundestagswahlen, Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn, Mai 2017.
- MIELKE, Nicolas;** “So funktioniert das deutsche Wahlsystem”, Pflichtlektüre, Onlinemagazin für Studierende, 2013.
- MİŞ, Nebi;** “Seçim Sistemi ve İttifaklar”, Yorum, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 26 Haziran 2012.
- MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal;** “24 Haziran Seçim Sonuçları Analizi”, Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Sayı:250, Temmuz 2018.
- MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal;** “Seçim İttifakları”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Yayınları, Sayı: 232, Şubat 2018.
- NIKOLENYİ, Csaba;** “The Institutional Regulations of Electoral Coalitions in Post-Communist Democracies”, ECPR, Reykjavik, İzlanda, 2011.
- NİŞANCI, Şükrü, DOĞAN, Saadettin;** “Türkiye’de 2018 Yılında Gerçekleştirilen Seçim İttifaklarının Kurumsal Yönden Tahlili”, Araştırma Makalesi, Trends in Business and Economics 2022 36(2), ss. 183-194, doi: 10.54614/TBE.2022.1018247, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2022.
- ORMANOĞLU, Hatice Derya;** “Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, ss. 387-410, 2020.
- ORMANOĞLU, Hatice Derya;** “Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2019.

- ÖZBUDUN, Ergun;** Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 17. Basım, Ankara, 2017.
- ÖZBUDUN, Ergun;** Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- ÖZBUDUN, Ergun;** “Seçim sistemleri ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.44/1, ss. 521-539, 1995.
- ÖZBUDUN, Ergun;** Siyasal Partiler, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.
- ÖZER, Attila, DOĞRU, Ceren;** Türk Cumhuriyetlerinin Anayasaları, Turhan Kitabevi, Ankara, Kasım 2018.
- PETERSEN, Sönke;** Wahlen: Grundpfeiler der Demokratie, Berlin: Deutscher Bundestag Referat Öffentlichkeitsarbeit, 2010.
- SABUNCU, M. Yavuz;** “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, Anayasa Yargısı, 22 (1), ss. 191-197, 2006.
- SARTORI, Giovanni;** Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği-Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme, Çev: Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.
- SAVUT, Emre;** “Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 39, ss. 33-48, 2020.
- SEZER, Abdullah;** Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz), Legal Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- SOLAK, Mehmet;** “Koalisyoncu Başkanlık Sistemi: Brezilya”, Semra Gökçimen (Ed.). Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), Ankara: TBMM Yayınevi, Şubat 2017.
- SOYSAL, Mümtaz;** Anayasaya Giriş (İlter Ertuğrul/Mümtaz Soysal’ın ve Kitabın Yargılanışı), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Kasım 2011.

- ŞENCAN, Hüdai;** “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”, Semra Gökçimen (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri), TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Yayın No:6, Ankara, 2017.
- ŞENÇELEBİ, Ceren;** “Dünyada ve Türkiye’de Seçim İttifakları: Nedenleri ve Sonuçları” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı;** “Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları”, Yayın No: 13, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara, 2022.
- TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı;** “Dünyada Seçim Sistemleri”, Yayın No: 12, TBMM Basımevi, 1. Baskı, Ankara, Eylül 2020.
- TEZİÇ, Erdoğan;** Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), Beta Basın Yayım Dağıtım, İstanbul, 2013.
- TILLMAN, Erik R.;** Pre-electoral Coalitions and Voter Turnout, Party Politics, Volume 21, Issue 5, ss. 726-737, 2013.
- TUNCER, Erol;** “Seçim 2007: 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme”, TESAV Yayınları, No.31, Ankara, 2007.
- TUNCER, Erol;** "Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 23, ss. 167-182, 2006.
- TURHAN, Mehmet;** “Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları”, Liberal Düşünce Dergisi, S.66, ss. 57-75, 2012.
- TURHAN, Mehmet;** Hükümet Sistemleri, Gündoğan Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1993.
- TURHAN, Mehmet;** “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri”, Anayasa Yargısı, 1991, S.8, ss. 401-420, 1991.
- TÜRK, Hikmet Sami;** Siyasi Partiler ve Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.

- TÜRK, Hikmet Sami;** “24 Haziran 2018 Seçimleri ve Sonuçları”, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), Araştırmalar ve Makaleler, 2018.
- TÜRK, Hikmet Sami;** “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 22 (1), ss.75-113, 2006.
- ULUTAŞ, Ufuk, BÖLME, Selin M, DEMİR, Gülşah Neslihan, TORLAK, Furkan, ZİYA, Saliha;** “İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu”, SETA Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.
- UZELTÜRK, Sultan TAHMAZOĞLU;** “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Seçim Sistemi”, Anayasa Yargısı, S. 22/1, ss. 237-278, 2006.
- UZUN, Cem Duran;** “Hâkim Parti Sistemi ve Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.5, S. 1, ss. 3429-3451, 2020.
- UZUN, Cem Duran;** ”Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- UZUN, Mehmet Salih;** “Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye’de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.
- ÜLKER, Erol;** “1919 Seçimleri ve İstanbul’da Bir Sosyalist İttifak Girişimi”, Toplumsal Tarih Dergisi, 304, ss. 52-57, 2019.
- WHITE, John Kenneth;** What Is A Political Party?, Eds. R. S. Katz & W. Crotty, Handbook of Party Politics, ss. 5-15, SAGE Publications, London, 2006.
- YAVAŞGEL, Emine;** Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Aralık 2004.
- YAZICI, Serap;** Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 55, Sayı 1-2, ss. 103-150, 1996.

Elektronik Kaynaklar

ABD

Anayasası;

https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm#a2_sec2, E.T. 04.06.2023.

Anadolu Ajansı; “İtalya’da Seçimlerin Galibi Sağ İttifak Oldu”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyada-secimlerin-galibi-sag-ittifak-oldu/2694538>, E.T. 14.01.2023.

Anadolu Ajansı; “BBP ‘Cumhur İttifakı’na Katıldı”, 3 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bbp-cumhur-ittifakina-katildi/1134371>, E.T. 06.04.2023.

AKTAN, Sertaç; “Belçika’da Yeni Federal Hükümeti Kuruldu: Yeni başbakan Flaman liberal Alexander De Croo oldu”, Yayın Tarihi: 30.09.2020, Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/09/30/belcika-da-yeni-federal-hukumeti-kuruldu-yeni-basbakan-flaman-liberal-alexander-de-croo-ol>, E.T. 15.01.2023.

AYVAZ, M. Erkut; “Almanya’da Yeni Federal Hükümete Doğru”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Yayın Tarihi: 27.11.2021, <https://www.setav.org/almanyada-yeni-federal-hukumete-dogru/>, E.T. 15.01.2023.

Bundesministerium der Justiz; “Bundeswahlgesetz”, <https://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/index.html>, E.T. 03.06.2023.

CHP; “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”, <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni/Open>, E.T. 04.04. 2023.

Euronews; “ 14 Mayıs seçimlerinde hangi parti hangi ittifakta yer alıyor? Kim dışarıdan destek veriyor?”, 29 Mart 2023, <https://tr.euronews.com/2023/03/29/14-mayis->

[secimlerinde-hangi-parti-hangi-ittifakta-yer-alıyor-kim-disaridan-destek-veriyor](#),

E.T. 06.04.2023.

Euronews; “15 Temmuz’dan sonra Türkiye’de gerçekleşen 5 Köklü Yapısal Değişim”,

<https://tr.euronews.com/2019/07/12/15-temmuz-dan-sonra-turkiye-de-gerceklesen-5-koklu-yapisal-degisim>, E.T. 27.03.2023.

Faithless Electors; 2009, https://archive.fairvote.org/e_college/faithless.htm#1, E.T.

25.05.2023.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland; Art 38-69, vom 23. Mai 1949 (BGBl.

S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes (Artikel 82) vom 19. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2478), <https://www.bundestag.de/gg>,

E.T. 04.06.2023.

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2778/201104868.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, E.T. 20.06.2023.

<https://tip.org.tr/basin-aciklamalari/yskya-secim-kanunlarinda-yapilan-degisiklikler-hakkinda-sundugumuz-dilekce/>, E.T. 20.04.2023.

[https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MAD)

[1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MAD](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MAD)
[DE%201%2D%2010%2F6%2F,%E2%80%9Cy%C3%BCzde%20yedilik%E2%80%](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MAD)
[9D%20%C5%9Feklinde%20de%C4%9Fi%C5%9Ftirilmi%C5%9Ftir](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm#:~:text=6%20Nisan%202022%20%C3%87AR%C5%9EAMBA&text=MAD),

E.T.

17.03.2023.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm>, E.T. 25.04.2023.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070616-1.htm>, E.T. 16.03.2023.

<https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009>, E.T.
19.06.2023.

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2017Referandum/2017HO-Ornek135.pdf>, E.T.
16.03.2023.

<https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>, E.T. 20.06.2023.

KAYAOĞLU, Arzu; “İngiltere’de Seçim Sistemi Nasıl İşliyor?”, Euronews, Yayın Tarihi: 06.05.2015, <https://tr.euronews.com/2015/05/06/ingiltere-de-secim-sistemi-nasil-ismiyor>, E.T. 08.05.2023.

Milliyet; “Cumhur İttifakı Protokolünün tam Metni”, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhur-ittifaki-protokolu-nun-tam-metni>, 2662293, E.T. 27.03.2023.

MİŞ, Nebi, DURAN, Hazal; ”Seçim Sistemi ve İttifaklar”, Sabah Gazetesi, Yayın Tarihi: 26 Haziran 2021, <https://www.setav.org/secim-sistemi-ve-ittifaklar/?t=1673113243545>, E.T: 07.01.2023.

NTV; “Meksika’da Solcu Adayın Tarihi Zaferi: Yüzde 30 Farkla Kazandı”, Yayın Tarihi: 02.07.2018, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/meksikada-solcu-adayin-tarihi-zaferi-30-puan-farkla-kazandi,0KBVhpW9x0aSZdbb9-ZkkQ/cIBKGejyM0qZrvNJzkB76A>, E.T. 28.01.2023.

NTV; “HÜDA PAR’dan Cumhur İttifakı’na Katılma Kararı”, 11.03.2023, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/huda-pardan-cumhur-ittifakina-katilma-karari,xxBzAeqSmE6HCuVwk9p-Dg>, E.T. 06.04.2023.

ÖRMECİ, Ozan; “2022 Fransa Parlamento Seçimleri: Macron’un İttifakı Mecliste Çoğunluğu Kaybetti”, 20.06.2022, <http://politikaakademisi.org/2022/06/20/2022-fransa-parlamento-secimleri-macronun-ittifaki-mecliste-cogunlugu-kaybetti/>, E.T. 18.01.2023.

Republik of Türkiye Ministry of Foreign Affairs; “Belçika’nın Siyasi Görünümü”, <https://www.mfa.gov.tr/belcika-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, E.T. 15.01.2023.

SEÇKİN, Barış; “İtalya’da Seçimlerin Galibi Sağ İttifak Oldu”, Anadolu Ajansı, 26.09.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italyada-secimlerin-galibi-sag-ittifak-oldu/2694538>, E.T. 14.01.2023.

Türk Dil Kurumu; <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 25.12.2022.

YSK; “Yüksek Seçim Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı Anayasa Değişikliği Halkoylaması Sonuç Tutanağı”,

<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007Referandum/Sonuc/sonucgrafik.pdf>,

E.T.16.03.2023.

YSK; “31 Mart 2019 Mahalli idareler seçim sonuçları” , <https://www.ysk.gov.tr/tr/31-mart-2019-mahalli-i%CC%87dareler-secimi/77916>, E.T. 04.04.2023.

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi’nin 3,4 ve 6.05.1968 tarih 1968/15 Esas 1968/13 Karar sayılı Kararı.

Anayasa Mahkemesi’nin 9.10.1987 tarih 1987/23 Esas 1987/27 Karar sayılı Kararı.

Anayasa Mahkemesi’nin 18.11.1995 tarih 1995/54 Esas 1995/59 Karar sayılı Kararı.

Anayasa Mahkemesi’nin 06.01.2015 tarih ve 2014/8842 Başvuru Numaralı Kararı.

Anayasa Mahkemesi’nin 10/6/2023 tarih 2023/6 Esas ve 2023/2 Karar sayılı Kararı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.07.2008 tarih ve 10226/03 Başvuru Numaralı Yumak ve Sadak v. Türkiye Kararı.